

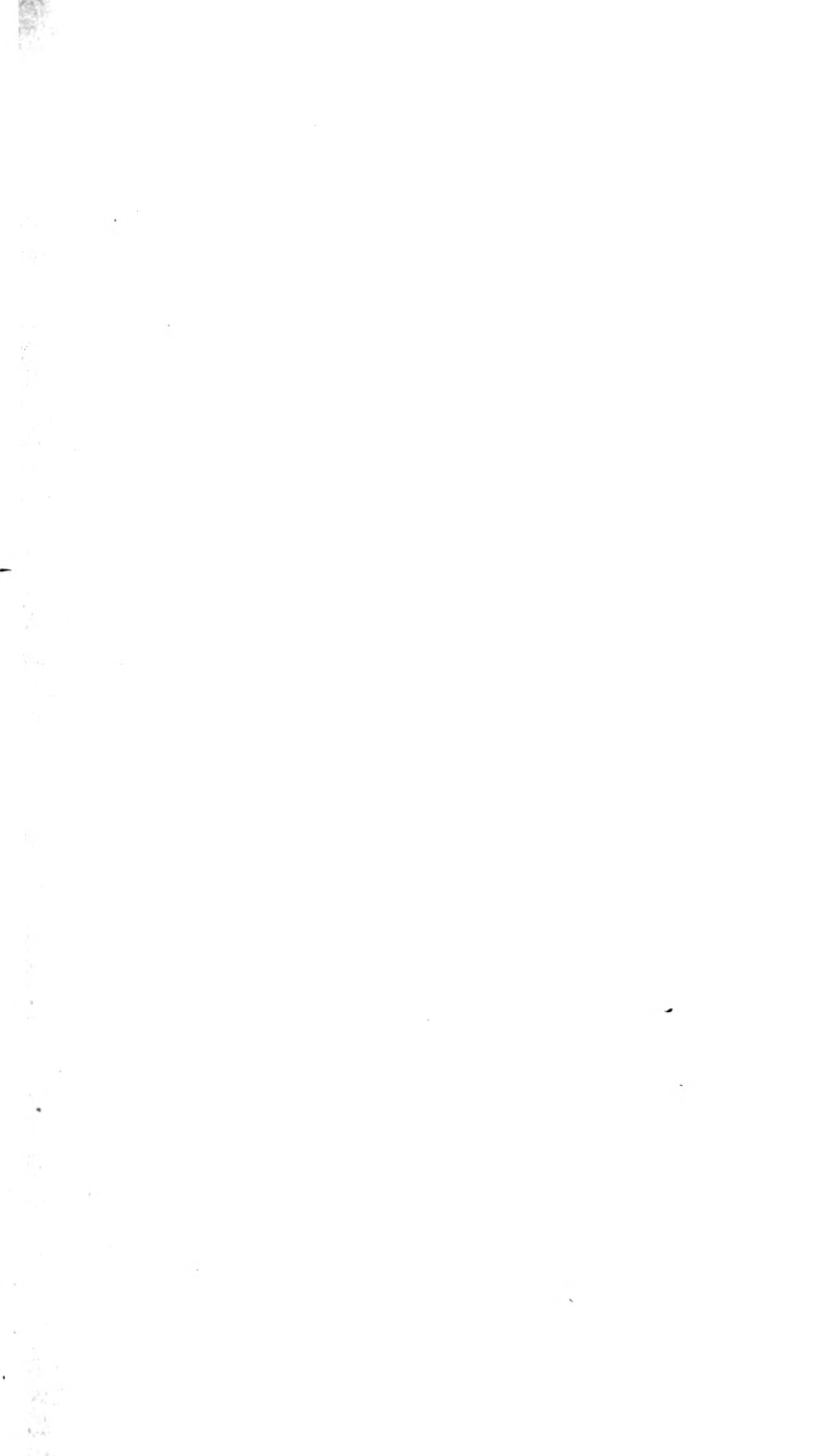
UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01795593 1

LPer
H139
.Yd

MICROFILMED BY
UNIVERSITY OF TORONTO

MASTER NEGATIVE NO.:
.....130161.....

ter
+139
yd

Dauid

(V I T A E

POETARUM PERSICORUM

EX

DAULETSCHAHI HISTORIA POETARUM

EXCERPTAE

AD FIDEM CODD. MSS. PERSICE EDIDIT LATINE VERTIT
ANNOTATIONIBUS INSTRUXIT

JOANNES AUGUSTUS VULLERS,

PHIL. DOCT. LITT. ORIENT. IN ACADEMIA LUDOVICIANA GISSENSI P. P. O.
SOCIETATIS ASIATICAE PARIENSIS SOCIUS HONOR.

Hayic

389874
12.3.41

(Fasciculus I.)

Háfizi Schirdzensis vitam tenens.

G I S S A E,

PROSTAT IN LIBRARIA J. RICKER.

MDCCCXXXIX.

—
TYPIS C. LICHTENBERGERI.

7.1.
1811
L.R.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

VIRO DOCTISSIMO

LAURENTIO REINKE,

**THEOLOGIAE DOCT. EIUDEM ET LINGUARUM ORIENT. IN
ACADEMIA MONASTERIENSI P. P. O.**

AMICO SUO DILECTISSIMO

TENUEM HANC OPELLAM

AMICISSIME OFFERT

EDITOR.

P R A E F A T I O.

Inter multos eosque praeclaros Orientis scriptores, qui poetarum persicorum vitas enarrarunt, permagnam assecutus est gloriam Dauletschah Ghazi Samarcandiensis. Operis egregii, quod scripsit de historia poesis persicae, argumentum et praestantiam, locis quibusdam selectis gallice versis comprobata, beatus Silv. de Sacy singulari commentatione copiosius descripsit ¹⁾. Poetarum quum unam alteramve tantum vitam persice editam viderem, Parisiis dum moror, primum totum opus typis divulgare cogitabam;

---

¹⁾ Vid. Notices et Extraits des manuscrits tom. IV. p. 220 sqq. Dauletschahi opus, ut alii eiusdem generis libri, inscribitur تذكرة الشعراء „*historia poetarum*“. Auctor vixit regnante Sultano Abu-Ighazi Hosein Behadurkhan, pronepotis Mirzae Omar-scheich, unius ex liberis Tamerlani et opus suum anno Heg. 892 (Ch. 1487) absolvit. cf. ibid. p. 249.

mox autem aliis rebus impeditus, consilio mutato, decem tantum poetarum clarissimorum vitas descripsi posthac edendas. Agmen duxit Ferdusii vita, quam in fronte libri nostri „*Fragmente über die Religion des Zoroaster*“ inscripti ¹⁾ collocare placuit. Sequitur hoc fasciculo primo Hâfizi vita, a Wilkenio viro clarissimo e codice Gottingensi mendose et negligenter exarato antea iam edita sed non satis accurate pertractata ²⁾, quam, textu ad fidem trium codicum, qui in Bibl. regia Parisiensi asservantur N. 166. 249 et 250 signati ³⁾, diligentissime col-

1) Prodiit hic liber Bonnae 1831. 8°.

2) Inserta est Chrestomathiae, quam Wilkenius Institutionibus suis ad fundamenta linguae persicae adiunxit p. 220—230 et latine conversa legitur in eiusdem viri doctissimi auctario ad Chrestomathiam suam persicam p. 74—80. Praeterea gallice Hâfizi vitam interpretatus est beatus Silv. de Sacy in Notices et Extr. l. l. p. 238—245 et germanice vir doctissimus Hammer-Purgstall in fronte suae totius Hâfizi Divâni interpretationis (*„der Divan von Mohammed Schemsed-din Hafis aus dem Persischen zum erstenmal ganz übersetzt. Stuttg. u. Tübing. I. 1812 II. 1813.“*) tom. I. p. XIV sqq. Plura vide in Hammeri Geschichte der schönen Redekünste Persiens p. 261 sqq. et in Specimine poeseos persicae. Vindob. 1771. p. XIX sqq.

3) Trium horum codicum ope, quorum duos poste-

lato emendatiorem exhibere studui, adiectis simul in margine annotationibus criticis et variis codicum lectionibus. Praeterea in carminibus et versibus, a Dauletschaho speciminis causa passim allatis, multum me adiuvit totius Hâfizi Divâni editio ¹⁾, quae anno Heg. 1250 (Ch. 1834) prodiiit

riores beat. Silv. de Sacy in Not. et Extr. l. l. p. 250 pluribus verbis descripsit et primus num. 166 signatus ad optimae notae codices est referendus, Dauletschahi opus bene emendari et castigari potest.

1) Libri huius in Europa rarissimi usum humanissime mihi concessit Dr. Gust. Weil, vir literarum Orientis peritissimus, qui Kahirae dum commoratur librum sibi comparavit. In extrema operis parte de editore et loco quo impressum est haec reperiuntur : وكان تمام طبعة في يوم السبت المبارك الرابع والعشرين من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٥٠ من هجرة من له العز والشرف ..... الا ان المجلد الاول ومائة وعشرين صحيفة من الثاني طبع في مطبعة ولي النعم الحاج محمد علي پاشا التي انشأها بالاسكندرية بتصحيح الفاضل عزيز افندي واما باقيه فبالمطبعة الكبرى التي انشأها ولي النعم المذكور ببولاق بتصحيح احمد افندي تلميذ العلامة اللودعي والفهامة (الامعي) الحافظ الشيخ محمد مراد افندي الذي كان في تقرير عوارف المعارف يعيد ويبدى بتكية مراد ملا الكائنة ببازار چهار شنبه آمدنا الله بامداده وسلك بنا ترويم رشاده وذلك بملاحظة ناظر المطبعة الكبرى المعتمد على ربه في الدنيا والاخرى مستندا منه الفيض الرباني ابي القاسم افندي شاهد الجيلاني *

in Aegypto, tribus tomis constans et optimo Suddii commentario turcico instructa.

In latina interpretatione exemplar persicum, quantum pro diverso utriusque linguae ingenio fieri potuit, accurate exprimendum curavimus.

Annotationes perpaucas tantum, in primis quae ad historiam spectant et res difficiliore illustrant, adiecimus; eo magis enim brevitati erat studendum, quo probius intellexeramus, non tirones sed peritiores tantum lectores hasce reliquias esse lecturos, quas si boni consulant reliquis quoque fasciculis mox edendis omnem curam adhibebimus.

Scriebam in Academia Ludoviciana Gissensi mense Februario MDCCCXXXIX.

Vita regis eruditorum et cremoris lactis doctorum, Chodschae ¹⁾ Hâfizi Schirâzensis ²⁾, cuius praeclarum sepulcrum deus sanctificet.

Vir erat suae aetatis plane singularis et miraculum saeculi. Genus dicendi illi est quod mens humana intelligere non potest, quum e studio mystico ortum esse videatur et gradum paupertatis ³⁾ redoleat, quare etiam cognomen *Lisan-elghaib* i. e. lingua mystica illi dederunt. Oratione utitur simplici et pura, sed maxima est sententiarum eius et doctrinarum gravitas. Perfecta illi est virtus et praestantia. Poesis infima virtutum eius, etenim in scientia Corâni et in doctrinis, quas dicunt externas et internas, multum excelebat.

Thesaurus doctrinarum et mysteriorum Said Kasim-⁴⁾ elanvar ⁴⁾, cuius praeclarum sepulcrum deus sanctificet, studiosissime colebat Chodscham Hâfiz eiusque Divânium semper sibi recitandum curavit. Viri etiam clari et religiosi ⁵⁾ Hâfizi scripta summis in deliciis habuerunt.

Chodschae Hâfiz cognomina et nomen sunt Schems-
eddin Mohammed. Vixit sub imperio Mozafferidarum ⁶⁾ in regno Persarum et Schirâzi; quum autem prae magno rerum divinarum amore et studio res humanas prorsus negligeret, vitam degebat cura et molestia vacuam, quemadmodum ipse ait:

„Tu, si ebrius et veste auro distincta indutus transis,
 „unum basium vove Hâfizo lanea veste amicto ⁷⁾.“

Chodscha Hâfiz semper cum Dervischis et ascetis versabatur, nonnunquam etiam intererat conciliis optimatum et principum et quamquam vir erat eruditissimus et perfectissimus, tamen etiam ad adolescentium bene moratorum societatem se applicabat et ab omnibus diligebatur. Inter varia eloquentiae genera ghazelis ⁸⁾ tantum usus est, quas post eius mortem demum amici et discipuli in Divânum ⁹⁾ collegerunt. Nos tres ghazelas ex illius Divâno elegimus hic proponendas:

Ghazela.

„Pocillator, veni, etenim tulipae calix plenus est
 „meri; quando finis erit verbis vanis, quando terminus
 „nugis? Mitte superbiam et blanditias, vidit enim tem-
 „pus rugas togae Caesarum et finem diadematis Kajano-
 6 „rum ¹⁰⁾. Zephyri flatus iuventutis tempus (breve) in
 7 „memoriam revocat; itaque porrige, o iuvenis! animi
 „medicinam, quae curam aufert. Fraudi et blanditiis
 „aevi noli confidere; infelix ille, qui securus est de
 „eius fraude. Ministra mihi nomiue Hâtim Taji ¹¹⁾ po-
 „culum unius librae mensura, ut convolvamus nigrum
 „avarorum librum ¹²⁾. Fortunae dona pro vino oppig-
 „nera, ex asceta enim ne hilum quidem remansit. O
 „Hâfiz! carmina tua, quamquam persice scripta, vul-
 „gata sunt a regno Aegypti et Syriae usque ad fines
 „imperii Graeci et ad Rajam ¹³⁾.“

Ghazela.

8 „Duo amici faceti et duae vini vetusti librae, otium,
 „liber et horti angulus — has res ego non darem pro
 „hoc mundo et pro futuro, etsi ad pedes meos continuo

„se prosternerent hominum catervae ¹⁴). Quicumque tran-
 „quillitatis thesaurum pro angulo mundi commutat, ven-
 „dit Josephum Aegyptium vili pretio. Veni, etenim huius
 „officinae (i. e. mundi) sors non imminuetur, neque absti-
 „nencia, qualis tua est, neque improbitate, qualis mea est.
 „Tempore miseriae necesse est deglutire curas cum mero,
 „nam nemini confidendum est his temporibus. Prae ve- 9
 „hementia venti adversitatum distingui non potest, num
 „rosa fuerit in hoc horto an iasminum. Constanter per-
 „fer, o mens, nam deus tam eximiam gemmam Ahri-
 „mani manibus non committet. Perdita est natura sae-
 „culi; tanta in calamitate ubi est cogitatio sapientis et
 „consilium Brahmani?“

Narratur Sultanum Bagdadi Ahmedum magnopere coluisse et dilexisse Chodscham Hâfiz summisque viribus contendisse, ut illum ad se traheret. At Hâfiz a Persis Bagdadum migrare noluit et in patria arido pa- 10 nis frusto contentus mel urbium peregrinarum non appetivit. Scripsit autem Ghazelam in laudem Sultani Ahmed, quam Bagdadum, sedem pacis, misit:

Ghazela.

„Laudo deum propter iustitiam Sultani Ahmed, fi-
 „lii Scheichi Oveis, filii Hasan Hchâuidae ¹⁵), regis,
 „filii regis, imperatoris, imperatoria stirpe orti, quam
 „animam mundi appellare convenit. Si luna una tecum
 „orta fuisset, (Mohammed) illam iu duas partes non
 „fidisset ¹⁶); tu (enim ipse) Mohammedis miraculum 11
 „es et gratia divina. Generis nobilitas, praestantia et
 „hominum favor tibi debentur; procul absit oculus ma-
 „lignus, tu enim ipse es anima (mundi) et dilectus. E
 „rosa Persiae vitae meae flos non effloruit; euge Bag

12 „dadi Tigris et vinum (eius) dulce. Cincinni (tui) „sunt pleni amfractuum, sunt similes cincinnis amato- „rum; nam in horoscopo tuo est potestas Chosroum et „gloria Dschingizchâni¹⁷⁾.“

Chodscha Hâfiz sermonibus lepidis et facetis magnopere delectabatur, quorum, quum multi circumferantur, unum alterumve in hac historia referri opus est.

Anno DCCXCV quum fortunatissimus et magnus Emir Timur Kurkân, quem deus illuminet, Persarum imperium expugnasset et regem Mansur morti tradidisset¹⁸⁾, Hâfiz inter vivos fuit. Itaque illum arcessi iussit atque ita allocutus est: „Ego ictu gladii politi ma-
13 ximam terrae habitatae partem expugnaui et millia urbium ac provinciarum depopulatus sum, ut Samarcandum et Bochâram, locos domicilii et sedes regni mei, copiosiores et celebriores redderem; tu autem, homo levis, uno naevo nigro hasce urbes meas te traditurum et venditurum dicis hoc versu:

„Si formosus ille puer Schirâzensis sibi vindicaret „cor meum, pro naevo suo nigro daturus essem Samar- „candum et Bochâram¹⁹⁾.“

Hâfiz terram osculatus, „o mundi imperator“, inquit, „eiusmodi liberalitate factum est. ut nunc in hanc (miseram) sortem inciderim“. Hoc responsum facetum ita principi fortunatissimo placuit, ut non solum de oburgatione desisteret, sed benignum se ipsi praeberet.

14 Summus imperator, et iustitia et aequitate insignis, Ahmed Bagdadensis, quem deus illuminet, legitimus Sultani Oveis Dschalâjir successor, quum post patris obitum Bagdadi imperium stabilisset et, fratre suo Sultano Hosein regno expulso, Adserbidschânânam quoque

occupasset, tantam nactus est potentiam, ut eius dominatio usque ad fines Graecorum se extenderet. Rex erat omni genere excellens et artium fautor; carmina arabica et persica et legerat et bene componebat; variarum etiam artium peritus fuisse dicitur, ut artis pingendi et inaurandi, arcus et sagittas conficiendi sigillaque scalpendi et artium aliarum. Sex scripturae generum erat peritus. Illius est hoc distichon:

„Quo saepius te video, eo maius me tenet desiderium tui; prae desiderio vultus tui vesper mihi fit aurora felicitatis.“

In arte musica et compositione melica excellebat et aliquot libros de hac arte composuit. Chodscha Abd-15 elkâdir erat eius amicus, a qua hanc artem didicisse dicunt. Hodie quoque inter musicos et cantores multa eius circumferuntur scripta.

Sed quamquam tot et tam praeclaris virtutibus excellebat, tamen erat homo crudelis et perfidus. Opio tantopere delectabatur, ut nonnunquam mente privaretur²⁰⁾, et quum viros insignes sine culpa vehementissime vexaret et propter levissimas causas morte affligeret, populo et militibus in odium venit et Emiri et copiarum duces fortunatissimum et maximum principem Timurum Kurkân per literas continuo invitarunt, donec tandem anno DCCXCI exeunte²¹⁾ cum exercitu Bagdadum profectus est ad Sultanum Ahmed interficiendum. Priusquam autem Timur eo pervenit, Sultan Ahmed hoc carmen a se compositum Timuro misit:

„Quare temporum iniuriae praebeamus cervices?
 „quare eius ictus perferamus pro quavis re levissima?
 „Maria et montes transimus et pervagamur; Simorgi in- 16
 „star transvolamus²²⁾ terram et oceanum. Num desi-

„deriis nostris coelum pede est calcandum; an, ut ho-
 „mines decet, conatibus finis est imponendus?“

Quod carmen quum princeps fortunatissimus legisset
 moestus ait: „Utinam ego quoque versus facere didicis-
 sem, ut versibus apte respondere possem, sed erit unus
 ex filiis vel nepotibus meis, qui Ahmedo respondeat“. Itaque per literas Mirzam Emiranschah, vel ut alii
 dicunt, Chalilum Mirzam de responso reddendo adibant
 et ita rescriptum est:

„Collum tempori iniuriae submitte, neve caput
 „retrahe, magnum enim sustinere non potest parvus.
 „Quare Simorgi instar montem Kaf ascendere studes?
 „esto submissus ut passer et demitte alas et pennas. Ex-
 17 „pelle mente tua cogitationes inanes, ne tua causa cen-
 „tum millia pereant.“

Hoc responsum cum legisset Sultan Ahmed, intel-
 ligens se in latere montis copiarum principis fortunatis-
 simi nihil esse nisi stipulam et culicem in strepitu adven-
 tus Timuri, fugam, quia dictis principis prophetarum
 resisti non potest, eligens, Bagdado relicto, in terram
 Graecorum recessit. Itaque Timur, Bagdadi imperio in
 suam potestatem redacto, eius praefecturam tradidit
 Chodschae Masud Serbedal²³), qui erat Chodschae Ali
 Movajjad sororis filius atque ad vectigalia recipienda
 Chodscha Ali Tusensi Bagdadum misso, re feliciter per-
 acta, in regnum suum rediit.

Post reditum autem Timuri Sultan Ahmed, auxi-
 liis a Graecorum imperatore acceptis, Bagdadum iterum
 revertit. Chodscha Masud, quum resistere non posset,
 Bagdadum illi tradidit. Sultan Ahmed, Timuro eo ipso
 18 tempore cum Toktamischo, rege Descht-Kiptschaki, bel-
 lum gerente, nactus opportunitatem, iterum aliquot an-

nos imperium Bagdadi tenuit et saepius cum Timuro aut conflictatus est aut pacem iniit, quae omnia copiosius enarrare huius loci non est, donec tandem anno DCCCVIII per manum Kara Jusuf Turcmani, unius ex pastoribus patris sui, martyris mortem obiit et imperium dynastiae Dschalâjiricae ereptum ad Turcmanos transiit, quorum historia origo et progressus posthac enarrabuntur.

Anno DCCXCIV Chodscha Hâfiz vita defunctus ^{2 4)} et in Mosalla ^{2 5)} Schirâzensi sepultus est, faveat illi Deus! Quum Sultan Abul-kâsim Babur Behadur Schirâzum expugnasset, dominus noster Mohamed Maamaji, supremus Sultani Babur minister, anno DCCC super Hâfizi sepulcro egregium monumentum faciendum locavit ^{2 6)}.

A n n o t a t i o n e s.

1) *Chodschae* titulo, ut honoris et dignitatis nomine in Oriente omnes viri praeclari appellantur, imprimis autem viri docti et professores. Proprie significat *seniorem*, deinde *dominum*, *praeceptorem*. Synonymum est *Scheich* شيخ.

2) *Schiráz*, urbs quae amplum habet territorium et Provinciae Fars caput, ob loci amoenitatem, in quo sita est aerisque temperiem et aquam purissimam et salubrem valde celebratur. „Hanc aliquis“, ait Reviczky, „non male Persiae Athenas vocaverit, tum quod purissima lingua Persica, eaque peculiaribus idiotismis ac elegantis, quas grammatici gentis illius modos Schirázios vocant, luxurians, incolis eius sit nativa, tum etiam, quod amoeniorum ac politiorum literarum domicilium dici mereatur. Plurimi sane sunt, neque facile enumerandi, eruditionis et eloquentiae laude in Oriente clari scriptores, qui ex hac urbe originem traxerunt, sed inter ceteros notiores, neque nostratibus nominatenus ignoti poetae sunt Saadi et Hâfiz etc.“ vid. *Specim. poes. Pers.* p. XVIII. *Hist. prior. reg. Pers.* p. 114 et 115. cf. Herbelot *Bibl. or. s. v.* — De anno, quo Schirâzi natus est poeta Hâfiz nil certe constat, quum neque Daulschah neque alii scriptores illum commemorent. Natus fuisse videtur primis saeculi Hegirae octavi annis, nam sub finem eiusdem saeculi diem supremum obiit.

3) Sufiorum ordo religiosus, quorum vitae degendae ratio in contemplatione et cognitione rerum divinarum unice est posita, plures distinguit animi perfectionis gradus, quorum ultimus appellatur *gradus annihilationis* (فنا), vel *paupertatis* (فقر), aut *gradus paupertatis et annihilationis* (فقر فنا), quia in isto perfectionis gradu homo semet ipsum quasi

annihilavit et cogitatione rerum divinarum occupatus in vera Dei cognitione et contemplatione totus versatur. Plura de hoc gradu leguntur in Ferid-eddin Attari libro Pendnameh inscripto cap. 52. p. 165 seq.; cf. de Sacyi annot. ad. h. l. et p. LIV., LV. et LXII., ubi etiam alii perfectionis gradus accuratius describuntur. Cf. Hammer Gesch. der schönen Redekünste Persiens p. 340 seq. et Tholuckii Sufismus. Berol. 1821.

4) *Said Kasim-elanvar* recentiorum Persarum, qui studio mystico se dederunt, facile princeps, iam ad adolescentulo in rerum divinarum contemplationem incubuit et Sufiorum doctrinam professus postquam multis in locis praeceptoris munus susceperat, tantam nominis claritatem consecutus est, ut ipsi principes et magnates scholis eius interessent. Quum autem nimio ardore doctrinam suam praedicaret et homines ad studium mysticum incitare studeret, ne auditorum numerus cresceret, rex urbe Herat illum amovere jussit. Itaque Balchum et Samarcandum se recepit ibique per aliquod tempus commoratus est. Deinde Heratum rediit atque cum eadem ut antea auditorum frequentia scholas mysticas habere perrexit. Obiit an. H. 835 (Ch. 1431) in vico Chardscherd prope Nischapurum et in horto, quem discipuli praeceptoris vivo emerant, defunctus est. Cf. Hammer Gesch. d. schön. Red. p. 285. seq. qui etiam exempla quaedam ex eius Divāno germanice versa exhibet. Herbelot Bibl. orient. s. v. *Cassem Anvar*.

5) *مَحَقِّقٌ* proprie est *veritatem confirmans*, deinde *veritatis indagator* et lingua Sufiorum *vir religiosus, qui ad animi perfectionis gradum, qui gradus veritatis (حقیقت) dicitur, pervenit*. Gradum istum hisce verbis describit Silv. de Sacy: „La *réalité حقیقت*, c'est une sorte de philosophie qui, s'élevant au dessus des préceptes de la religion et du culte spirituel, considère les choses dans leur essence; c'est un état d'intuition, surnaturel et extatique.“ Pendnameh p. 168.

6) Mozafferidarum dynastia apud Persas floruit ab an. H. 708 (Ch. 1308) usque ad an. 795 (Ch. 1392). Regni caput erat urbs Schiráz; post obitum autem Mohammedis Mobariz-eddini Mozafferi, dynastiae principis et conditoris, qui cum sequebantur filii et successores regnum inter se partiti sunt et in diversis

Persarum regionibus partim simul regnarunt, partim sibi invicem successerunt, donec tandem Tamerlanus, Schah - Mansuro devicto, regnum Mozafferidarum funditus evertit. Vid. Herbelot Bibl. Or. s. v. *Modhaffer*. Deguignes Gesch. der Hunnen tom. V. p. 488 et 489. ell. tom. IV. p. 37 seq.

7) Est distichon ghazelae secundae ex litera ن .

8) Ghazela غَزَل proprie est carmen amatorium, quum sit derivatum a verbo arab. غَزَلَ quod significat: „cum studio usus fuit sermone, quo feminis blandiretur“ a), in eoque amatae pulcritudo et amoris cruciatus praedicari et amoris amicitiaeque laus describi soleant. Interdum etiam aliis rebus tractandis inservit, ut vini et gaudii deliciis et mysticis Sufiorum doctrinis. Carmine alloquitur poeta aut ipsam amatam aut alium quem, prout carminis argumentum postulat. Proprium autem est Ghazelae, ut singula disticha perfectum sensum efficiant et sententiae carmine expressae minime inter se cohaereant. Proprium porro est Ghazelae ut in ultimo demum disticho, quod *Schahi-beit* (شاه بيت) sive Regis distichon vocatur, poeta, semet ipsum alloquens, id, in quo exponendo praecipue carmen versatur, exprimat. Quae quidem lex, quamquam ab uno alterove tantum poetarum, qui ante Saadium floruerunt, observata fuit, postea tamen in consuetudinem venit. — Ad formam Ghazelae quod attinet, tria requiruntur: 1) ut nec paucioribus quam quinque, nec pluribus quam tredecim distichis constet, etsi non raro optimorum poetarum exemplo ab hac lege disceditur; 2) ut singula quaeque disticha unum idemque metri genus sequantur; 3) denique, ut primi distichi duo hemistichia secundo ceterorum hemistichio similem exitum habeant. Vid. Gladwin dissertations on the rhetoric, prosody and rhyme Calc. 1801. p. 2. Specimen poeseos persicae p. XLV seq. ell. p. XLII not. *).

9) „Ghazelae“, recte ait Reviczky, „multae numero et variae terminatione Divanum constituunt, ad hoc autem requiritur, ut non multae tantum sint et variae terminationis, sed ut aliquae earum in singulas alphabeti arabici literas desinant, quo

a) Vid. Freytagii lexicon arabic. lat. s. v. Cf. Hamasae carmina p. 538. ed. Freytagii et Reiske ad Tarafae Moall. p. 40.

facto in Divānum ordine alphabetico inseruntur; quod raro fit auctore adhuc superstite, quamdiu spes aliqua subesse potest novi incrementi. Carmina Hāfizi in unum volumen seu Divānum collecta Ghazelas 569 circiter comprehendunt variis temporibus compositas, etsi arduum sit earum numerum accurate definire ob summam omnium codicum discrepantiam.“ Vid. Specim. poes. pers. p. XLVII.

¹⁰⁾ Poeta graeci imperii interitum et dynastiae Kajanorum, qui in Persia regnabant, finem hoc versu significans dicit: „Tempus splendidam imperatorum vestem vidit obsolescere et „regum e dynastia Kajanorum diadema evanescere“.

¹¹⁾ *Hātīm Taj*, e Tajjitis, tribu arabica, ortus, vir fuit liberalitatis laude immortalis eaque de causa in Oriente summae liberalitatis exemplar habetur. Vid. Abulfedae hist. anteisl. p. 188. ed. Fleischeri et Herbelot Bibl. or. s. v. *Hatem Tai*.

¹²⁾ Id est, ne avaritiae accusemur et nomina nostra in iudicem avarorum referantur.

¹³⁾ Cf. Geschichte der Seldschuken p. 11. not. 13 et p. 12 not. 16.

¹⁴⁾ Eo nimirum consilio, ut ad renuntiandum hisce rebus me adducerent.

¹⁵⁾ *Ilchānidarum* dynastia, Mogolis e Persico imperio ciectis, an. II. 737 (Ch. 1336) a Scheich Hasan Dschalajir Buzurk condita est, et septuaginta sex annos in Arabiae provincia Irac et in Adserbidschān imperium tenuit. Hasan et qui eum sequebantur Sultani Oveis ^{a)}, Hosein et Ahmed in urbe Bagdad regni sedem constituerant, donec tandem Bagdado a Timuro expugnato et Sultano Ahmed a Turemanorum principe Cara Jusuf occiso, Ilchānidarum familia extincta est. Vid. Herbelot Bibl. or. s. v. *Ilkhan* et Deguignes Gesch. der Hunnen, tom. III. p. 310 seq. et tom. V. p. 343 et 344.

¹⁶⁾ Poeta ad lunae fissionem, miraculum, quod Mohammed, ut legatum dei se esse probaret, edidisse dicitur ^{b)}, alludens, dicit: „si luna ante Sultanum Ahmed natum non „dum extitisset, non oportuit Mohammedem, quo missionem „suam divinam probaret, lunam in duas partes findere, quum

^{a)} Non *Awis*, ut alii falso pronuntiant.

^{b)} Cf. Sur. LIV et Gaguier vie de Mahomet cap. 19.

„ipse Sultan Ahmed, ut in versu sequenti expresse dicitur, sit „miraculum potentiae Mohammedis et gratiae divinae donum „excellensimum. Cf. Rosenzweig Joseph u. Suleïcha p. 188. not. 20.

¹⁷⁾ Carmen istud sine carere videtur, nam proprium est Ghazelae, ut poeta in ultimo hemistichio semet ipsum alloquens id, in quo exponendo carmen praecipue versatur, exprimat. Recte igitur ed. Aeg. una cum Hammer-Purgstalli codice duo haec disticha in fine addit. „Caput amans, si non „est pulvis portae amati, quomodo ex acrumna vertiginis eva- „det. Affer, o aura matutina pulverem portae amici, quo „Hâfiz oculum cordis illuminet.“ Vide quae in textu persico pag. 11. annot. 4. annotavimus.

¹⁸⁾ Quae hic commemoratur Tamerlani expeditio contra Persas suscepta, secunda est et in an. H. 795. (Ch. 1392) incidit, nam hoc in bello Schah Mansur interfectus est; vid. Hist. Timuri l. III. cap. 25.; cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. IV. p. 36. et 37. Sed in temporum ratione peccat Dauletschah, quum infra poetam Hâfiz iam an. H. 794 (Ch. 1391) mortuum esse narret. Quare assentior beato Silv. de Sacyo, qui rem, de qua hic agitur, ad primam Tamerlani expeditionem contra Persas factam refert et Dauletschahum utramque expeditionem confundisse contendit. Quae quidem opinio aliorum quoque codicum lectione confirmatur, qui an. H. 787 (Ch. 1385) aut 790 (Ch. 1388) commemorant, nam in prima expeditione Tamerlanus Schirâzum an. H. 789 (Ch. 1387) expugnauerat. Vid. Hist. Timuri l. II. cap. 61. cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. IV. p. 29. et Not. et Extraits tom. IV. p. 241 not. a).

¹⁹⁾ Est primum distichon Ghazelae secundae e litera †, quae integra in Specimine Poeseos persicae pag. 4. seq. legitur. „Commendatio naevorum“, recte ait Revizcky, „in pueris et puellis, maxime vero si indici fuerint, ut auctor loquitur, id est atrii et nigricantes, frequens admodum est apud poetas Orientis et in hoc opere ubivis obvia; etenim gentium illarum iudicio naevi in candida cute conspicui non postremam pulcritudinis partem constituunt.“ Cf. ibid. p. 62.

²⁰⁾ Ad literam: „ut nonnunquam cerebrum eius exsiccaret.“

²¹⁾ Secundum historiae Tamerlani scriptorem haec expeditio

an. II. 795 (Ch. 1392) suscepta est: vid. Hist. Timuri I. III. cap. 30. cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. III. p. 314 seq.

²²⁾ Ad literam: „sub alas prehendimus siccum et humidum.“ — *Simorg* vel *Anka* (عنقا) est avis ingens et fabulosa, quae in Oriente magnam famae celebritatem consecuta est et ceu Regina in altissimo monte Kaf (كاف) commorari dicitur. Plura vid. in Rosenzweig Joseph u. Sul. p. 200. not. 14.; cf. Hariri consess. p. 594. Specim. poes. Pers. p. 78 et 79. et Herbelot Bibl. or. s. v. *Simorg*.

²³⁾ Cf. Hist. Timuri I. III. cap. 35.

²⁴⁾ Secundum Hadschi Chalfam obiit Hâfiz an. II. 791 (Ch. 1388) quod confirmatur chronographico in sepulcro eius inciso, cuius verba خاك مصلي *terra Mosallae*, literarum numero computato eundem annum efficiunt. Alii annum mortis 792 (Ch. 1389) indicant. Vid. Hammer in prooemio ad Hâfizi Divânium germanice versum tom. I. p. XIV et Specimen poes. pers. p. XXVIII seq.

²⁵⁾ *Mosalla* مصلي, i. e. locus precibus destinatus, nominatur locus eminens in aperto campo, ubi homines certis diebus ad preces publicas faciendas conveniunt. In latere huius loci est altera *Mosalla*, quae appellatur *Mosalla-elamvât* مصلي الاموات, in qua preces pro mortuis recitantur. Vid. Silv. de Sacy Chrest. Arabe. t. I. p. 191. not. 78.

²⁶⁾ Hâfizi sepulcrum ad hunc usque diem extat et non procul ab urbe Schirâz situm est. Inter alios Niebuhrius illud descripsit eiusque locum in tabula XXXV indicavit. Reisebeschreibung tom. II. p. 166 seq.

ملك دشت قبیچاق بوده حصومت افتاد¹) و سلطان احمد فرصت یافت و چند سال دیگر حکومت بغداد کرد و چند نوبت دیگر او را با صاحب قران محاربه و مصالحه دست داد و این تذکره تحمل ایراد آن قضایا نمی آورد²) تا در شهر سنه ثمان و ثمانمایه سلطان احمد بر دست قرا یوسف ترکمان که از جمله گله بانان پدر او بوده شهید شده و راه و رسم سلطنت از خاندان سلاطین جلایر³) بر افتاد و تراکمه مسلط شدند و حالات تراکمه واصل و منشاء ایشان بعد ازین گفته خواهد آمد⁴) و وفات خواجه حافظ در شهر سنه اربع و تسعین و سبعمایه بوده و در مصلائی شیراز مدفونست رحمة الله علیه و در وقتی⁵) که سلطان ابو القاسم⁶) بابر بهادر⁷) شیراز را مسخر ساخت مولانا محمد معائی که صدر سلطان بابر بود بر سر قبر حافظ عمارتی مرغوب ساخت فی سنه ثمانمایه⁸) *

و مصالحه C. P. 250. ²) بود محاربه و مجادله واقع بود. ¹) W. و مصالحه واقع شد و شرح آن درین W. قضایا ندارند et است و سلطنت از خاندان جلایرییه W. ³) تذکره طولی دارد. و حالات ..... آمد W. om. verba ⁴) . و راه و رسم omisso ⁵) W. فرصتی ⁶) Verba ultima فی سنه ثمانمایه ³) . بهادر. om. ⁷) W. deest in C. P. 249. ⁸) solus exhibit c. P. 249.

بیرون کن از دماغ خیال محال را
تا در سر سرت نرود صد هزار سر
چون سلطان احمد این قطعه^۱ مطالعه کرد دانست که
در جنب کوه لشکر صاحب قران گاهی است و در پیش
صرصر اقبال تیموری پشه^۲ بیش نیست الفرار مها^۳ لا
یطاق من سنن^۳ سید المرسلین اختیار کرده بغداد را^۴
وداع گفته بروم رفت وممالک دار السلام بغداد را بتصرف
صاحب قران داده^۵ وحکومت آنرا امیر کبیر بخواجه^۶
مسعود سربدال که خواهر زاده^۷ خواجه^۷ علی مویدست
بداد^۸ وخواجه علی طوسی را بضبط اموال بغداد نصب
کرد^۹ وخود بطالع سعد^{۱۰} مراجعت فرمود وبعد از
مراجعت صاحب قران باز سلطان احمد از قیصر روم
امداد ستانده^{۱۱} بطرف بغداد عودت نمود وخواجه
مسعود را قوت مقاومت او نبود بغداد را بوی گذاشت^{۱۲}
و در محل^{۱۳} که صاحب قران را با توغتمش^{۱۴} خان که

۱) W. و مها. ۲) C. P. من. ۳) W. احمد جواب. ۴) W. mendose. ۵) W. وبغداد را. ۶) W. صاحب قرانی در آمد.
و حکومت او را بر خواجه. ۷) W. خواجه. ۸) W. خواجه. ۹) W. om. ۱۰) W. فرستاد تا او ضبط نماید.
و خواجه مسعود سربدال بغداد را. ۱۱) W. مدد ستاننده. ۱۲) C. P. گذاشته بملازمت صاحب قرانی شتافت.
وقتی. ۱۳) W. توغتمش. ۱۴) W. محل.

سیمرغوار زیر پر آریم خشک وتر
 یا با^۱) مراد بر سر گردون نهیم پای
 یا مردوار بر سر همت کنیم سر

اما صاحب قران^۲) چون مضمون این قطعه معلوم کرد
 تاسف خورد که کاشکی من نظم توانستمی گفتن تا
 جواب شانی نظم کردمی اما می شاید که از فرزندان
 واحفاد من کسی باشد که جواب احمد بغداد^۳) بگوید
 رقم بر میرزا امیرانشاه^۴) زدند و نیز گویند به خلیل
 میرزا زدند^۵) و جواب برین منوال گفتند^۶) قطعه

گردن بنه جفای زمانرا و سر مپیچ^۷)

کار^۸) بزرگرا نتوان داشت مختصر

سیمرغوار از چه^۹) کنی قصد کوه تاف

چون صعوه خورد باش و فرو ریز بال و پر

mea ad metrum مضارع est compositum, de quo vid.

pag. ۴ annot. 10. ^۱) W. بر. ^۲) W. et codd. P. قرانی.

^۳) W. om. بغداد. ^۴) W. et codd. quidam P.

زدند سلطان خلیل بهادر. C. P. 249. ^۵) . امیرانشاه میرزا

القصة W. ^۶) . خلیل سلطان بهادر قرعه زدند W.

W. ^۷) . جواب بدین طریق پیش سلطان احمد فرستادند

مضارع male et contra metrum, quod est idem

iam saepius commemoratum. ^۸) W. کاری. ^۹) C. P.

male. W. چه گر چه

نسخه درین علم تالیف اوست وخواجه عبد القادر ملازم او بود وگویند شاگرد اوست ودرین روزگار در میان مطربان و مغنیان اکثر تصانیف او متداول است با^{۱)} وجود چندین فضایل مرد^{۲)} قتال ونا اعتماد بوده وانیون خورده و دماغ او گاه گاه خشکی کردی و بی جنایت^{۳)} مردمان اصیل را خواری کردی و باندک^{۴)} بهانه استیصال مردم^{۵)} نمودی لاجرم رعیت و لشکری ازو نفور گشتند^{۶)} و امرا و سرداران او پیاپی مکاتیب^{۷)} بصاحب قران اعظم امیر تیمور کوزکان نوشتندی تا در حدود سنهء احدی و تسعین و سبعمائه حضرت صاحب قران^{۸)} اعظم بقمع سلطان احمد لشکر بدیار بغداد کشید و قبل از وصول حضرت صاحب قران^{۹)} سلطان احمد این قطعه گفت و پیش^{۱۰)} صاحب قران فرستاد قطعه^{۱۱)}

گردن چرا نهیم جفای زمانه را
 زحمت چرا کشیم بهر کار مختصر
 دریا و کود را بگذاریم و بگذریم

۱) W. متداوله ازوست و با. ۲) W. مردی. ۳) W. خار کردی و بخردی. ۴) W. mendose. و باندک خبایتی. C. P. 166. خوار و زار ساختی. ۵) W. مردم pro اقوام. ۶) Duo codd. P. نفور کرده بر گشتند. ۷) W. om. ۸) W. et codd. قرانی. ۹) W. مکاتبت et legit پیاپی. ۱۰) W. گفته پیش. ۱۱) Quod sequitur car-

السلطین با عدل و داد احمد بغداد انار الله برهانه
 خلف الصدق^(۱) سلطان اویس^(۲) جلایر است بعد از
 پدر در دار السلام بغداد بر مسند حکومت^(۳) قرار یافت
 و ملکش را^(۴) از تصرف برادرش سلطان حسین بیرون آورد
 و آذربایجان را هم تصرف کرد و شوکت زاید الوصف^(۵) یافت
 و حکم او تا سرحد روم رفتی پادشاهی هنرمند و هنرپرور
 بوده و باشعار عربی و فارسی نیکو میدانسته و نیکو میگفته
 و می گویند در^(۶) انواع هنر چون تصویر و تذهیب
 و قواسی^(۷) و سهامی و خاتم بندی و غیر ذلك استاد بودی^(۸)
 و پیشش قلم خط خوب^(۹) نوشتی و این مطلع او راست بیت

چندانکه می بینم ترا میلیم زیاده میشود

شامم زشوق روی تو صبح سعادت میشود^(۱۰)

و در علم موسیقی و ادوار صاحب فن است و چندین^(۱۱)

خوش آمد. et c. P. 166. کرده در حق خواجه عنایت
 شیخ W. صدق^(۱). و خواجه حافظرا عنایتها
 W. ملکش^(۲). خلافت. Duo codd. P. ۳. اویس^(۳).
 اشعار عربی. W. et c. P. 249. و شوکتی زاید از وصف^(۴).
 صناعت legit هنر W. pro^(۵). و فارسی نیکو میگوید و در
 ذلك مهارت. W. male. تصویر و ترتیب قواسی. C. P. 249.
 W. زشوق Pro^(۶). خط خوب. W. om.^(۷). تمام داشت
 pertinentis constat pede رجز. Versus ad metrum. زمهر
 W. چند^(۸). quater repetito. مستفعلن^(۹).

مسکون را مسخر ساختم و هزاران جای و ولایت^{۱)} ویران
 کردم که^{۲)} سمرقند و بخارا^{۳)} که وطن مالوف و تختگاه
 منست آبادان سازم تو مردک بیک خال هندو سمرقند
 و بخارای مرا می بخشی و میفروشی درین بیت که بیت^{۴)}

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا

بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا^{۵)}

خواجه حافظ زمین بوسید که ای سلطان عالم ازان نوع
 بخشنده‌گی کرده ام که حالا بدین^{۶)} روز افتاده ام حضرت
 صاحب قرآن را^{۷)} این لطیفه خوش آمده و پسند فرمود
 و با او عتاب نکرد و بلکه او را عنایتی^{۸)} فرمود اما سلطان

و هزاران شهر و ولایت را W. و هزار etc. Duo codd. P. similiter c. P 166. تا^{۲)} C. P. ۱) W. و بخارا^{۳)} W. سمرقند^{۴)} W. و بخارا^{۳)} W. و بخارا بیک خال هندو میفروشی و می بخشی که گفته^{۴)} C. P. Pedes utriusque^{۵)} هندوئی سمرقند و بخارائی مرا P. hemist. sunt مفاعیلن qui quater repetiti efficiunt metrum, quod vocant هزج. Quare peccant W. et c. P., quum legant بخشم metro repugnante. Hâfizi versum hunc iam laudavit JONES in *Poescos Asiut. comm.* pag. 44. ed. Eichhorn.; et leguntur in *Historia prior. reg. Pers.* Viennae 1782. pag. 149. ۶) Duo codd. P. بخشندگیهاست که بدین etc. W. ۷) W. خوش آمد و عتاب بر طرف^{۸)} W. قرانیرا et c. P. 249.

پر شکن کاکل ترکانه که در طالع تست

دولت خسروی^۱) و منصب چنگیزخانی

و خواجه حافظ بذله و لطیفه بسیار گفتی و لطایف ازو
منقولست واجب نمود از لطایف خواجه حافظ چیزی
درین تذکره نوشتن^۲) حکایت کنند که وقتی که صاحب
قران اعظم امیر تیمور کورکان^۳) انار الله برهانه فارسرا
مسخر ساخت در سنه^۴) خمس و تسعین و سبعمایه^۴) و شاه
منصوررا بقتل رسانید حافظ در حیات بود فرستاد اورا
آوردند آنکه گفت که من بضرپ شمشیر آبدار اکثر ربع

suit asteriscos in textu et interpretatione germanica.

C. P. 166 روحانی W. ^۱) قیصری. Codd. P. 166 et 250

و از خواجه بذله و لطیفه بسیار منقولست W. ^۲) کسروی

C. P. 249. واجب نمود از آن چیزی درین تذکره

بذله et 166 omisso لطیفه. In eod. cod.

desunt verba و لطایف ازو منقولست W. ^۳)

کند بوقتی صاحب C. P. 249. که صاحب قرانی امیر تیمور

et Codd. P. 166 et 250 vav در سنه^۴) که omisso

v. quae h. l. ad interpretatio-

nem latinam annotavimus. WILKES in numero anno-

rum consentit cum textu nostro, sed paulo infra an-

num indicans sic legit: مسخر ساخت و شاه منصوررا

بقتل رسانید خواجه در حیات بود و در سنه ۷۹۵ امیر

تیمور خواجه را طلب کرد چون حاضر شد گفت که

etc. من

معجز¹) احمدی و عاطفت²) سبحانی
نسب³) و فضل و محبت همه در حق تو اند
چشم بد دور که هم جانی و هم جانانی⁴)
از گل⁵) فارسیم غنچه⁶) عیشم نشکفت⁶)
حبذا دجله⁶) بغداد و می ریجانی⁷)

1) Ed. Aeg. دولت. 2) Ed. Aeg. و معجزه. 3) C. P. 250 نسبت. In ed. Aeg. hoc hemist. sic legitur: بخشش و کوشش خاتانی و چنگیزخانی. 4) Quae sequitur ultima huius carminis pars in ed. Aeg. et Hammer - Purgstalli codice non duobus sed quinque constat distichis, quorum duo eadem sunt ac proxime sequentia, sed hoc ordine cum tribus aliis distichis disposita:

پیر شکن کاکل ترکانه که در طالع تست
بخشش و کوشش خاتانی و چنگیزخانی
گرچه دوریم بیاد تو قدح می نوشیم
بعد منزل نبود در سفر روحانی
از گل فارسیم غنچه⁶) عیشی نشکفت
حبذا دجله⁶) بغداد و می ریجانی
سر عاشق که نه خاک در معشوق بود
کی خلاصش بود از محنت سرگردانی
ای نسیم سحری خاک در یار بیار
تا کند حافظ ازو دیده⁶) دل نورانی

5) C. P. 249 گلی. 6) C. P. 250 بشکفت. 7) Voc. legere non potuit W., nam illius loco tres po-

رغبت نمودی و بخشک پارهء نان^{۱)} در وطن مالوف
 قناعت کردی و از شهد شهرهای غربت^{۲)} فراغت داشتی
 و این غزل بمدح سلطان احمد بدار السلام بغداد
 فرستاده^{۳)}

غزل^{۴)}

احمد الله على معدلت سلطانی^{۵)}

احمد شیخ اوپس حسن ایلخانی

خان بن^{۶)} خان شهنشاه شهنشاه نثراد

آنکه میزبید اگثر جان^{۷)} جهانش خوانی

ماه اگثر با تو بر آید بدو نیش نزنند^{۸)}

^{۱)} نان deest in Wilkenii editione et in c. P. 249.

^{۲)} W. غریب. ^{۳)} W. فرستاد. ^{۴)} Ghazela haec pertinet ad metri genus dictum, quod constat pede فاعلاتن seu فعلاتن quater repetito; sed ultimo loco idem pes mutatur aut in فَعْلَنٍ aut in فَعْلُنٍ. ^{۵)} W. et c. P. 249 السلطانی. ^{۶)} W. وبن. W. eod. versu وشهنشاه نثراد. ^{۷)} W. خان male. Post hoc hemist. sequens distichon inserit ed. Aeg. cum Hammer-Purgstalli codice مرحبا آورد ایمان تو باقبال تو آید بدو نیش نزنند. ^{۸)} Sic correxi hemist., in quo legendo codices valde discrepant. W. بزنند Ed. Aeg. ماه اگثر بی تو نماید بدو C. P. 250. بزنند et بی تو نماید et نماید c. P. 166 exceptis voc. نیش نزنند; consentit c. P. 166 exceptis voc. نیش نزنند pro quibus legitur et بر آید بزنند.

ز تند باد حوادث نمی توان دیدن
 درین چمن که گلی بوده است یا سمنی¹
 بصبر کوش تو ای دل که حق رها نکند
 چنین عزیز نگینی بدست اهرمنی
 مزاج دهر تبه² شد درین بلا حافظ
 کجاست فکر حکیمی و رای برهمنی³

حکایت کنند که سلطان احمد بغداد را اعتقادی⁴ عظیم
 در حق خواجه حافظ بودی و چندانکه حافظرا طلب
 داشتی و تفقد⁵ نمودی حافظ از پارس بجانب بغداد

نگار خویش بدست خسان همی بینم
 چنین شناخت فلک حق خدمت^a چو منی

Eadem aliis locis leguntur in c. P. 250 et quidem
 primum distichon post vs. 14. et secundum post vs. 8.

¹) In ed. Aeg. hoc distichon proxime sequenti ante-
 cedit et in c. P. 250 sequitur distichon, voce نگار in-
 cipiens et p. 4 annot. 9 adscriptum. ²) W. lectionem

mendosam و مرتبه مزاج recepit. Pro تبه al. c. P. تلف
 eodem sensu. ³) W. اهرمنی falso. Ante hoc ultimum

distichon in ed. Aeg. et cod. Hammer-Purgstalli legitur

sequens: ازین سوم که بر طرف بوستان بگذشت عجب
 et بغدادی را C. P. ⁴) که رنگ گلی ماند و بوی نسترنی

رعایت ا. و تفقد و رعایت C. P. ⁵) اعتقاد. W.

rel. در حق خواجه بود و خواجه از پارس بجانب بغداد

قدر صحبت C. P. 250 ^a) آئینده، جام نقش بندی غیب

غزل^۱)

دو یار زیرک واز بادۀ کهن دو منی
 فراغتی و کتابی و گوشهء چمنی
 من این حضور^۲) بدنیا و آخرت ندهم
 اگرچه در پیم افتند هر دم انجمنی^۳)
 هر آنکه گنج قناعت بکنج دنیا داد
 فروخت یوسف مصری بکمترین^۴) ثمنی
 بیا که قسمت^۵) این کارخانه کم نشود
 بزهد همچو توئی یا بفسق^۶) همچو منی
 بروز حادثه^۷) غم با شراب باید خورد^۸)
 که اعتماد بر کس نیست در چنین زمانی^۹)

مفاعلهن ad normam بحجتت^۱) Ghazelae metri genus est
 این C. P. et ed. Aeg.^۲) . فعلاتن مفاعلهن فعلن
 افتند خلق In codicibus leg. Sic ed. Aeg.^۳) .
 Pro خلق W. خلقی .^۴) W. کمتر male.
 بعنق^۵) W. رونق . C. P. 250 . فسحت . Ed. Aeg.^۶)
 mendose. Hoc distichon in codd. Par. 166 et 249 se-
 quitur versum 12 et in c. P. 250 legitur post vs. 4.
 گفت^۷) Ed. Aeg. واقع .^۸) C. P. 250 et ed. Aeg.
 Post hunc versum duo alia disticha inserit ed. Aeg.^۹)
 cum cod. Hammer-Purgstalli,

بگوشهء بنشین خوش دل و تماشا کن^۹)
 که کس بیاد ندارد چنین عجب فتنی

^۹) In c. P. 250 hoc hemistichium sic legitur در بین

جانداروی که غم ببرد در ده ای صبی¹⁾
 بر مکر دهر وعشوّه او اعتماد نیست²⁾
 ای وای بر کسی³⁾ که شد ایمن زمکر وی
 در ده بنام حاتم طی جام يك منی⁴⁾
 تا نامهء سیاه بخیلان کنیم طی
 اشیای روزگار بمی ساز در گرو⁵⁾
 از⁶⁾ مرد راه باز نماندست هیچ شی
 حافظ کلام فارسی تو رسیده است
 از ملک مصر وشام⁷⁾ بسرحد روم وری

حافظ حدیث سحر فریب خوشت رسد
 تا حد مصر وچین وباطراف^{a)} روم وری

1) W. male et contra metrum. ببرد از دل صبی.

2) C. P. omisso. نیست وعشوّه گیتی چه اعتماد نیست. Lectio
 haud reiicienda. In alio pro اعتماد leg. التفات. W. بر
 ای برکی³⁾ W. ملک ومکر وعشوّه دهر اعتماد نیست
 falso et contra metrum. Sed pro mendoso ipse
 برکی

3) W. pro يك میکنی. W.⁴⁾ in fine libri correxit. بر کسی

4) W. quod vertit: „ubi
 vinum adest, oscitationem movent (nihili sunt)“; falso.
 Pro اشیای eodem versu c. P. اسباب quod eodem redit.

5) W. در کرد. W.⁵⁾ falso منی

6) W. کز. W.⁷⁾ ordine inverso. مصر وشام

a) Ed. Aeg. وبقصای

باد صبا زعهد صبی یاد میکند

خوش نازکانه میچمی ای شاخ نوبهار
 کاشفتگی مبادت ز آسب باد دی^{a)}
 بر مهر چرخ و شیوه^{b)} او اعتماد نیست
 ای وای بر کسی که شد ایمن زمکر وی
 فردا شراب کوثر و حور از برای ماست^{b)}
 و امروز نیز ساقی^{c)} مهرو و جام می
 باد صبا زعهد صبا^{e)} یاد می کند
 جان داروی که غم ببرد در ده ای^{d)} صبی
 حشمت مبین و سلطنت گل که گسترده^{e)}
 فرآش باد^{f)} هر ورقش را بزیر پی
 در ده بیاد حاتم طی جام یک منی
 تا نامه^{g)} سیاه بخیلان کنیم طی
 آن می که داد حسن^{g)} و لطافت بارغوان
 بیرون فکند لطف مزاج از رخس بخوی
 مسند بباغ بر که بخدمت چو بندگان
 استاده است سرو و کمر^{h)} بسته است نی
 بشنو که مطربان چمن راست کرده اند
 آهنگ چنگ و بربط و آواز عود ونیⁱ⁾

^{a)} Sic metri ratione habita emendavi hemist., quod in codice legitur: Ed. Aeg. از آشوب ماه دی که آشفتنگی مبادت از آشوب ماه دی
^{b)} C. P. تست. ^{c)} Id. شتا. ^{d)} Id. ما. ^{e)} Id. آسب.
^{f)} Id. باغ. ^{g)} Ed. Aeg. رنگ. ^{h)} C. P. نوش.
ⁱ⁾ In c. P. deest hoc distichon, sed legitur in ed. Aeg. et codice, quo usus est Hammer-Purgstall.

فضیلت و کمال با جوانان مستعد اختلاط کردی و بهمه^{۱)} کس خوش بر آمدی^{۲)} و او را باصناف سخنوری^{۳)} التفاتی نیست الا غزلیات و بعد از وفات خواجه حافظ مصاحبان و معتقدان اشعار او^{۴)} مدون ساخته اند و درین تذکره سه غزل اختیار از دیوان حافظ ثبت شد^{۵)}

غزل^{۶)}

ساقی بیا که شد قدح لاله^{۷)} پر زمی
طامات تا بچند و خرافات تا بکی
بگذر ز کبر و ناز که دیدست روزگار
چین قباى قیصر و طرف^{۸)} کلاه کی^{۹)}

۱) بانواع نظم W. ۲) آمد W. ۳) وبا همه W. ۴) مریدون و مصاحبان W. ; او اشعار او را C. P. سه غزل از غزلیات او که بسیار C. P. ۵) اشعار او سه غزل اختیار W. ; مشهور و معروف است ثبت شد کرده از دیوان خواجه ثبت میشود که بسیار مشهور نیست. ۶) Ghazelae huius metrum idem est, quod p. ۴ annot. 10 descripsimus. ۷) C. P. ۸) باده. ۹) Ed. Aeg. و ترک. Post hunc versum ed. Aeg., c. P. 250 et quem in vertendo Hâfizi Divâno secutus est Hammer - Purgstall modo alios inserunt versus, modo a vulgata ceterorum codicum lectione recedunt. Quam ob rem hanc carminis partem integram ad-iungere placuit:

هشیار شو که مرغ چمن مست گشت همان
بیدار شو که خواب عدم در پیست هئی

مشار الیه است گنجور حقایق و اسرار سید^۱) قاسم الانوار
 قدس الله سره العزیز معتقد خواجه حافظ بودی^۲)
 و دیوان حافظ را علی الدوام پیش او خواندندی^۳)
 و بزرگان و محققانرا بسخن^۴) حافظ ارادتی^۵) ما لا کلامست
 و الثقاب و نام^۶) خواجه حافظ شمس الدین محمد است
 و در روزگار دولت آل مظفر در ملک فارس و شیراز^۷) مشار
 الیه بوده اما از غایت قیمت عالی بدنوی سر^۸) فرو
 نیارودی و بی تکلفانه معاش نمودی چنانکه^۹) می
 فرماید بیت

سرمست در^{۱۰}) قباى زرافشان چو بگذری

یک بوسه نذر حافظ پشمینه پوش کن

همواره خواجه حافظ بدرویشان و عارفان صحبت داشتی
 و احيانا بصحبت^{۱۱}) حکام و صدور نیز میرسیدی و با وجود

۱) W. et ۲) . و اسرارست و سید C. P. ; الالسرار ۱)
 پیش او خواندی W. inverso ordine ۳) . بوده c. P.
 ب praepos. سخن et c. P. ۴) W. . علی الدوام
 ارادت W. ۵) . بسخنان Alius c. P.
 و شیراز omisso فارسی W. ۷) . و نام In c. P. deest ۶)
 غایت C. P. ۸) . quod etiam in quodam c. P. deest ۳)
 غایت همت سر دنیا و ما W. ; همت دنیا و دنیاوی سر
 با Duo c. P. ۱۰) W. . چنانچه ۹) . فیها
 مفعول constans e pedibus مضارع metri genus est
 بجلس W. ۱۱) . فاعلات مفاعیل فاعلن

ذکر ملک الفضلاء¹) وزبدة العلماء²) خواجه حافظ
شیرازی قدس الله سره العزیز

نادره^۴ زمان و اعجوبه^۳ جهان بوده^۳) و سخن^۴) او را
حالاتیست^۵) که درک آن در حوزه^۶ طاقیت بشری در نیاید
همانا که^۶) واردات غیب است و از مشرب فقر^۷) چاشنی^۸)
دارد و او را لسان الغیب نام نهاده اند سخن او بی تکلف
است و ساده اما در^۹) حقایق و معارف داد معانی داده
فضل و کمال^{۱۰}) او بی نهایتست و شاعری دون مراتب^{۱۱})
اوست در علم قرآن^{۱۲}) بی نظیر و در علم ظاهر و باطن

---

۱) WILKEN. الفضلاء. ۲) الشعراء والعلماء. ۳) W. omisso cuius loco in aliis codd. Par.
scriptum est. ۴) C. P. سخنان. ۵) W. حالیت. ۶) W. om. که. ۷) W. falso; in annot.
ad h. l. recepit vocab. فقہ, sed in omnibus codd. P. legitur فقر. ۸) C. P. تمام. ۹) W. om. ساده et
pro اما leg. ودر. ۱۰) W. وفضل و کمالات. ۱۱) W. ودر علم قرآنی. ۱۲) W. مرتبه دون.

از کتاب

تذکرة الشعراء

که دولتشاه غازى سمرقندى

مصنف اوست

نمایم که یکدم نه پیموده ام
 ندیده جهانرا هی جان سپرد
 هنوزم نشد دیده از دید سپهر
 بین نکته گویم سرانجام کار
 ۴ از ماه دیدم نشان ۴ زمهر
 جهان آفرین را نمودم سپاس
 مگر در هنرمندی و عاقلی
 چو مرثی آمد اینجا فرو مانده ام
 ندانم در مرثی چاره
 بچاره گری چاره آید بدست

118 گرم باز پرسی که چون بوده ام
 بدان طفل یک روزه مانم که مرد
 جهان جمله دیدم ز بالا وزیر
 نه این سی و شش گز بدی سی هزار
 کشادم در راهای سپهر
 جهان دیدگانرا شدم حق شناس
 نبردم بسر عمر در غافلی
 زهر دانشی دفتری خوانده ام
 کشادم در هر ستمخانه
 بجز مرثی هر مشکلی را که هست

برهغه بخاکم سپارید باز
 چنان کادمم به که بیرون شوم
 چه افزود بر کوه باز و چه کاست
 چو رفتم جهان را چه اندوه من
 که نفرین برین دایه گوز پشت
 ستم نیز ۴ دیده باشد کسی
 ستم گز کشی نیز ۴ کرده ام
 مشکوی پاکان پرد جزین پاک
 به آمرزش من زبان تر دمید

ز مادر برهنه رسیدم فراز
 سبک بار زادم گران چون شوم
 119 یکی مرغ بر کوه بنشست و خاست
 من آن مرغم و مملکت کوه من
 بسی را چو من زان و ۴ زود گشت
 ز من گزچه دیدند شفقت بسی
 حلاله کنید از ستم کرده ام
 چو مشکین سریرم در آید بخاک
 بجای غباری که بر سر ننید

نه بسیار خواریم چون گاو و خر
 خوریم آن قدر مایه از گرم و سرد
 زمادر جوانی نمیرد کسی
 چو میرد کسی دل نداریم تنگ
 پس کس نگوئیم چیزی نهفت
 تجسس نداریم کین کس چه کرد
 بهرسان که مارا رسد خوب وزشت
 بهر چه آفریننده کردست راست
 کسی گیرد از خلیف ما با قرار
 چو از سیرت ما دگر گون شود
 نه لب نیز در بسته از خشک و تر
 که چندان دیگر توانیم خورد
 مگر پیر کو عمر دارد بسی
 که درمان آن درد ناید بچنگ
 که در پیمس رویش ندانیم گفت
 فغان بر نیاریم کین را که خورد
 سر خود نقابیم از آن سرنوشت
 نگوئیم کین چون و آن از کجاست
 که باشد چو ما پاک و پرهیز گار
 زبیر کار ما زود بیرون شود

بدلا، گفت ازین رازهای شکفت
 نخواستیم دگر در جهان تاختن
 مرا بس شد از هرچه اندوختن
 همانا که پیش جهان آزمای
 برایشان گرفتست عالم شکوه
 اگر سیرت اینست ما بر چه ایم
 فرستادن ما بدریا و دشت
 مگر سیر مردم زخوی ددان
 کز این قوم را پیش ازین دیدمی
 بدناجی در از کوه بنشستمی
 ازین رسم نکدشت آدین من
 اگر زبیر کی پند باید گرفت
 بهر صید که دامی انداختن
 حساسی کزین مردم آموختن
 جهان هست ازین نیک مردان بجای
 که اوتاد عالم شدند این گروه
 اگر مردم اینند پس ما که ایم
 برین بود تا باید اینجا کدشت
 در آموز آدین این بخردان
 بگرد جهان بر نگریدمی
 به اینز پرستی میان بستمی
 جز این دین نبود دگر دین من

وز آن رخنه مارا نشانی رسد
 بسم‌مایه خود کنیمش تمام
 راست قسمیم در مال خویش
 نخدمیم بر گریه دیگران
 نه در شهر شکنه نه در کوی پاس
 ز ما دیگران هم ندزدند نیز
 نگهبان نه با گاو و با کوسفند
 ستوران ما فارغ از شیر و گورگ
 هلاکش در آن حال بر م زند
 رسد بر دلش تیری از کوشه
 سپاریم کشته به پروردگار
 مگر بعد شش مه که باشد درو
 بیزدان پناهیم و دیگر بکس
 ز عیب کسان دیده بر دوختیم
 کنیمش سوی مصلحت یوری
 نجویم فتنه نریزیم خون
 بشادی همان یار یکدگریم
 نیاریم و ناید کسی را بکار
 نخواهیم جو سنگی از کس به تیغ
 نه مارا بر آزار ایشان ستیز
 زرها در آیند مارا بزور
 به مقدار حاجت بکار آوریم
 نداریم شان از در ودشت باز

گر از ما کسی را زبانی رسد
 بر آیمش از کیسه خویش گام
 ندارد ز ما کس ز کس مال بیش
 شماریم خود را همه سسران
 ز دزدان نداریم هرگز هراس
 ز دیگر کسان ما نه دزدیم چیز
 نداریم در خانها قفل و بند
 خدا کرده خردان مارا بزرگ
 اگر گورگ با میش ما دم زند
 گو از کشت ما کس برد خوشه
 بکاریم دانه گه کشت کار
 نگردیم بر گرد کاورس و جو
 نگهدار ما هست بیزدان و بس
 سخن چینی از کس نیاموختیم
 گر از ما کسی را رسد دآوری
 نباشیم کسرا به بد زهنمون
 بغم‌خواری یکدگر غم خوریم
 فریب زر و سیم را در شمار
 نداریم خوردی یک از یک دریغ
 دودام را نیست از ما گریز
 بوقت نیاز آهو و غرم و گور
 از آن جمله چون در شکار آوریم
 دگرها که باشیم از آن بی نیاز

110 شه آن کاردان را که کشتی براند
 چو کشتی در آن بندگاه اوفتاد
 شه آمد سوی گنبد سنک بست
 بزد طبل و بانگش ز طبل رحیل
 برون رفت کشتی ز گرداب تنک
 بر آمد چو بانگ پَر جبرئیل
 در آن جای گردش نمادش درنگ
 بفرد تا کشتی آجا رساند

112 بر آن راه میرفت چون باد تیز
 یکی هفته ننشست بر جامه گرد
 تو گفتی که شد آب و خاکش دو نیم
 نه در سیمش آرام شایست کرد
 هوا را ندید از زمین گرد خیز
 که از نقره بود آن زمین را نور
 یکی نیمه سیماب یک نیمه سیم
 نه سیماب را نیز شایست خورد

نهادند بر خاک رخسار پاک
 که خاکی نیاساید آلا بخاک

114 چو پرسیدی از حال ما نیک و بد
 چنان دان حقیقت که ما این گروه
 گروهی ضعیفان دین پروریم
 نداریم بر پرده کج (1) بسیج
 در کج روی در جهان بسته ایم
 دروغی نگوئیم در هیچ باب
 نپرسیم چیزی کزو سود نیست
 پذیریم هر چه آن خدائی بود
 نکوشیم با کرده کردگار
 چو عاجز بود یار باری کنیم
 بدینیم ساکن درین دشت و کوه
 سر مونی از راستی نگذریم
 بجز راست بازی نداریم هیچ
 زدنیا بدین راستی رسته ایم
 بشب باز گونه نیمینیم خواب
 که یزدان از آن کار خشنود نیست
 خصومت خدای آزمائی بود
 پرستنده را با خصومت چکار
 چو سختی رسد بُرداری کنیم

- صدایی برون آمدی ز آن نهفت
صدایی که مانند باشد بگفت
- 103 که فردا چنین باشد از گرم و سرد
چنین نقش دارد جهان در نورد
- 104 چنین گفت کای رایض روزگان
چنان ده بهر پیشه‌ور پیشه
باجز دانه کاری مرا کار نیست
هن پادشاهی سزاوار نیست
- 105 تنم در درشتی گرفتست جرم
تین سخت کو نازنیمی کند
چو نرمی ببیند شود گوژ پشت
چو نرمی ببیند شود گوژ پشت
- 107 حکایت چنان رفت از آن آب زرف
عروسان آئی چو خورشید و ماه
برین ساحل آرام سازی کنند
کسی کو بکوش آورد ساز شان
در آن بحر بینی سرایند و بس
شب بدین سان بدین گنج کوه
چو بر نافه صبح بو می برند
- علم بر کشیدند چون آفتاب
زده مشک بر نقره خام خویش
سرودی نوآیین تر از صد درود
جگر گرم شد خون بجوش آمدش
در آن نهبتان دید کز موج آب
پراکنده گیسو بر اندام خویش
سراینده هر یک دگر گون سرود
چو آن لحن شیرین بکوش آمدش
بر آن حزن آواز لختی گریست
- 108
- که دریا کناریست اینجا شکر ف
شب بر آیند ازین فُرضه گناه
غناها سرایند و بازی کنند
شود همیشه از لطف آواز شان
که در عیج باحری نکتست کس
طرب میکنند آن گرمی گروه
به آب سیه سر فرو می برند
- که دریا کناریست اینجا شکر ف
شب بر آیند ازین فُرضه گناه
غناها سرایند و بازی کنند
شود همیشه از لطف آواز شان
که در عیج باحری نکتست کس
طرب میکنند آن گرمی گروه
به آب سیه سر فرو می برند

بهشت این و آن هست دوزخ سرشت
 دگر کان بیابان که ما آمدیم
 کرا دل دهد کز چنین جای نغز
 من اینک شدم شاه پدرود باد
 بدوزخ نیاید کسی از بهشت
 ببین کز کجا تا کجا آمدیم
 نهد پای خود را دران پای نغز
 شما شاد باشید و من نیز شاد

101 بیاسخ چنین گفته اند آن گروه
 دویدیم چون آهوان سال و ماه
 بیابانی دگر دیده ایم
 که بیرون ازین پیکر قیر گون
 نشان داده اند از بر خویش دور
 که شهر یست چون پیشه مشک بید
 نگو رای و خوش خلف وزیبا خصال
 وگر نیز پانصد بر آید دگر
 برون از وطنگاه آن دلکشان
 وزین نیز بیرون درین خاک پست
 درو نیست روینده را آب خورد
 چو زو رُستنی بر نیاید ز خاک
 که بسیار گشتیم در دشت و کوه
 به پایان وادی نبردیم راه
 وزایشان خبر نیز پرسیده ایم
 زشانی دگر می دهد رهنمون
 بد آنجا که خورشید را نیست نور
 درو آدمی پیکرانی سپید
 زپانصد یکی را فروزست سال
 نه بینی از ایشان زپیری اثر
 بنا کس ندادست دیگر نشان
 بسی کوه و صحرای نا دیده هست
 که گرمش گرمست و سرماش سرد
 درو جانور چون بگردن هلاک

102 پس سی چهل روز با پیشتر
 سری بودی از مغز واز پی نهی
 نهادندی آن کله خشک پیش
 قضیعی زدندی بر آن استخوان
 که امشب چه نیکن و بد آید پدید
 کشیدندی از مرد سرگشته سر
 فرو مانده بر تن لاله فریعی
 وزو باز جستندی احوال خویش
 شدندی بر آن کله فریاد خوان
 همان روز فردا چه خواهد رسید

چه بیدادگر دشمن آنگاه گشمت
 که آواز داد آمد از کوه و دشت
 کمر بست و آمد به پیکار او
 نبود آنگه از بخت بیدار او
 به اول شبیخون که آورد شاه
 بدان راه زن دیو بر بست راه
 منادی بر انگیخت تا در زمان
 به بیداد او بر کشاید زبان
 که م کو بدین خانه بیداد کرد
 بدین گونه بخت بدش باد کرد
 چو زو بستند آن خانه پاک را
 بعنبر بر آمیخت این خاک را
 فرو شست ازو گرد آلودگان
 بر آمود از آن جای آلودگان
 جفای ستمگاره زو باز داشت
 بطاعت گران جای طاعت گذاشت

97 جزیره بسی دیدی آدمی
 بیرون رفت و می شد زمی بر زمی
 بسی پیش باز آمدش جانور
 هم از آدمی هم ز جنس دگر
 درو هیچ از ایشان نیامیختند
 وزو کوه بر کوه بگریختند

99 بشه داد کاغد فرو خواند شاه
 نوشتن چنین بود کز رنج راه
 بجان آنچنان آمدم کز هراس
 بدوزخ ره خویش کردم قیاس
 ره گفتی از تار یکا موی رست
 برو هرکه آمد ز خود دست شست
 درین ره که جز شکل مویی نداشت
 فرود آمدن هیچ رودی نداشت
 چو بر پشته خاره سنگ آمدم
 ز بس تنگی ره بتنگ آمدم
 از آنسو که دیدم دله پاره گشمت
 خرد ز آن خطرناکی آواره گشمت
 وزین سو ره پشته بیداغ بود
 طرف با طرف باغ در باغ بود
 پر از میوه و سبزه و آب و گل
 بر آورده آواز مرغان دهل
 هوای تر و مرزی آراسته
 چنانکه آرزوش از خدا خواسته ....
 ازین سو به زینت و زندگی
 چنانکه آرزوش از خدا خواسته ....
 وز آنسو به آز و افکنندگی

شتابندگانِ که صاحب دلند   طلبِ گارِ آسایشِ منزلند
 گذارند 1) گیتی ۹۵ زیر پای   هم 2) آخرِ باسایش 3) آرند رای
 ۹۵ ره روانِ پیشِ بینندگان   کنند آفرینِ برِ نشینندگان
 سلامت در اقلیمِ آسودگیست   کزین 4) بگذری جمله بیهودگیست

94 طعمای که در خانه داری به بند   بهفتاد خانه اش رسد بوی گند
 چو از خانه بیرون فرستی بگویی   در و درگهت را کند مشکبوی

پرستارِ بد مهر شیرین زبان   به از بد گوئی 5) که بود مهربان
 بگفتارِ خوش مهر شاید نمود   زبان نا خوش و مهربانی چه سود

95 ز مقدس نئی چند غم یافته   ز بیداد داور ستم یافته
 تظلمِ کنان سوی راه آمدند   عنانِ گَیرِ انصاف شاه آمدند
 که چون از تو پاکی پذیرفت خاک   بکنِ خانهٔ پاکرا نیز پاک
 به مقدس رسانِ رایبت خویش را   بر افکن زگیتی بد اندیش را
 در آن جایِ پاکان یک اهرچغست   که با دوستانِ خدا دشمنست
 مُطیعانِ آن خانهٔ ارجمند   نه بینند ازو جز گداز و گزند
 طریقِ پرستش رها میکند   پرستندگانرا جفا می کند
 بخون ریختن سر بر افراختست   بسی را بنا حق سر انداختست
 ۹۵ در هراسیم ازین دیوزاد   تویی دیوبند از تو خواهیم داد

1) Cod. گر آرند   2) Cod. ۹۵   3) Cod. آسایش   4) Cale. وزین
 5) Cod. بد خوئی

چو افی میان دو بدخواه خام پراکنده شان کن لکام از لکام
 در اذکن بهم گرگرا با پلنگ تو آر بر آر¹ از میان دو سنگ

خزینه ز بهر زر افکندن است² زر از بهر دشمن پراکندن است³
 بچربی توان پای روباه بست بکلوا دهد طفل خانم⁴ زدست

میاری⁵ خودرا چو ریحان بباغ⁶ بدست کسان خوبتر شد چراغ⁷
 چنین گفت با آتش آتش پرست که از ما که بهتر بجائی که هست
 بگفت آتش ار خواهی آموختن مرا⁸ کشت⁹ باید ترا¹⁰ سوختن

وفا خصمت مادر آوردتست مگرد از¹¹ سرشتی که بودت¹² نخست

صدف جمله تن زان شدست استخوان که مغزی چو در دارد اندر میان¹³

چه خسپیم چندین بدین آستان که با مرگ شد خواب هم داستان

چرا از پی یک شکم وار نان گرانید¹⁴ باید بهر سو عنان
 شتاب آوریدن بدریا و دشت چرا چون بنانی بود باز کشت

3) Cod. افکنند گویست 2) Cod. تو بر آردی 1) Cod.

6) Cod. باغ 5) Cod. بیماری 4) Cod. تیزی 14) Cod. پراکنند گویست

8) Cod. ترا 7) Im Cod. steht dies Dist. um drei Distichen früher.

12) Cod. بود از 11) Calc. مگردان 9) Calc. کشته 10) Cod. مرا

13) Cod. دهان 14) Calc. گرانیده

بدارنده دولت و دین خود   کتی خلیف را دعوت از راه بد
 ز غفلت فرو شوئی (2) آفاق را   بنما¹) نو کتی این کهن طاق را
 گزایش نمائی بگنجهان خدیو   رهایی جهانرا زبیداد دیو
 ز روی خرد بر کشائی نقاب   سر خفتگنرا بر آری ز خواب
 فرستاده بر بی نصیبان خاک   تویی گنج رحمت زبزدان پاک
 که تا خاکیمان از تو یابند بهر   تکاپوی کن گرد پرگار دهر
 به ار ملک آن عالم آری بدست   چو بر ملک این عالم دست هست
 رضای خدا بین نه آرم خویش   درین داوری کآوری راه پیش

91   بهرجا که رامش کند رای تو³)   بود نور و ظلمت پذیرای (4) تو
 بود نورت از پیش و ظلمت زپس   تو بینی نمیند ترا هیچکس
 کسی کو نباشد ز عهد تو دور   از آن روشنائی بدو بخش نور
 کسی کآورد با تو سر در⁵) خمار   برو ظلمت خویش را بر گمار
 بدان تا چو سایه در آن⁶) تیرگی   فرو میرد از خواری و خیرگی

92   بهر طایفه کآوری روی خویش   لغتهای بیگانه⁷) آرند پیش
 بالهام یاری ده رهنمون   لغتهای هر قوم⁸) آری برون
 زبان دان شوی در ره کشوری   نپوشد سخن بر تو از هر دری
 تو نیز آنچه گوئی برومین زبان   بدانند نپوشنده بی ترجمان
 به برهان این معجز ایزدی   تو نیگی بیانی⁹) مخالف بدی

دگرزان که در ره گذرهای تو. Cod. 3)   به پی. Cod. 1)

در سر. Cale. 5)   بفرمان. Cod. 4)   به آن. Cod. 6)   بیگانه. Cod. 7)

بر قومی. Cod. 8)   بیابد. Cod. 9)

از آنکه که بردم باندیشه راه
درین طایق فیروزه کردم نگاه
بدانم که این طایق دریا شکوه
معلق چو دود بیست بر اوج کوه
بمالای دودی چنین هولناک
فروزنده نور بیست صافی و پاک
نقاب بیست زین دود در پیش نور
دریچه دریچه زهم گشته دور
زهر 1) رخنه کنر دود ره یافتست
باندازه نوری برون تافتست
چنان انجم از ماه تا آفتاب
فروغ بیست کامد برون از نقاب
ز خود آفرینش ندانم درست
ندانم که چون آفرید از نخست

پس آنکه گفت ای هنر پروران
بسی کردم اندیشه در 2) اختران
بدانم که این صورت از خود نرست
نگارنده بود شان از نخست
89 نگارنده دانم 3) که هست از درون
نگاریدنش را ندانم که چون
ز چون کرد 4) او گر بدانستمی
هر آن صورتی کاید اندر ضمیر
چو ما راز خلقت ندانیم خواند
توان کردنش در عمل نا گذیر
شما کاسمان را ورق خوانده اید
تجسس درو چون توانیم راند
ازین بیش گفتن نباشد پسند
ساختن بین که چون مختلف رانده اید
که نقش جهان نیست بی نقشیند

90 چنین گفت کافزون تر از کوه ورود
جهان آفرینت رساند درود
برون ز آنکه داد او جهان باذیت
به پیغمبری داشت ارزانیت
بفرمان بر چون تو ای شهیار
چنین است فرمان پرودگار
که بر داری آرام از آرامگاه
درین داوری سر نیبچی ز راه
بر آیی بگرد جهان چون سپهر
در آری سر وحشیانرا ۴۰

مرا بنده هست نامش هوا
 تو آئی که آن بنده را بنده
 دل من بر آن بنده فرمان روا
 پرستار ما را پرستنده

83

منم پیشوای هندوان
 ساخنهاى سر بسته دارم بسی
 با ندیشه پیر و بقوت جوان
 شنیدم که زین دور آموزگار
 که نکشاید آن بسته را هر کسی
 خرد (1) رشته در یکتای تست
 سر آمد توفی بر همه روزگار
 درفش گره (2) باز کن رای تست
 بر دانشت نیز داست بخت
 اگر چه خداوند تاجی و تخت
 پرستش بگردانم از آفتاب
 اگر گفته را از تو بایم جواب
 دکتر باره بر خر توان باره (3) بست
 وگر ناید از شه جوانی بدست
 رود در سخن هیچکس را شمار
 ولیکن نخواهم که جز شهر یار
 جواب سخن فرخ آید ز نو
 زمن پُرسش و پسرخ آید ز نو

84

86

از آن فیلسوفان گزین کرد هفت
 ارسطو که بد مملکت را وزیر
 که بر خاطر کس خطای نرفت
 فلاطون و والیس و فرفورپوس
 بلینامس برنا و سقراط پیر
 که روح القدس کرد شان دست بوس
 که بر هفتمین آسمان کرد جای
 همان هفتمین هرمس نیکن رای

87

نخستین ورق کافرینش نبود
 زهیبت بر انگیخت ابری بلند
 جز آیزد خداوند بینش نبود
 ز باران او گشت پیدا سپهر
 همه برق و باران او سودمند
 ز ماهیتی (4) کز بخار (5) او فتاد
 پدید آمد از برق آن ماه و مهر
 زمین گشت بر جای خویش ایستاد

88

1) Cod. چو در. 2) Cod. کهن. 3) Cale. رخت. 4) Cod. ماد یخی. 5) Cod. دماغ.

چنان کلامی زاده را زآن نوا¹)
 سباع و بهانم بدان ساز جفت
 چو بر نسبت ناله هر کسی
 ز موسیقی آورد سازی برون
 چنان ساخت هر نسبتی را خروش
 بجائی رسید آن نوا کو⁵) نواخت
 برقص و طرب چیره²) گشتی هوا
 یکی گشت بیدار و دیگر بخت
 بدست آمدش راه دستن³) بسی
 که آنرا نشد کس جز او رهنمون
 که فالنده را دل در آمد بجوش⁴)
 که دانا بدو غیب⁶) و علت شناخت

دوانید بر خود گروهها گروه
 نهادند سر بر خط ساز او
 فتانند چون مرده بر روی خاک
 نه شیر زبان داشت پیروای گور
 در آورد نغمه بآن جفت ساز
 از آن بیبهبشی باز هوش آمدند
 که دارد بیاد این چنین سر گذشت
 دد و دام را از بیابان و کوه
 دویدند هر یک باواز⁷) او
 80 همان یکیك از هوش رفتند پاک
 نه گریخت جوان کرد بر⁸) میش زور
 دگر نسبتی را که دانست باز
 چنان کآن ددان در خروش آمدند
 پراکنده گشتند بر روی دشت

چنین آمدست آدمی را نهاد 82
 کسی کو ز مردم گریزنده تر
 که آرد فرامش کنانرا بیاد
 برو مایل مردم ستنیزنده تر

ز خلق جهان بنده را چه باک
 درین بندگی خواجه باشم ترا
 که بندد کمر پیش یزدان پاک
 گر آیم بنو بنده باشم ترا

1) Cod. زاد از آن بر نوا . . . . 2) Cod. خیره 3) Cod. راه و نسبت
 4) Cod. در دل آورد جوش 5) Cale. گر 6) beide عیب 7) Cod.
 با 8) Cod. بر آواز

- هفر تابید¹ از مردم گوهری   چو نور از مه و تابش از مشتری
- شناسنده² گز نیست شوریده مغز   عبا را³ شناسد ز دیبای نغز
- کسی کو سخن با تو نغز آورد   بدل بشنوش⁴ چون⁵ ز مغز⁶ آورد
- زبانى که دارد سخن نا صواب   بخاموشیش داد باید جواب
- 75 یکی جفت همتا ترا بس بود   به بسیار کس مرد بی کس بود⁷
- از آن مختلف رأی شد روزگار   که دارد پدر هفت و مادر چهار
- 77 درم دادن آتش کشد کینه را   نشاند زدل خشم دیرینه را
- 78 ز پوشیدن درس آموزگار   کفن بین که پوشید شان روزگار
- بیانی که باشد حکمت قوی   ز نافرخى دان اثر⁸ نشنوی
- دُری را که جایش بتارک⁹ بود   زدن بر زمین نا مبارک بود
- 79 فلاطون بر اشفت زان انجمن   که استادی او داشت در جمله فن
- زهر¹⁰ دانشی آنچه¹¹ اندوختند   نخستین وری زو در آموختند
- چنان نسبت فالش آمد بدست   که هر جا که زد هوش را¹² پای بست
- چنان نسبت آدمی با دده   بدان رودها شد یکایک زده
-
- 1) Calc. باید   2) Cod. شتابنده   3) Cod. رَا بَنَه   4) Calc.
- 5) Cod. کَانَ   6) Calc. بَمغز   7) Das Distichen fehlt
- im Cod.   8) Cod. دانى ار   9) Cod. که او تاج تارک   10) Cod. چه زهر
- 11) Cod. کانگه   12) Cod. هر دو را

گزیدم زهر دانه نغز او   زهر پوست بر داشتم مغز او
زبان بر زبان گنچ پرداختم   وز آن جمله سر جمله ساختم

گر آرایشِ نظم ازو کم کنم   بکم مایه ببتش فواهم کنم
قه کرده شاه گیتی خرام   درین یک ورق کاغذ آرم تمام
دروغی که مانند باشد براست   به از راستی کز درستی جداست

از اسکندر نامه ۲

72 زفرعنک ان شاه دانش پسند   شد آواز یونان بدانش بلند
کنون کآن نواحی ورق در نوشت   زمان گشت وزو نام دانش نگشت

73 گر از رازعما¹ بر کشایند بند   بگردد² جهان در جهان بوی کند
چو از نقش دیبای رومی طراز   سر عیب³ زینسان کشایند باز
به آن کاندین⁴ ماجم نقره پوش   چو عود سیه بر نیاریم جوش

شد آژه که در عرصه گه⁵ جهان   نهفتیده کس نماند نهان
به نیگی سراینده را یاد کرد   شد آزاد وز تیغش آزاد کرد
چنان دان که از غنچه لعل ودر   شگوفه کند هر چه آن گشته⁶ پر
جواهر⁷ که در سنگ خارا شود   سر انجام کار آشکارا شود

74 کسی را که پاکی بود در سرشت   چنین قصهها زو توان در نوشت

1) Cod. راز.   2) Cod. بگیرد.   3) Cod. عیب.   4) Calc. از ما درین.
5) Cod. عرضگاه.   6) Calc. گشت.   7) Cod. بخاری.

درودم رسائی رسانم درود
 بیایمی بیایم ز گنبد فروز
 مرا زنده پندار چون خویشتم
 من آیم بجان گر تو آیی من
 میدان خالی از گمشدگی مرا
 که بیغم ترا گر نبینی مرا

از اسکندر نامه ۲

56 چو حال حکیمان پیشینه گفت
 حکیمان بختند واو نیز خفت
 رفیقان¹ خود را بگناه² رحیل
 گه از ره خیر داد و گناه از دلیل
 بخندید و گفتا که آمرزگار
 به آمرزشم دارد امید وار
 ز نا³ رحمتی خویش دارید دور
 شما وین سرا ما و دار آنسرور
 درین گفت و گو بد که خوابش ربود
 تو گفتی که بیداریش خود نبود

از اسکندر نامه ۱

68 گرو عیش خوانند صاحب سریر
 ولایت ستان بلکه آفاق گیر
 گرو ز دیوان دستور او
 با حکمت نوشتند منشور او
 گرو ز پاکی و دین پروری
 پذیرا شدندش به پیغمبری

65 چو میکردم این داستان را بسیج
 سخن راست رو بود ره پیچ پیچ
 اثرهای آن شاه آفاق گرد
 ندیدم نگارنده در یک نور
 ساخنها که چون گنج آکنده بود
 بهر ساختمی در پراکنده بود
 زهر نسخه بر داشتم مایها
 برو بستم از نظم پیرایها
 زیادت ز تارباخهای نوی
 یهودی و نصرانی و پهلوی

1) Spiegel: رقیبان

2) Sp. براه

3) Cod. ما

آنچه دیدم که راست بود و درست
 جهد کردم که در چنین ترکیب
 باز جستم ز نامهای نهان
 ز آن سخنها که تازیست و دری
 وز سخنها دگر پیراکنده
 هر درش در دقیقی آکنده
 مازندمش هم بر آن قرار نخست
 باشد آرایشی ز نقد غریب
 که پیراکنده بود گرد جهان
 در سواد بخاری و طبری

نقش این نامه را چو نقش ماجوس
 تا عروسان چرخ اگزر یک راه
 از هم آرایشی وهم کاری
 هر یکی را یکی کند یاری
 جلوه زان داده ام بهفت عروس
 در عروسان من کنند نگاه

ز آن مظهها که رفت پیش از ما
 کز چه زالماس خود بتقصیرم
 پوست بی مغز دیده ایم چو آب
 با همه نادری و نو سخن
 نوبری کس نداد پیش از ما
 در معانی تمامتر سیرم
 مغز بی پوست داده اند جواب
 بر نتابیم روی از کهن

55

از اسکندر نامه ۱

درین ره چو من خوابینده بسیست
 بیاد آور ای تازه کبک دری
 گیا بینی از خاکم انگر بخته
 چه خاک فرش مرا برده باد
 نهی دست هر شیشه خاک من
 فشانی تو بر من سرشکی ز دور
 دعای تو هر هر چه آرد شتاب
 نیارد کسی یاد کآنجا کسیست
 که چون بر سر خاک من بگذری
 سر ساده بالین فرو ریخته
 ز من هیچ هم عهد یاد
 بیاد آری از گوهر پاک من
 فشانم من از آسمان بر تو نور
 من آیین کنم تا شود مستجاب

سوی عاچم ران منشین در عرب
 ملک نو آرای و جهان تازه کن
 سکه تو زن تا اُمرا کم زنده
 خاک تو بوئی بولایت سپرد
 باز کن این مسند از آسودگان
 خانه غولند بپرداز شان
 ما چه جسمیم بیما جان تو باش
 شکنه تودی قفله تنها چراست
 از طرفی رخنه دین میکنند 53
 یا علمای در صف میدان فرست
 با دو سه در بند کمربند باش
 پانصد و هشتاد بس ایام خواب
 خیز و بقرمای سرافیل را
 خلوتی پرده اسرار شو

رزده روز اینک و شبیدیز شب
 هم دو جهانرا پر از آوازه کن
 خطبه تو کن تا خلفا دم زبند
 باد نفاق آمد وان بوی برد
 پاک کن این منبر از آلودگان
 در غله دارن عدم انداز شان ...
 ما چه دیویم سلیمان تو باش
 قلب تو داری علم آجا چراست
 دزدگر اطراف کمین میکنند
 یا عمری بر در شیطان فرست ...
 کم زن این کم زده چند باش
 روز بلندست بمجلس شتاب
 باد دمیدن دو سه قندیل را
 ما چه خفتیم تو بیدار شو

از هفت پیکر

جستم از نامهای نغز نورد
 هر چه تاریخ شهریاران بود
 چابک اندیشه رسید نخست
 مانده زان لعل ریزه لختی گرد
 من از آن خرده چون گهر سناجی 54
 تا بزرگان که نقد کار کنند
 آنچه زو نیم گفته بد گفتتم
 آنچه دلرا کشاده داند کرد
 دریکی نامه اختیار آن بود
 چه را نظم داده بود درست
 هر یکی زان قراضه چیزی کرد
 بر تراشیدم آنچه نامان گنجی
 از چه نقش اختیار کنند
 گوهر نیم سفته را سفته

از اسکندر نامه ۲

49 بآحیای او زنده شد ملک دهر
 از آن زلزله گامان را درید
 چنان لرزه افتاد در کوه و دشت
 زمین گشت چون آسمان بی قرار
 بر آمد یکی صدمه از نغش صور
 فلک را سلاسل زهم بر گسست
 در اعضای خاک آب را بسته کرد
 رخ نو خطانرا بر آورده میل
 جهان را چنان در هم افسرد سخت
 نه یک رشته را مهره در کار ماند
 زبس گنج کآن روز بر باد رفت
 ز چندان زن و مرد برنا و پیر
 چو ماند این یکی رشته گوهر بجای
 باقبال این گوهر گوهری
 بکم مدت آن مرز ویرانه بوم
 در آن رخنه منگر که از رنج و تاب
 50 نگر تا کزین شاه فرخ سریر

گدوای سن اینک زوادی و نهر
 شد آن شهرها در زمین نا پدید
 که گرد از گریبان گردون گذشت
 معلف زن از بازی روزگار
 که مای شد از کوهه گاو دور
 زمین را مفاصل بهم در شکست
 زبس کوفتن کوه را خسته کرد
 در مصریانرا بر اندوده نیل
 کز افسردگی کوه شد لخت لخت
 نه یک مهره در هیچ دیوار ماند . . .
 بسی سینه را گنج از یاد رفت
 برون نامد آوازه جز نغیر
 دگر ره شد آن رشته گوهر گزای
 ازین دائره دور شد داوری
 بقر شه آبادتر شد زروم
 شد آن مملکت جمله یکسر خراب
 دگر باره چون شد عمارت پذیر

از مخزن الاسرار

52 ای مدنی برفع مکی نقاب
 سایه نشین چند بود آفتاب
 گر مئی از مهر تو موئی بیمار
 در گلی از باغ تو بوئی بیمار
 منتظرانرا بلب آمد نفس
 ای ز تو فریاد بفریاد رس

چو من هرک حاص تو جان داده ام   جگر نیز با جان فرستاده ام
چنان باز گردانش از نزد خویش   کر آمید من باشد آن وقف بیش

46 شرفنامه را تازه کردم نور   سپید آب را ساختم لاجورد
دگر باره این نظم چینی طراز   بین تا کجا می کند ترکناز
به اول چه کشتم بر آخر¹ چه رست   شکسته چنین کرد باید درست

زمن هرکس این نامه را باز جست   بعنوان او نامه آمد درست
خز او هر کرا دیدم از خسروان   ندیدم درو جای² خلوت روان ...
دری پر زدعوی و خوانی³ تهی   به لاغریهای بی فریبی
47 به صیرفی طبع بازارگان   جگر خواره جامگی خوارگان
چین رشته را⁴ دیدم از لعل پر   ضمیری چو دریا و لفظی چو در
خریداری الحف چنین ارجمند   سخنهای من چون نباشد بلند

از اسکندر نامه ۱

چو فرمان چنین آمد از شهریار   که بر نام ما نقش ساز این نگار
بذقتار شه مغز را تر دم   بذقت کسان مغز در سر کنم
فرستم عروسی بدان بزمگاه   کزو چشم روشن شود بزم شاه

از اسکندر نامه ۲

48 به شصت آمد اندازه سال من   نذشت از خود اندازه حال من

1) Calc. باخر   2) Cod. خوی   3) Cod. جایبی   4) Cod.

دعن را به مسمار بر دوختن   به از گفتن و گفته را سوختن . . .
 متاع گرانمایه دارم بسی   نیارم بیرون تا نخواهد کسی

چو از بهر هر کس دری سفتنیست   سرودی هم از بهر خود گفتنیست

خم نقره خواجه وز زینه طشت   بخاک عراقت بباید گذشت
 زری تا دهستان خوارزم و هند   لویدی نه بینی بجز کور و کند
 بخاری و خوزی و گیلی و کُرد   بنان پاره هرچار هستند خرد
 عراق دلافروز باد ارجمند   که آوازه فضل ازو شد بلند
 از آن گل که او تازه دارد نفس   عرق ریزه در عراقست و بس

از اسکندر نامه ۲

گر آن بگردانمرا ستند روزگار   جرد ماند به شاه ما یادگار

45

چو آن باوری نیست در دست و پای   که در مهد مینو کنم تکیه جای
 فرستادن جان بمینوی پاک   به از زحمت آوردن تیره خاک
 دو گوهر به آمد ز دریای من   فروزنده از روی شان رای من
 یکی عصمت مریبی یافته   یکی نور عیسی بهر تافته
 بخوبی شد این بچه بدر منیر   چو شمس آن به روشن دلی بی نظیر
 بنوبننگه شه دو هندوی نام   یکی مقبل و دیگر اقبال نام
 فرستاده ام هر دو را نزد شاه   که یاقوت را درج دارد نگاه
 عروسی که بی مهر مادر بود   به ار پرده پوشش برادر بود
 بباید چو آید بر شهریار   چنین پردگی را چنان پرده دار

درین پیشه چون پیشوای نوی کهن گشتگانرا مکن بیروی
 چو نیروی بکر آزماییمت هست بهر بیوه خودرا میالای دست

تو گدوهر خر از کان اسکندری سکندر خود آید بگوهر خری
 جهانداری اینک خریدار تو بزودی شود بر فلک کار تو

من آن ۱) هر سه دانه که دانا فشانند درختی برومند خواهم نشاند
 نخستین در پادشاهی زخم دم از کار کشور کشایی زخم
 زحکمت بر آرایم آنکه سخن کنم تازه تاریخهای کهن
 به پیغمبری کوبم آنکه درش که خواند خدا نیز پیغمبرش
 سه در ساختم هر یکی کان گنج جدا گانه بر هر یکی برده رنج

43 چو شه باز بر تخت یونان رسید بدو داد گنج سعادت کلید
 زدانش بسی مایها ساز کرد در حکمت ایزدی باز کرد
 چو فرمان رسیدش به پیغمبری نه پیچید گردن ز فرمان بری
 دگر باره زاد سفر بر گرفت حساب جهان گشتن از سر گرفت
 دو نوبت جهانرا جهاندار گشت یکی شهر و کشور یکی کوه و دشت
 ازین نوبت این بود کتاب و بوم هم یک بیک دید و آمد بوم
 دگر نوبت آن شد که بیراهه راه روان کرد رایمت چو خورشید و ماه

44 سخن گفتن آنکه بود سودمند کران گفتن آوازه گردد بلند

از اسکندر نامه ۱

- 40 در خانه را چون سپهر بلند زدم بر جهان قفل و بر خلق بند
ندانم که دور از چه سان می‌رود چه نیگی چه بد در جهان می‌رود
یکی مرد شخصم بردی روان نه از کاروانی نه از کاروان
بصد رنج دل یکنفس می‌زنم بدان تا نخسپم جرس می‌زنم
نه دانم کسی کو جان و به تن مرا دوستر¹ دارد از خویشتن
- که از لوح نا خزانده عبرت پذیر که از صدف پیشینگان درس گیر
- 41 سخن گوی پیشینه دانای طوس که آراست روی سخن چون عروس
در آن نامه گمان گوهر سفته راند بسی گفتنیهای نا گفته ماند
اگر هر چه کردند از باستان بگفتی دراز آمدی داستان
نکفت آنچه رغبت پذیرش نبود همان گفت کزوی گزیرش نبود
دگر از پی دوستان زله کرد که حلوا به تنها نشایست خورد
نظامی که در رشته گوهر کشید قلم دیدهارا قلم در کشید
بنا سفته دری که در گنج یافت ترازوی خود را سخن سنج یافت
شرف نامه را فرخ آوازه کرد حدیث کهن گشته را تازه کرد
- به نیروی نوک چنین خامها شرف دارد این بر دگر نامها
از آن خسروی می که جان جام اوست شرفنامه خسروان نام اوست
- 42 شنیدم که در نامه خسروان سخن راند خواهی چو آب روان ...
نثر آنچه دانای پیشینه گفت که در در نشاید دو سوراخ سفت ...

1) Vielleicht besser دوستی

از اسکندر نامه ۱

38 دبیران نگر تا بروز سفید قلم چون تراشند ازین چوب بید
 نهان مرا آشکارا برند ز گنججه است اگر تا بخارا برند
 بخرند کالا که پنهان بود که کالای دزدیده ارزان بود

نه پنداری ای خصم پیروز پی که از می مرا هست مقصود می
 ازان می همی بیخودی خواستم بدان بیخودی مجلس آراستم
 مرا ساقی از وعده آیزد نیست صبح از خرابی می از بیخودیست
 وگر نه بیزدان که تا بوده ام به می دامن لب نیالوده ام

از لیلی و مجنون

39 تا چند چو یخ فشرده بودن در آب چو موش مرده بودن
 چون گل بگذار نرم خوئی بگذر چو بنفشه از دو رویی
 جایی باشد که خار باید دیوانگیی بکار باید
 کُردی خَرکی بکعبه گم کرد در کعبه ندید اشتلم کرد
 کین بادیه را ری درازست گم کردن خر زمن چه رازست
 آن گفت و چو گفت باز پس دید خر دید و چو دید خر بکندید
 گفتا خرم از میانه گم بود و آن یافتنش به اشتلم بود

آن به که نظامیا درین راه بر چشمه زنی چو خصم خرگاه
 سیراب شوی چو در مکنون از آب زلال عشق مجنون

کنون نیز چون شد عروسی بسر
 بروان سپردم عروسی دگر
 ندانم که با داغ چندین عروس
 چگونه کنم قصهٔ روم و روس
 به آرم آندوه پیشینه پیش
 بدین داستان خوش کنم وقت خویش

از لیلی و مجنون

این بی نمکان که نان خوراندند
 در سایهٔ من جهان خوراندند
 افکندن صید کار شیرست
 روبه ز کباب صید شیرست
 از خوردن من بکام و حلقی
 آن به که ز من خوردند خلقی

گنج دو جهان در آستینم
 در دزدی مفلسی چه بینم
 واجب صدقه ام بزیر دستن
 که خواه بدزد و خواه بستن

37

تا من منم از طریف زوری
 نآزد ز من جناح موری
 دودی خوشاب کس نشستم
 شوریدن کار کس نجستم
 ز آنجا که من ضعیف خویم
 در حق سگی بدی نکویم
 بر فسق سگی که شایم داد
 لا غیبت که دلیریم داد
 دادم که غضب نهفته بهتر
 وین گفته که شد نکته بهتر
 لیکن بحساب کاردانی
 بی غیرت نیست زندگانی
 آنکس که ز شهر اشناییمست
 داند که متاع من کجاییمست
 و آنکو بگری من کشد دست
 خصمش نه منم که جز منی هست
 خاموش دلا زهرزه گویم
 میخور جگری بتازه روی

در زلف دو علم بوی طیبست   زان هر دو فقیه یا طبیبست
 می باش فقیه طاعت آموز   آمانه فقیه حیلت اندوز
 کر هر دو شوی بلند گردی   پیش همه ارجمند گردی

نام و نسبت بخرد سالیست   نسل از سخن بزرگ حالیست
 جای که بزرگ بایدت بود   فرزند من ندادت سود
 چون شیر خود سپه شکن باش   فرزند خصال خویشتن باش

35

از اسکندر نامه ۴

فلک پیشتر زین که ۱) آزاده بود   از آن به کنیزی من داده بود
 همان مهر و خدمتگرمی پیشه داشت   همان گردانی در اندیشه داشت . . .
 خسته گلی خون من خورد او   بجز من نکس در جهان مرد او
 چو چشم مرا چشمه نور کرد   ز چشم منش چشم بد دور کرد
 رباینده چرخ آنچهانش ربود   که گفتی که تا بود هرگز نبود
 خشنودی کن مرا بود ازو   چه گویم خدا باد خشنود ازو

مرا طالعی طمفه هست از سخن   که نو میکنم داستان کهن
 در آن عید آن سگر افشان کنم   عروس شکر خنده قربان کنم
 چو حلوائ شیرین همه ساختم   ز حلوا لبی ۲) خانه پرداختم
 چو بر گنج لیلی کشیدم حصار   دگر گوهری کردم آنجا نثار

36

1) Calc. زآنک

2) Calc. حلواگری

گر شغل دگر حوام بودی   در چاره شب تمام بودی

از خسرو و شیرین

ازین پیکر که معشوق دل آمد   به کم مدّت فراغت حاصل آمد

از صکبت پادشا بپرهیز   چون پنبه خشک از آتش تیز
از آتش آگرچه پیر ز نورست   ایمن شده آنکسی که دورست
پروانه که نور شمع افروخت   چون بزم نشین شمع شد سوخت

در ده به نصیب خاصه خویش   خاییدن زرق کس میندیش
بر گردد بخت از آن سبک رای   کافزون ز گلیم خود کشد پای
مرغی که نه اوج خویش گیرد   هنجار هلاک پیمیش گیرد
ماری که نه راه خود بسمچد   از پیمچش کار خود به پیمچد
رویه که زند طپانچه با شیر   دانی که بدست کیست شمشیر

این بی کس را بعقد و پیوند   در کش به پناه آن خداوند

هم نامه خسروان بخوانی   هم گفته باخردان بدانی
این گنج نهفته را درین درج   دانی چو مه دو هفته در برج ...
گر در پدرش نظر نداری   تیمار برادرش بداری

نظم ارچه برتبت بلندست   ان علم طلب که سودمندست ...
پیغمبر گفت علم عالمان   علم آبدان علم آلدیان

از لیلی و ماجنون

29 گُر پیشه کنم غزل سرایی او پیش نهد دغل درایی
گُر ساز کنم قصایدی چست او باز کشد قلایدی سست

30 در خاطرَم این که وقت کارست کاقبال رفیف و بخت یارست
تا کی نفس تهی گزینم وز شغل جهان تهی نشینم
دوران که نشاط فریبی کرد پیلو ز تهی روان تهی کرد
بیر ساز جهان نوا توان ساخت کازراست جهان که با جهان ساخت

31 در سحرِ سخن چنین تمام کادینه غیب گشت نام

بالای هزار عشق نامه اراسته شد بنوک خامه
شاه همه نامهاست این حرف شاید که درو سخن کنی صرف

32 دهلیز فسانه چون بود تنک گردد سخن از شد آمدن لنگ
میدان سخن فراخ باید تا طبع سواری نماید
این آیت اگر چه هست مشهور تفسیر نشاط هست از دور
افسار سخن نشاط و ناز ست زمین هر دو سخن بهانه سازست .....
در مرحله که ره ندانم پیداست که چند نکته رانم
نه باغ ونه بزم شهربازی نه رود ونه می نه کامناری
بر خشکی ریختن و سختی کوه تا چند سخن رود در اندوه

این پنجم هزار بیت واکثر شد گفته بچار ماه کمتر

کَهِی چون ابرِ شان گریه کشادم کَهِی چون گُل نشاط خنده دادم

نه گُل دارد بدین تری عوایی نه بلبل زان نو آیین تر نوایی

کشادن خواندن او بیت بر بیت رگ مفلوج را چون روغن زیت

که من یاقوت آن تاج مکتل نه از بهر بها بر بستم اول

چو خو با حمد و با اخلاص من کرد ده حمد و نیان را خاص من کرد

مملوکی خطی دادم مسلسل بتوقیع قزل شاهی مسجل

27 که شد بخشیده این ده بر تمامی ز ما بر زان بر زان نظامی

حمد من نگر حمد و نیان چیست که حمد اینچنین به گنجمان بیست

اگر بینی در آن ده کار و کشتی مرا در هر سخن یابی بهشتی

گر او دارد ز دانه خوشه پر من آرم خوشه خوشه دانه در

گر او را همیشه نا استوار بیست مرا صد همیشه ز عود قاریست

گر او را آب از فیض فراتست مرا در فیض نطف آب حیاست

بسلطانی چو شه نویت فرو گرفت غبار فننه از عالم فرو روفت ...

فقیر کوس گفتمی تا دو ماهست کرا در دل که شه در کوچگاه است

بدان اورنگس آرام اندکی بود چو برفش زادن و مردن یکی بود

28 بری نا خورده از ملکه و جوانی چو نو القرنین از آب زندگانی

شهادت یافت از زخم بد اندیش که بادش آن جهان ازین جهان بیش

در توحید زن گوازه داری   چرا رسم مغانرا تازه داری

- 23 من آن شیشه که گر بر من زنی سنگ
 مسی بینی زری دروی کشیده
 نام و کُنیتم گیرد جهان ننگ
 برداری گلای در دمیده . . .
 ولی چون شیر بر فینم¹ چه سودست
 نه آن شیرم که با دشمن بر آیم
 مرا آن بس که من با من بر آیم
- 24 مبین کاتش گهی را رهنمودست   عبارت بین که طبف اندرونست
- 25 گل نرم از چو من خاری نیاید   ندانم کرد خدمت‌های شاهی
 مژده لختی ساجود صباک‌های
 رغونت در دماغ از دام ترسم
 طمع در دل زکار خام ترسم
 طمع را خرّقه در خواهم کشیدن
 من و عشقی ماجرّد باشم آنکاه
 بیاسایم چو مقرر باشم آنکاه
- اتابک را بگوید گای جهانگیر   نظامی وانگهی صد گونه تقصیر
 چنان گوینده در گوشه تا کی   سخن گویی چنین بی توشه تا کی
 نیامد وقت آن دورا نوازیم   زکار افتاده را کار سازیم
- 26 چو دادندش خیر کآمد نظامی   فرودش شادایی بر شادگامی
 شکوه زهد من بر من نکه داشت   نه زان پشمی که زاهد در کله داشت
 بفرمود از میان می برگرفتن   مدارا بر زبان نی گرفتن

1) Dartiber steht in Cod. پشمینم

21 بدین دل کز کدامین در در آیم   کدامین گنج را سر بر کشایم
چه طرز آرم که آزارد زبان را   چه بر گیرم که در گیرد جهان را

زمن فریه تران کین جنس گفتند   بمنازوی ملوک این لعل سفتند
چو دولت داشتند اندیشه را پاس   نشاید لعل سفتن جز به الماس
سخنهایی ز رفعت ثریاً   به اسباب مهیا شد مهیا

اگر چه در سخن کاب حیاتست   بود جایز هر آنچه از ممکناتست
چو نتوان راستی را درج کردن   دروغی را چه باید خرج کردن
وگر گویی سخن را قدر کم گشت   کسی کوراست کوشد محنتش گشت
چو سرو از راستی بوزد علم را   ندید اندر خزان تاراج غم را

مرا چون مخزن آسرار گنجی   چه باید در هوس بنمود رنجی
ولیکن در جهان امروز کس نیست   که او را بر هوسنامه هوس نیست

22 سخن را سهل باشد نظم دادن   بمباید لیکه بر نظم ایستادن
سخن بسیار دانی اندکی گوی   یکی را صد مکن صدرا یکی گوی

نو مردم بین که چون بی رای وهوشند   که جانی را به نازی میفروشند

درین روزه که هستی پای بر جای   بودار استخوانی روزه مکشای¹⁾
دریب بمت پرستان بفکن از مشمت   فسون خوانی مکن چون زند زردشمت ....

1) Cod. بکشای

بود بسیجیم که زمین بوس شاه
 تازه کنم عهد بدین یکدو ماه
 گریه درین حلقه که پیوسته اند
 راه برون آمدنم بسته اند
 پیش تو از بهر درون آمدن
 خواستم از پوست برون آمدن
 باز چو دیدم همه ره شیر بود
 پیش و پسم بسته شمشیر بود
 لیک درین خطه شمشیر بند
 بر تو کنم خطبه به بانگ بلند
 آب سخن بر درت افشانده ام
 ریگ منم این که بجا مانده ام

17

نامه دو آمد زدو ناموس گناه
 هر دو مساجل بدو بهرامشاه
 آن زری از کان کهن ریختند
 وین دُری از بحر نو انگیختند
 این بدر آورده زغری علم
 و آن زده بر سکه رومی رقم
 گرچه دران سکه سخن چون زرست
 سکه وزر من آزان بهترست
 گر کم از آن شد بنه و بار من
 بهتر از آن است خریدار من

گرچه برین درگه پایندگان
 روی نهادند ستانندگان
 پیش نظامی بحساب ایستند
 او دگر است این دگران کیستند
 من که درین منزل شان مانده ام
 مرحله پیشترک رانده ام
 تیغی از الماس سخن ساختم
 هر که پس آمد سرش انداختم

18

از خسرو و شیرین

منم روی از جهان در کوشه کرده
 کفی از پست خودرا نوشه کرده
 چو ماری بر سر گنجی نشسته
 زشب تا شب بگردی روز بسته
 چو زنبوری که دارد خانه تنگ
 در آن خانه خورد حلوا صد رنگ

چرب زبان گشتم از آن فریبی طبع زشادی پر و از غم تهی
ریختم از چشمه گرم آب سرد کاتش دل دیک مرا گرم کرد

هم سفران جهل و من نوسفر غربتم از بیکسیم تلامختر

14

بس که سرم بر سر زانو نشستم تا سر این رشته بیامد بدست

پوده رازی که سخن پیرو بیست سایه از پوده پیغمبر بیست
پیش و پس بود صف کبریا پس شعرا آمد و پیش انبیا
این دو نظر محرم یک دوستند آن هم مغز آمد و این پوستند

سیم کشانی که چو زر مرده اند سکه این کار بزر برده اند

هرک بزر نکته چون روز داد سنک ستند لعل شب افروز داد

لا جرم این قوم که دانانوند زیرترند ارچه بیالاترند

آنک سرش زرکش سلطان کشید باز پسین نطمه آهن چشید
وانک چو سیماب غم زر ناخورد نقره شد و آهن سناجر ناخورد

15

ملک حفاظی و سلاطین پناه صاحب شمشیری و صاحب کلاه

در چه بشمشیر صلابت پذیر تاج ستان آمدی و تخت گیر

چو خلفا گنج فشانی کنی تاج دهی تخت نشانی کنی

همست سر تیغ تو بالای تاج از ملکان چون نستانی خراج

همست درین دایره لاجورد مرتبه مرد بمقدار مرد

16

از مخزن الاسرار

11 این دو سه یاری که تو داری نرنند خشکنگر از حلقه در بر درند

12 هاتف خلوت بمن آواز داد
 آب درین آتش پاکت چراست
 خاک تب آرنده بتماوت بخش
 تیر میفکن که هدف رای تست
 غافل ازین بیش نشاید نشست
 در خم این خم که کبودی خوشست
 دور شو از راه زنان حواس
 طبع که با عقل بدآلکیست
 13 تا بچهل سال که بالغ شود
 بار کنون بایدت افسون مخوان
 دست بر آور زمیان چاره جوی
 غم مخور البته چو غماخوار هست
 ان نفسی را که زبون غمست
 گر چه همه مملکتی خوار نیست
 هست زباری همه را ناگزیر
 دست در آویز بفتراک دل

دل که بر و خطبه سلطانانست
 نور ادیمت ز سهیل دلست
 یکدش جسمانی و روحانیست
 صورت و جان هر دو طقیل دلست

وزو چرب وشیرینی انگیم ختم بشیرین و خسرو در آمیختیم
 وزانجا سراپرده بیرون زدم در عشق لیلی و مکنون زدم
 کنون بر بساط سخن پیروزی زدم کوس اقبال اسکندری

از لیلی و مکنون

روزی بمبارکی وشادی بودم به نشاط کیقبادی
 ابروی هلالیم کشاده دیوان نظامیم نهاده

گر شد پدرم بسنت جد یوسف پسر زکی موید
 با دور بدآوری چه کوشم دورست زدور چون خروشم
 باقی پدر که ماند زادم تا خون پدر خورم زادم
 چون در پدرانش رفته دیدم عرق پدری زدل بریدم
 تا هر چه رسد ز نیش تا نوش دادم بفریضه تن فراموش

9

گر مادر من رئیسه گرد مادر صفتانه پیش من مرد
 آن لایه گری کرا کنم یاد تا پیش من آردش بفریاد
 غم بیشتر از قیاس خوردست گردابه فزون ز قد مرد دست
 زان بیشتر است کاس این درد کلرا بهزار دم توان خورد
 با این غم ورنج بی کناره داری فرامشیست چاره

گر خواجه من که خال من بود خالی شدنش وبال من بود
 از تلخ گواری نواله ام در نای گلو شکست ناله ام
 من ترسم ازین کبود زنجیر کالغان کنم او شود گلو گیر

10

انگار که هفت سبع خواندی   یا هفت هزار سال مازدی
 آخر نه جو مدت اسپری گشت   از هفت هزار سال بگذشت
 چون قیمت ما برای غرقست   کوتاه و دراز را چه فرقست

از اسکندر نامه ۱

چو تاریخ پنجاه در آمد بسال   دکتر گونه شد بر شتابنده حال

۶

از اسکندر نامه ۲

نا نظامی چو این داستان شد تمام   بعزم شدن نیز بر داشت کام
 نه بس روزگاری به این بر گذشت   که تاریخ عمرش وری^۱ در نوشت
 فزون بود شش مه زشصت و سه سال   که بر عزم ره بر دهل زد دول

از لیلی و ماجنون

ای چار ده ساله قرّة العین   بالغ نظر علوم کونین

از اسکندر نامه ۱

دگر باره آید زمین ساختن   سهی سرورا سر بر افراختن
 وزین هفده خصل آوردن بدست   شده هفده ساله بدینسان که هست

7 کتاب گرانمایه داری چهار   جداگانه هر یک زما یادگار
 برادر چهار ست پنجم توپی   گر ارکان چهارست پنجم توپی

سوی ماخزون آوردم اول بسیج   که سستی نکردم دران کار هیچ

۱) Spigel وفات

از خسرو و شیرین

4 چو سلطان جهانشاه جهانبخت که بر خوردار باد از تاج و از تخت
سریر افروز اقلیم معانی ولایت گزیر ملک زندگانی
پناه ملک شاعرشاه طغرل خداوند جهان سلطان عادل
بسלטانی بتاج و تخت پیوست بجای ارسلان بر تخت بنشست
من این گنجینه را در می کشادم بنای این عمارت می نهادم

گذشت از پانصد و هفتاد و یکسال نود بر خطِ خویان کس چنین خال

از لیلی و مکنون

بر جملهٔ این عروس آباد آباد بر آن که گوید آباد
کاراسته شد به بهترین فال در سلخ رجب به ثی و فی مال
تاریخ عیان که داشت با خود هشتاد و چهار بود و پانصد

از هفت پیکر

5 از پس ها و صاد [و ثیء] هجرت گفتم این نامهٔ جوان فاجرت
روز بر چارده ز ماه صیام چار ساعت زروز رفته تمام

از لیلی و مکنون

زین سَکَر سَکَر گهی که رانم مجموعهٔ هفت سبغ خوانم

فہرست المبحور التي
نظم عليها النظامی منظوماته

بحر مخترن الاسرار: سریع مطوی موقوف

—vv— | —rv— | —v— || —vv— | —rv— | —r—

بحر خسرو وشیرین: وافر مقطوف

v— | v— | v— || v— | v— | v—

بحر لیلی ومجنون: هنج اخرب مقبوض مقصور (محدوف) وايضاً اخزم
اشتر مقصور

—v|v—v— | v— || —v|v—v— | v—

بحر اسکندر نامه ۱ و ۲: متقارب مقصور (محدوف)

v— | v— | v— | v— || v— | v— | v— | v—

بحر هفت پیکر: خفیف ماخبون مقصور (محدوف) وايضاً ماخبون
مقطوف مسیغ

· v— | v—v— | ˘— || ˘v— | v—v— | ˘—

منتجات

من

پنج گنج

هو خمسة الشيخ نظام الدين اليباس ابي محمد ابن يوسف

المعروف

بنظامی گنجوی

Texte zu den in den beiden Abhandlungen enthaltenen
Uebersetzungen.

(Die Seitenzahl am Rande weist auf die Uebersetzung hin.)

(Sitzungsberichte
der
königl. bayer. Akademie der Wissenschaften.

Philosophisch - philologische Classe.

Sitzung vom 5. Juni 1875.

Der Classensecretär legt eine Abhandlung vor:

„Die Rubá'ís des Abú Sa'id bin Abulkhair“
(Erste Sammlung) von Prof. Dr. Hermann Ethé.

Zu den verschiedenen, von mir in diesen Blättern wie an anderen Orten (in den „Nachrichten“ der Göttinger Akademie und den „Morgenländischen Forschungen“) veröffentlichten Beiträgen zur Kenntniss der ältesten Epoche neupersischer Poesie füge ich hier einen neuen, gleichfalls unedirte Texte enthaltenden hinzu, eine erste, 30 Nummern umfassende Sammlung der Vierzeilen des hochgefeierten mystischen Scheikhs Abú Sa'id bin Abulkhair, den man unbeschadet einzelner von Rüdagi und selbst schon vor diesem von Shahid und Anderen verfasster Rubá'ís gefrost und mit vollem Recht den eigentlichen Begründer dieser eigenthümlichen und so äusserst beliebten Spielart der persischen Poetik, des orientalischen Epigrammes, nennen kann. Denn er ist nicht nur der erste gewesen, der sein

1) Quellen dieser Arbeit sind: 1) Jami's Nafahát-uluns, verf. 883, India Off. 1112 f. 140^b ff. (geschrieben 1023), 3118 f. 196^b ff. 2) Haft Iqlim, verf. 1002, vergl. Sitzungsbr. von 1873 p. 626 Nr. 1. Ind. Off. 49 f. 209^a (geschr. 1086), 3143 f. 231^b (geschr. 1089). 3) Khushgú's Safinah, verf. 1137, Sprenger'sche Samml. in Berlin 330 f. 31^b. 4) Wáhib's Rúdh-ushshurá verf. 1161, vergl. Sitzungsbr. von 1873 p. 626 Nr. 2. Sprenger'sche Samml. 323 l. 4^a (geschr. 1221), Elliot Coll. 402 f. 3^a. 5) Khudacát-ulafkar, verf. 1207—1211, vergl. Sitzungsbr. v. 1873 p. 627 Nr. 4. Elliot Coll. 181 f. 9^a. 6) Makhzau-ulgharaib, verf. 1218, vergl. ebend. Nr. 6, Elliot Coll. 395 f. 13^a. 7) Poetische Anthologie, Elliot Coll. 292 f. 97^b ff. 8) Eine andere Anthologie, Elliot Coll. 294 f. 217^a ff. u. f. 231^b ff. 9) Anonyme Tazkirah, Ind. Off. 2415 f. 4^b.

ganzes dichterisches Können in diese eine Form niedergelegt hat, sondern auch — was wichtiger ist — der erste, der sie ausschliesslich benutzt hat, um den mannigfachen Ausstrahlungen der mystischen Doctrin, den sich herüber und hinüber kreuzenden çufischen Ideen, Vorstellungen und Bildern einen knappen, prägnanten und packenden Ausdruck zu leihen, der ihr mit einem Worte den ganz specifischen Character religiös-philosophischer Aphorismen und Aperçus aufgeprägt hat, auf welcher Bahn ihm dann später so viele Andere mit glänzendem Erfolge nachgestrebt haben, ich erinnere nur an 'Umar Khayyâm, Afdhal Kâshî, Feidhî und Andere mehr.

Der volle Name dieses Altmeisters des Rubâ'î ist Sheikh Abû Sa'id Fadhl-ullâh ²⁾ bin Abulkhair, sein Geburts- und Sterbeort Mahnah im District von Khâwarân in Khurâsân und das Datum seines Todes die Nacht auf Freitag den 4. Sha'bân im Jahre 440, wie es übereinstimmend von den meisten seiner Biographen angegeben wird. Er erreichte ein Alter von 1000 Monaten, d. h. von 83 Jahren und 4 Monaten und muss demnach im Jahre 357 geboren sein ³⁾. Zur weiteren Orientirung gebe ich hier den biographischen Abriss des Haft Iqlim über Abû Sa'id in Text und Uebersetzung nebst erläuternden Noten und Zusätzen aus den übrigen Quellenwerken:

2) Nach Makhzan: Afdhal-uddin.

3) So heisst es in den Nafahât: خدمت شیخ شب جمعه وقت نماز خفتن چهارم شعبان سنه اربعین واربعمایه از دنیا رفته و عمر ایشان هزار ماه بوده است

Dasselbe geben Safin., Makhz. und India Off. 2415 an; Safin. fügt noch dies Chronogramm seines Todes hinzu: آنگاه بحق ابو سعید سلطان (= 440).

شیخ ابو سعید فضل اللّٰه بن ابو الحیر، پادشاه عهد بوده و در انواع علوم مرتبه کمال داشت اگرچه از مریدان پیر ابو الفضل سرخسی بوده اما بفرموده پیر خرّقه از دست شیخ عبد الرحمن سلمی پوشیده، در تذکرة الاولیا آمده که یکمرتبه هفت سال در کنجی بنشست و پنبه در گوش نهاده شب و روز نخفت و اللّٰه اللّٰه میگفت تا وقتی که در و دیوار با او موافقت کردند پس از آن هفت سال از خلق گم شد و در بیابان گل گز و طاق و خار می خورد و با سباع نشست و خاست میکرد تا او را چندان قبول پدید آمد که پوست خربزه که از دست شیخ بیفتادی به بیست دینار خریداری نمودندی یکروز ستورش فزیده بینداخت مردمان بر سر و روی خویش مالیدند، از شیخ ابو سعید نقل است که چون کار بدینجا رسید کتابهای خود را زیر خاک کردم و جهت خود دکانی ساختم هر آئینه ما را بما نمودند که آن ما نبودیم تا بدانجا که بقاضی شدند و بکافری بر ما گواهی دادند و زنان بر بام آمده نجاست بر ما ریختند لاجرم مرا تقاضای شیخ ابو العباس پدید آمد چه ابو الفضل وفات یافته بود بعد از خدمت بسیار دیدم آنچه دیدم، از سخنان اوست که هر که بخلق عالمتر بحق جاهلتر، و هم ازوست که درویش نبود که اگر درویش بود درویش نبود و گفت درویشان نه ایشانند که اگر ایشان بودندی نه درویشان بودندی، گفتند صوفی کیست

ثفت آنخه در سر داری بنهپی و آنخه در کف داری بدھی
 واز آنخه بر تو آید نجمی درویشی ثفت اورا کجا جویم ثفت
 کجاش جستی که نیافتی، ثفتند عشق چیست ثفت العشق
 شبکه الحق عشق دام خدامت'

„Sheikh Abū Sa'īd Fadh-ullāh bin Abulkhair. Er war der Pādischāh des Zeitalters und hatte in den verschiedensten Wissenschaften den Grad der Vollkommenheit erreicht 4). Obwohl er zu den Schülern des Pir Abulfadhil von Sarakhs gehörte, liess er sich doch auf den Befehl eben dieses seines Meisters von der Hand des Sheikh 'Abd-urrahmān Sullamī (so an einer Stelle der Nafahāt punctirt) mit dem Derwischgewand bekleiden 5). In der Tazkirat-

4) Die Nafahāt geben ihm die prunkvollen Titel: Sultan der Zeit, höchste Vollenbung aller Gotteswaller und Sonnenaufgangsort der Herzen (oder: Herzenseurator, je nachdem man das im Text stehende Wort

مَشْرِقْ oder مَشْرِفْ, vergl. Vullers, lex. pers. II, p. 1183, liest.

Makhzan nennt ihm: Sonne im Sphärenkreis der Sharīfat (d. h. der wörtlichen Erfüllung aller islamischen Gebote und Ritualpflichten, der Einleitungsstufe zur mystischen Doctrin) und welterleuchtende Sonne der Haqiqat (d. h. der Gewissheit, der dritten und höchsten mystischen Stufe). Wālih bezeichnet ihm als: Vorläufer auf dem geraden Pfade der Tariqat (d. h. der eigentlichen Methode, der ersten mystischen Stufe) und Caravaneuführer zu den Stationen der Ma'rifat (d. h. der Erkenntniss, der zweiten mystischen Stufe), Wegweiser zu den Wādis des Fanā (des letzten Zieles oder des völligen Aufgehens in der Einheit) und Leiter zum Wādi des ewigen Lebens.

5) Makhzan nennt es خرقه، خلافت, das Derwischgewand des Khalifenthums. Der volle Name von Abū Sa'īd's Meister war Sheikh Abulfadhil bin Muhammad bin alhasan, der zufolge einer Randglosse der Nafahāt (India Off. 1412 f. 134 *), die so lautet: در لوح قبر شیخ

ابو الفضل بن حسن سرخسی نوشته اند که توفی فی شهر

ulauliâ (des Farîd-uddîn 'Attar) wird erzählt, dass er einmal sieben Jahre hintereinander in einem Winkel gesessen, sich Bauwolle in's Ohr gestopft und Nacht und Tag nicht geschlafen, sondern fortwährend „Allah, Allah!“ gerufen, so lange bis endlich Thür und Wand mit ihm eingestimmt.

سنة اربع عشر و اربع مائه im Jahre 414 gestorben ist. Er selbst war wieder ein Schüler des berühmten Sheikh Abû Naqr Samrâj zu Tûs, des Verfassers eines کتاب لمع und anderer Werke, der seinerseits den Abû Muhamma'd Murta'îsh zum spirituellen Lehrer gehabt. Die Bekanntschaft des obigen Abulfadhl hatte Abû Sa'ûd übrigens durch den Sheikh Luqmân von Sarakhs, der gewöhnlich مجنون der Tolle genannt wird, gemacht, und zwar auf folgende Weise, wie die Nafahât berichten: شيخ ابو سعيد تفته كه يكروز مي آمدم بر در شهرستان سرخس تل خاکستری بود و لقمان مجنون بر آن نشسته قصد وی کردم ویران بالا شدم وی پاره بر پوستین میدوخت و ما بوی می نگریستیم و حضرت شيخ چنان ایستاده بوده است كه سایهء وی بر پوستین لقمان افتاده بوده چون آن پاره بر پوستین دوخت گفت یا با سعید ما ترا با این پاره برین پوستین دوختیم پس بر خاست و دست ما بگرفت و می برد تا بفانقاه پیر ابو الفضل و ویرا آواز داد وی بیرون آمد تفت یا ابا الفضل این را نگاهدار كه از آن شهابست پیر ما را ز دست Sheikh Abu Sa'ûd erzählt: „eines Tages kam ich zur Stadtporte von Sarakhs; da lag ein Aschenbügel, und der närrische Luqmân sass auf der Spitze desselben. Ich stiege an ihm empor und kam auf die Höhe desselben. Luqmân nahm gerade ein Stück auf sein Fellengewand und ich schaute auf ihn hin.“ (Der

Nach diesen sieben Jahren⁶⁾ verschwand er dann ganz vor den Leuten, zehrte in der Wüste von der Blüthe der Tamarinde, des Gadhâbaumes⁷⁾ und lebte mit den wilden Thieren in traulichem Verkehr. Er erregte endlich dadurch so grosses Wohlgefallen, dass man Kürbisschalen, die seiner Hand entfielen, für 20 Denare aufkaufte⁸⁾: ja, eines Tages liess sein Kameel etwas fallen, und die Leute strichen es sich auf Haupt und Angesicht. Diese Ueberlieferung rührt vom Sheikh Abû Sa'îd selbst her: „als die Sache soweit gekommen war, vergrub ich alle meine Bücher unter der Erde und richtete für mich selbst eine Art Butike her⁹⁾. In jeder Weise zeigte man mich mir nun, wie ich gar nicht war (d. h. dichtete mir Sachen an, mit denen ich gar nichts zu schaffen hatte), bis man endlich gar zum Qâdhi ging und dort gegen mich auf Unglauben zeugte, und die Weiber aufs Dach kletterten und Untflath auf mich herabgossen. In Folge dessen kam mir das dringende Bedürfniss nach dem Sheikh Abulfabbâs¹⁰⁾, denn Abulfadhl war schon gestorben, und nachdem ich längere Zeit in seinem

Sheikh stand nämlich gerade so, dass sein Schatten auf Luqmân's Fell fiel.) „Als jener den Flecken aufgenäht, sagte er: „O Abû Sa'îd, ich habe dich mit diesem Flecken zusammen auf dieses Fell festgenäht.“ Dann erhob er sich, ergriff meine Hand, führte mich hin bis zum Ordenshause des Pir Abulfadhl und rief diesen an. Als der herauskam, sagte er zu ihm: „auf den da gieb wohl Acht, denn er ist einer der Deinen!“ Der Pir fasste mich bei der Hand und führte mich in die Ordensbehausung.“

6) Oder: nachher (abermals) sieben Jahre.

7) غصا *ghanâ* oder تاقى *taqî* entspricht ganz dem arabischen غصا.

8) als تبرك *tabrîk*, wie Safin. hinzusetzt, als segenbringendes Mittel.

9) In Safin. steht statt dessen einfach: واز خود رفتم „und ich kam ganz von Sinn und Verstand“.

10) Sheikh Abulfabbâs Ahmad bin Muhammad bin 'Abd-ulkarim alqacçâb aus Amul, dessen Lehrer Muhammad bin 'Abd-ullah aus Tabaristân gewesen, ein Schüler wiederum des 312 oder 314 gestorbenen

Dienst gewesen, hatte ich alles profitirt, was ich überhaupt je profitirt habe.“ Zu Abú Sa'íd's Aussprüchen gehört: „je mehr einer von der Welt weiss, desto weniger weiss er von Gott;“ ferner: „der ist kein Derwisch, denn wenn er ein ächter Derwisch wäre, würde er nicht arm und bedürftig sein“; er hat das auch so ausgedrückt: „das sind keine wahren Derwische, denn wären sie das, so würden sie ganz bedürfnisslos sein.“ Man fragte ihn auch: „worin besteht das wahre Wesen des Çüfi?“ „Darin“, erwiderte er, „dass du alles, was du im Kopfe hast, von dir abthust, alles, was du in der Hand hast, fortgiebst, und vor nichts, was über dich kommt, scheu zurückweichst.“ Ein Derwisch sagte: „wo soll ich aber einen solchen suchen?“ und Jener entgegnete: „wo hast du ihn denn schon gesucht, dass du ihn nicht gefunden?“ Man fragte ihn endlich auch: „was ist eigentlich die Liebe?“ „Die Liebe“, lautete die Antwort, „ist das Netz Gottes, d. h. die Schlinge, in der Gott Menschen fängt.“ — Im Ta'rikh-i-Guzidah wird noch erzählt: Sheikh Abú 'Ali Ibn Sinâ traf einst mit Abú Sa'íd zufällig in Gesellschaft zusammen. Als sie sich getrennt, wurden beide von ihren Genossen ausgefragt. Avicenna ¹¹⁾ sagte: „alles, was ich weiss, das sieht er auch,“ und Abú Sa'íd sagte: „alles was ich nicht sehe, das weiss er.“ Wie das Makhzan-ulgharâib bemerkt, ganz im Einklang mit meiner oben ausgesprochenen Behauptung, hat Abú Sa'íd alle specifischen Eigenthümlichkeiten der

---

grossen Sheikhs Abú Muhammad bin Muhammad alhusain (nach Anderen: Husain bin Muhammad, oder auch: 'Abd ullah bin Yahya Jurairi (جُرَيْرِي) nach beiden Handschriften der Nafahât). Letzterer war ein Genosse des Junaid, auf dessen Platz er später erhoben wurde.

11) Eine Reihe kürzlich von mir entdeckter persischer Lieder Avicenna's wird gleichzeitig in den „Nachrichten“ der Gott Acad. veröffentlicht werden.

göttlichen Namen (oder Attribute) in seinen Rubá'iyát zusammengefasst, und die meisten Leute recitiren sie in ihren Brevieren und bei ihren religiösen Verrichtungen und werden durch den Segenseinfluss der göttlichen Namen aller ihrer Wünsche theilhaftig. In Sprenger's Cat. of the libraries of the King of Oudh wird eine vollständige Sammlung seiner Rubá'ís aufgeführt -- was sich auf europäischen Bibliotheken zerstreut findet, glaube ich in einer Zahl von etwa 200 jetzt ziemlich lückenlos beisammen zu haben und biete ich hier eine erste Blüthenlese.

Abû Sa'id's Rubá'ís.

1) Khulâç. Wálih. Safin. Makhz. Ell. 294.

گر زانکه هزار کعبه آباد کنی
 به زان نبود که¹²⁾ خاطر می شاد کنی
 گر بنده کنی زاطف آزادی را
 بهتر که هزار¹³⁾ بنده آزاد کنی

Uebersetzung:

„Ob du blühend und bevölkert tausend Ka'bas auch gemacht,

Mehr nicht gilt's, als wenn in einem Herzen Freude du entfacht.

Wenn du einen einz'gen Freien dir zum Selaven machst durch Güte,

Besser ist's, als wenn die Freiheit tausend Selaven du gebracht.“

---

12) Ell. 294: *بنده آزاد*.

13) Ell. 294: *خاطری شاد*.

2) Safin. Haft Iql. India Off. 2415.

ای روی تو ماد عالم آرای همه
وصل تو شب و روز تمنای همه
گر با دگران به زمنی وای بمن
وز با همه کس همچو منی وای همه'

Uebersetzung.

„O du, dess Antlitz gleich dem Mond das Weltall allen
rings verklärt,
Mit dem in Liebe eins zu sein, ein jeder Tag und Nacht
begehrt,
Weh mir allein, wenn besser du mit andren als mit mir
verkehrest,
Doch allen weh, wenn just so schlecht wie ich ein jeder
mit dir fährt.“

3) Safin. Makhz. Ell. 292.

عشق آمد و گرد فتنه بر جانم ¹⁴⁾ بیخت
¹⁵⁾ عظم شد و هوش رفت و دانش بگریخت
زین واقعه هیچ دوست دستم نگرفت
جز دیده که هرچه داشت بر پایم ریخت'

Uebersetzung.

„Liebe kam und stäubte Trübsal auf die Seele mir tief
drinnen,
Einsicht schwand, Verstand verliess mich, und die Weisheit
floh von hinnen.

14) Safin.: ریخت wie im letzten Halbverse.

15) Ell. 292: صبرم شد و عقل رفت.

Und in solchem Leide half mir ach! kein Freund — als
 nur mein Auge!
 Alle seine Schätze liess es auf den Fuss mir niederrinnen!“

4) Makhz. Wâlih. India Off. 2415.

در¹⁶⁾ کوی خودم منزل و ماوا دادی
 در بزم وصال خود مرا جا دادی
 القصه بصد کرشمه و ناز مرا
 عاشق کردی و سر بجزرا دادی

Uebersetzung.

„Du sahst es gern, dass ich so oft in deinem Gau geweiht,
 Du sahst es gern, dass ich als Gast dein Liebesmahl ge-
 theilt.

Mit hundert süssen Blicken hast, mit hundert Zärtlich-
 keiten

Du meine Lieb' entflammt und bist in's Weite dann enteilt.“

5) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ind. Off. 2415.

غازی بره شهادت اندر تنگ و پوست
 غافل که شهید عشق فاضلتر ازوست
 فردای قیامت این به آن کی ماند
 کین کُشتهء دشمن است و آن کُشتهء دوست

Uebersetzung.

„Eilt zum Gottesstreit voll Kampfmuth auch der Held in
 raschem Flug,

Mehr doch gilt noch, wer der Liebe Märtyrthum gelassen
 trug;

---

16) Makzh.: کوی خودت مسکن.

Und wie gleichen sich die beiden einst am Auferstehungs-
tage?

Diesen hat sein Lieb erschlagen, während den der Feind
erschlug.“

6) Wálih. Makhz.

از لطف تو هیچ بنده نومید نشد
مقبول تو جز مقبل جاوید نشد
(17) مهتر بکدام ذره پیوست دمی
کان ذره به از هزار خورشید نشد

Uebersetzung.

„Noch Keinem ist der Sehnsuchtswunsch nach deiner Huld
in Nichts zerronnen,

Und wer mit Huld begnadet ward von dir, hat ew'ges
Heil gewonnen.

Dem welchem kleinsten Staubatom ward einmal deine
Gunst zu Theil,

Dass solch Atom nicht herrlicher fortan gestrahlt als
tausend Sonnen.“

7) Safin.

دل گرچه درین بادیه بسیار شتافت
یکموی ندانست و بسی موی شکافت
گرچه زدلم هزار خورشید بتافت
آخر بکمال ذره راه نیافت

Uebersetzung.

„Obgleich durch diese Staubeswüste mein Herz geeilt ist
kreuz und quer,

Kein Härechen klüger ward's und übte das Härehenspalten
doch so sehr;

---

17) Makhz.: لطفت.

Ob aufgestrahlt auch tausend Sonnen aus meinem Herzen
 licht und lehr,
 Das Stäubchen selbst im Weg erreicht es doch an Voll-
 endung nimmermehr!

8. Safin.

دشمن چو بما در نگرد بد بیند
 عیبی که در مامت یکی صد بیند
 ما آئنه ایم هر که در ما نگرد
 هر نیک و بدی که بیند از خود بیند

Uebersetzung.

„Stets erschaut der Feind nur Böses, wirft er seinen Blick
 auf mich,
 Jeden Fehler, den ich habe, sieht er hundertfältiglich;
 Nun ja wohl — ein Spiegel bin ich, und was Jeder Böses,
 Gutes
 Scheinbar sieht an mir, das sieht er ganz allein am eignen
 Ich.“

9) Khulāç. Makhz. Wālih.

تفتم صنما لاله رخا دلدارا
 در خواب نمای چه سرد باری مارا
 تفتم که روی بخواب بی ما و آنگه
 خواهی که دگر بخواب بینی مارا

Uebersetzung.

„Du mein Abgott, Liebchen, sprach ich, Antlitz du, drin
 Tulpen prangen,
 Ach lass nur im Schlaf ein einzig Mal mich schauen deine
 Wangen!

Und sie sprach: zum Schlafe gehst du ohne mich ja stets,
und dennoch
Trägst du hinterdrein im Schlafe mich zu schauen solch
Verlangen?..

10) Ell. 292.

تا مدرسه و مناره ویران نشود
این کار قلندری بسامان نشود
تا ایمان کفر و کفر ایمان نشود
یک بنده حقیقتاً مسلمان نشود

Uebersetzung.

„So lang Moschee und Medrese nicht ganz in Schutt und
Trümmer gehn,
Wird freier Gottesmänner Werk auch wirkungslos in Nichts
verwehn.
So lange Glaub' und Götzenthum nicht auf ein Haar sich
ähnlich sehn,
Wird auch kein einz'ger Erdensohn als ächter Muslim je
bestehn!“

11) Khnlâç. Ell. 294.

ما دل بغم تو بسته داریم ای دوست
ز¹⁸⁾ درد تو بجان خسته داریم ای دوست
تفنی که بدل¹⁹⁾ شکستگان نزدیکم
ما نیز دل شکسته داریم ای دوست

18) Ell: وز غیر تو دل شکسته .

19) Walih: شکسته ها .

Uebersetzung.

„Der Gram um dich hat mir das Herz in Fesseln nun geschlagen, Freund,
 Um dich muss ich so bittres Leid im wunden Herzen tragen,
 Freund!
 „Ich bin,“ so sprachst du manches Mal, „ja allen nah, die
 wunden Herzens,“
 Nun wohl, das wunde Herz ja ist's, um das auch ich muss
 klagen, Freund!

12) Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ell. 294.

سر تا سر دشت خاوران سنگی نیست²⁰⁾
 کز خون دل و دیده برآن رنگی نیست²¹⁾
 در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست
 کز دست غمت نشسته دلنگی نیست'

Uebersetzung.

„In Khâwarâns Gefilde zeigt kein einz'ger Stein sich weit
 und breit,
 Der nicht gefärbt von jenem Blut, das Aug' und Herz ver-
 giesst im Leid.
 Man kann durch keinen Landstrich gehn, nicht eine Para-
 sange weit,
 Wo nicht ein Herzbedrückter weilt, um dich voll Grames-
 bitterkeit.“

---

20) Ell. 292 u. 294: اندر همه دشت.

21) Ell. 294 hat den zweiten Halbvers an Stelle des vierten und umgekehrt, ferner, ebenso wie Wâlih. برو statt برآن. Ell. 292 hat den zweiten Halbvers (vielleicht aus einem andren Gedicht fälschlich herübergenommen) so: کش با من و روزگار جنگی نیست.

13) Ell. 294.

عیبم مکن ای خواجه اگر می نوشم
در عاشقی و باده پرستی کوشم
تا هشیارم نشسته با اغیارم
چون بیهوشم بیارم آغوشم

Uebersetzung.

„O schilt mich nicht, mein Meister du, wenn mir die
Becher munden,
Wenn ich an Lieb' und Rebensaft so slavisch mich ge-
bunden!
Denn ach! so lang ich nüchtern bin, da weil' ich stets bei
Fremden,
Doch sink' dem Freund ich an die Brust, wenn mein Ver-
stand entschwunden!“

14) Ell. 294.

دردی که زمن جان بستاند این است
عشقی که کسش چاره نداند این است
چشمی که همیشه خون فشاند این است
آن شب که بروزم نرساند این است

Uebersetzung.

„Das ist der Schmerz, der mit Gewalt die Seele ab mir
zwingt,
Das ist die Liebe, deren Pein zu lindern nie gelingt,
Das ist das Auge, dem sich Blut ohu' Unterlass ent-
ringt,
Das ist die Nacht, die nie zurück zum Tageslicht mich
bringt.“

15) Makhzan.

خواتمی که شوی کس ره هستی کم کن
 نا خورده شراب وصل مستی کم کن
 با زلف بتان دراز دستی کم کن
 بت راچه گنه تو بت پرستی کم کن

Uebersetzung.

„Willst du wahrhaft Mann sein, abseits von dem Pfad des
 Daseins steh,
 Trinke nicht vom Wein der Liebe, sag' der Trunkenheit
 Ade!
 Trage länger nicht nach Locken schöner Götzen Seh-
 nuchtsweh!
 Was verschlägt es denn dem Götzen? künd'ge ihm den
 Dienst und geh!“

16) Ell. 292.

یاد تو شب وروز قریب دل ماست
 سودای رخت کوشه فشین دل ماست
 از حلقهء بندگیت بیرون نرود
 تا نقش حیات در نگین دل ماست

Uebersetzung.

„Es nistet tief dein Angedenken sich Tag und Nachts in's
 Herz mir ein,
 Es haust die Lust nach deiner Wange mir heimlich still
 im Herzensschrein;
 Und nimmer löst sich aus dem Ringe des dir geweihten
 Selavendienstes,
 So lang er noch das Bild des Lebens umschliesst, mein
 Herzensedelstein.“

17) Wálih. Ell. 292.

گفتم که کرائی تو بدین زیبائی
گفتا خود را که من خودم یکنائى
هم عشقم و هم عاشق و هم معشوقم
هم آئنه هم جمال و هم بینائى

Uebersetzung.

„Wem zu Liebe“, frug ich einstmals, „schmückst du stets
so reich dich? sprich!“
„Mir zu Liebe“, war die Antwort, „eins und alles bin ja
ich!“
Bin die Liebe, bin das Liebchen und der Liebende nicht
minder,
Bin der Spiegel, bin die Schönheit, schaue in mir selber
mich!“

18) Makhz. Wálih. Ind. Off. 2415.

رفتم بطیب و گفتم از درد نهان
گفتا که (22) زغیر دوست بربند زبان
گفتم که غذا گُفت همین خون جگر
گفتم پرهیز گُفت از هر دو جهان

Uebersetzung.

„Zum Arzte ging ich, meinen Gram, den tief verborg'nen,
ihm zu klagen, —
Da sprach er: „Keinem sollst du je, als nur dem Freund
ein Wörtlein sagen.“

22) Ind. Off. 2415: به غیر .

„Und welche Art von Nahrung frommt?“ „Des eig'nen
Herzens Blut allein.“

„Und welche Art von Abstinenz?“ „Nach beiden Welten
nichts zu fragen!“

19) Makhz. Wálih. Ind. Off. 2415.

آنانکه بنام نیک می خوانندم
23) احوال درون بد نمی دانندم
گتر زانکه درون بیرون بگردانندم
مستوجب آنم که بسوزانندم

Uebersetzung.

„Sie alle, die mich fort und fort mit gutem Leumunds-
zeugniss ehren,
Sie kennen die Gedanken nicht, die schlimmen, die im
Busen gähren.
Denn würden sie ein einzig Mal mein Inn'res nur nach
aussen kehren,
Sie fänden sicherlich mich werth, dass Feuerflammen mich
verzehren.“

20) Ell. 294.

عشقم دادی ز اهل دردم کردی
از دانش و هوش و عقل فردم کردی
سجاده نشین باوقاری بودم
میخواره وزند و هرزه گُردم کردی

Uebersetzung.

„Du hast durch deiner Liebe Gabe zum Mann des Grames
mich gemacht,
Du hast mich um Verstand und Einsicht, um alles Wissen
mich gebracht;

---

23) Makhz : احوال و درون .

Ich kniete sonst so gravitatisch auf des Gebetes Teppich
nieder,
Doch jetzt zum Lump und Zecher werd' ich durch dich
und überall verlacht.“

21) Ell. 294.

آنمه که وفا و حسن سرمایہء اوست
اوج فلک حسن کمین پایہء اوست
خورشید رخس نگر و نگر نتوانی
آن زلف سیہ نگر کہ همسایہء اوست

Uebersetzung.

„Sieh, wie dem Mond dort, der als Habe nur Treu und
Schönheit mit sich trägt,
Sich der Zenith der Schönheitssphäre als Schemel tief zu
Füssen legt!
Auf seiner Wange Sonne blicke, und sollt's an Kraft dazu
gebreehen,
So blick auf jene schwarze Locke, die heimlich Zwiesprach
mit ihr pflegt.“

22) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind. Off. 2415.

24) بر دارم دل نگر از جهان فرمائی
بر ہم زخم ار سود و زیان فرمائی
بنشینم اثر بر سر آتش گوئی
بر خیزم اثر از سر جان فرمائی

Uebersetzung.

„Ich reisse von der Welt mich los mit Herz und Sinn,
wenn du gebeust,
Ich scheere mich um Schaden nicht noch um Gewinn,
wenn du gebeust,

24) Ell. 292: بر دارم اثر دل .

Ich bette, wenn du so mir sagst, mich ohne Scheu auf
 Feuersflammen,
 Und gebe dir die Seele selbst zum Opfer hin, wenn du
 gebeust!“

23) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind. Off. 2415.

سیمایی شد هوا و ژنگاری دشت
 ای دوست بیا و بگذر²⁵⁾ از هرچه گذشت
 گر میل وفا داری اینک²⁶⁾ دل و جان
 در قصد جفا داری اینک²⁸⁾ سر و طشت²⁷⁾

Uebersetzung.

„Es ward zum flüssigen Mercur die Luft und rostbedeckt
 das Land,
 Drum komm, o Freund, und gräme nicht um das dich
 länger, was entschwand;
 Verlangst nach treuer Liebe du, ich biete gern dir Herz
 und Seele,
 Und Haupt und Schlüssel biet' ich gern, wenn mordbegierig
 deine Hand.“

24) Safîn. Haft Iql. (in dem wunderbarer Weise eben-
 dasselbe Rubâ'î auch dem 'Ain-uzzamân Jamâl-uddin von
 Gilân zugeschrieben ist).

عاشق من و دیوانه من و شیدا من
 شهره من و افسانه من و رسوا من

25) Khulâç.: از آنچه .

26) Khulâç.: دل و دین .

27) Ell. 292: در میل wie im dritten Halbvers..

28) Wohl Anspielung auf die Geschichte von Johannes und der
 Tochter des Herodes.

کافر من و بت پرست من ترسا من
اینها من²⁹⁾ و صد هزار بار اینها من

Uebersetzung.

„Ich bin verliebt, bin toll vor Liebe, bin aller meiner
Sinne baar,
Bin hochberühmt, in Aller Munde, und bin verpönt doch
ganz und gar!
Bin Kâfir auch und Götzendiener, bin einer aus der Christen
Schaar,
Ja das und hunderttausend andres, das alles bin ich ächt
und wahr!

25) Khulâç.

شب خیز که عاشقان بشب راز کنند
گرد در بام دوست پرواز کنند
هرجا که دری بود بشب بر بندند
آلا در دوست را که شب باز کنند

Uebersetzung.

Steh auf zur Nacht, es flüstern gern die Liebenden, wenn
Niemand wacht,
Die Pforte dann in Liebchens Dach umkreisen rings sie
still und sacht.
Allüberall, wo Pforten sind, da sind sie nächstens fest
verschlossen,
Des Liebchens Pforte nur allein, weit ist sie aufgethan zur
Nacht.“

---

29) Haft Iql.: و صد بار بتر .

26) Khulaḡ. Wālih. Ell. 292.

دل جز ره عشق تو نپوید گز
 30) جز سخت و درد تو نجوید گز
 صحرای دلم عشق تو شورستان کرد
 تا مهر کسی دگر نروید گز

Uebersetzung.

„Nie eilt mein Herz auf andren Pfaden als deiner Liebe
 Pfad allein,
 Und andres nie erstrebt und sucht es, als Schmerz um
 dich und Kummerspein.
 Verkehrt hat meines Herzens Aue in salz'ge Steppe deine
 Liebe,
 Dass nimmer eines Andren Liebe dort grünen möge und
 gedeihn.“

27) Ell. 292.

برچهره ندارم ز مسلمانان زنگ
 بر من دارد شرف سنگ اهل فرنگ
 آن روسیهم که باشد از بودن من
 دوزخ را زنگ و اهل دوزخ را زنگ

Uebersetzung.

„Keines Muselmannes Farben trag' ich auf dem Angesicht,
 Und so tief wie ich verachtet sind selbst Frankenhunde nicht;
 Ob der Schwärze, die in's Antlitz mir mein schmachvoll
 Sein gezeichnet,
 Muss sich selbst die Hölle schämen und jedweder Höllen-
 wicht.“

---

30) Ell. 292: .جان جز سخن عشق تو نکوید گز

28) Ell. 292.

روزی که مرا وصل تو در چنگ آید
از حال بهشتیان مرا تنگ آید
ور بیتو بکرای بهشتم خوانند
کرای بهشت بر دلم تنگ آید

Uebersetzung.

„An jenem Tag, da in die Hand mir das Glück, dich zu
besitzen, fällt,
Veracht' ich alles, was an Wonne der Sel'gen harrt in
jener Welt.
Doch wollte man in Edens Fluren mich ohne dich einst
abberufen,
Mir würde schier das Herz zu enge im weiten Paradiesesfeld!“

29) Khulâç. Makhz. Ind. Off. 2415.

آن روز که آتش محبت افروخت
عاشق روش³¹⁾ عشق زمعشوق آموخت
از جانب دوست سر زد این سوز و گداز
تا در نگرفت شمع پروانه نسوخت

Uebersetzung.

„An jenem Tage, da zuerst der Liebe Feuer aufgegangen,
Hat Unterricht im Liebesdienst der Liebende vom Lieb
empfangen.
Dies Schmelzen all in Flammengluth — es rührt allein
vom Liebchen her,
Denn eh' er in das Licht nicht fährt, wird nie der Falter
Feuer fangen!“

31) Ind. Off. 2415: شوق. Khulâç: سوز.

30) Ell. 294.

آن وقت که این انجم و انلاک نبود
و این آب و هوا و آتش و خاک نبود
اسرار یگانگی سبق میگفتم
وین قالب و این نوا و ادراک نبود

Uebersetzung.

„Als der Sterne, als der Himmel keiner noch den Lauf
begann,
Als der Elemente keines noch des Nichtseins Schoos ent-
rann,
Da verkündete ich laut schon die Mysterien der Einheit,
Ehe Stimm' und Sinne mein noch, eh' mein Leib Gestalt
gewann!“

Herr Bursian trug ferner vor:

Ein ungedruckter Cento Vergilianus.

Der freundlichen Mittheilung des Herrn Professor Dr. E. Dümmler in Halle verdanke ich die von Herrn Dr. A. Mau in Rom angefertigte Abschrift eines hexametrischen Gedichtes christlichen Inhaltes, welches seiner Form nach zu der in der heidnischen wie christlichen Literatur des vierten und fünften Jahrhunderts sehr beliebten Classe der Centones Vergiliani ¹⁾ gehört. Dasselbe findet sich in dem von A. Reifferscheid in seiner *Bibliotheca patrum latinorum italica* Bd. I (Wien 1865) S. 307 f. ausführlich beschriebenen Cod. Vaticano — Palatinus N. 1753, wo es sich Fol. 69 — 70 v. unmittelbar an den bekannten Cento Vergilianus der *Proba Faltonia* ²⁾ anschliesst. Unser Gedicht hat in seiner ganzen Composition die grösste Aehnlichkeit mit dem zuerst von Martène und Durand (*Collectio amplissima* IX p. 125 ss.), fälschlich unter dem Namen des Sedulius, herausgegebenen, in Migne's *Patrologiae cursus completus* T. XIX, p. 773 ss. und in A. Riese's *Anthologia latina* N. 719 wiederholten Cento Vergilianus de verbi incarnatione: in beiden finden sich mehrfach fehlerhafte Hiaten oder sonst unmetrische

---

1) Die neuere Literatur über diese ist zusammengestellt bei D. Comparetti, *Virgil im Mittelalter*, aus dem Italienischen übersetzt von H. Dütschke (Leipzig 1875) S. 50.

2) Vgl. über diesen jetzt A. Ebert, *Geschichte der christlich-lateinischen Literatur von ihren Anfängen bis zum Zeitalter Karl des Grossen* (Leipzig 1874) S. 120 f.

Verse, welche durch Ungeschicklichkeit oder Unachtsamkeit des Centonisten beim Zusammenleimen der vergilischen Versbruchstücke entstanden sind ¹⁾; in beiden sehen wir gegen die von Ausonius in der Praefatio zu seinem Cento nuptialis (edyll. XIII) für die Anfertigung von Centonen aufgestellte Regel ²⁾ bisweilen zwei ganze Verse Vergil's in derselben Ordnung, wie sie bei diesem sich finden, verwendet; in beiden endlich ist der vom Verfasser beabsichtigte Sinn und Zusammenhang manchmal ganz unklar und verworren. Dass unser Gedicht am Ende unvollständig ist, ergibt sich auf den ersten Blick (die mit V. 125 unseres Gedichtes beginnende Seite Fol. 70 v. des Codex ist zum grössten Theile leer): fraglich aber ist es, ob diese Unvollständigkeit dem Abschreiber, beziehungsweise einer durch Zufall bewirkten Verstümmelung seiner Vorlage, oder dem Verfertiger des Gedichtes selbst zur Last fällt. Für die letztere Annahme scheint mir der Umstand zu sprechen, dass unser Gedicht mit demselben Worte (Omnipotens) schliesst, mit welchem der Cento de incarnatione beginnt; da nun dieser auch seinem Inhalte nach sich nicht unpassend an unser Gedicht anschliesst, so möchte ich vermuthen, dass der Verfasser des letzteren jenen Cento gekannt und den seinigen in der Absicht, eine Art Vorspiel oder Einleitung zu jenem zu liefern, fabricirt hat. Auch über den Namen dieses Fabrikanten möchte ich eine Vermuthung aussprechen. In einer bekannten Stelle des Isidorus (Orig. I, e. 39, 25 s.) wird nach Erwähnung des Cento der 'Proba uxor Adelphi' ein gewisser Pomponius genannt, der 'ex eodem poeta (Vergilio) inter caetera

1) Vgl. in unserem Gedicht die Verse 34. 55. 74. 79. 89. 104. 112. 126.

2) 'Variis de locis sensibusque diuersis quaedam carminis structura solidatur, in unum uersum ut coeant aut caesi duo aut unus et sequens cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum est, et tres una serie, merae nugae'.

styli sui otia Tityrum in Christi honorem composuit'. Dieser Titel Tityrus passt vortrefflich für unser Gedicht, welches in die Form eines Zwiegesprächs zwischem Meliboeus und Tityrus eingekleidet ist, worin der letztere den ersteren über die christlichen Heilswahrheiten belehrt. Ist diese meine Vermuthung richtig, so ist dadurch auch ein Terminus ante quem für die Abfassungszeit unseres Gedichtes gegeben: es ist jedenfalls vor dem Beginn des 7., wahrscheinlich noch in der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts unserer Zeitrechnung entstanden.

Ich lasse nun den Text unseres Cento mit den Nachweisungen der Stellen der vergilschen Gedichte (A = Aeneide, E = Eklogen, G = Georgica), aus denen die einzelnen Verse oder Vertheile desselben entnommen sind, folgen: die von Vergil abweichenden Worte sind cursiv gedruckt.

Versus ad gratiam domini. Inducit duas personas Meliboeum et Tityrum.

- Mel.* Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi, E. I, 1.
 nescio qua praeter solitum dulcedine laetus, G. I, 412.
 fortunate senex! hic inter flumina nota }
 et fontis sacros deductos dicere uersus } E. I, 52 s. + VI, 5 +
 5 et cantare pares diuino carmine, pastor, } V, 2.
 formonsi pecoris custos, formonsior ipse. E. VII, 5 + VI, 67.
 E. V, 41.
- Tit.* Non incerta cauo uatum praedicta priorum. A. VIII, 49 + IV, 464.
 An quicquam nobis tali sit munere mains? E. V, 53.
 O Meliboe, dens haec nobis otia fecit; }
 10 namque erit ille mihi semper deus atque } E. I, 6 s. + A. I, 65.
 hominum rex,
 omnipotens genitor, rerum cui summa po- A. X, 668 + X, 400.
 testas;
 quem qui scire uelit, diuinum aspiret amorem. G. II, 105 + A. VIII, 373

V. 4 diductus *cod.* 5 paras? 6 pecori *cod.* 7 in *marginē cod.* de prophetis et Tyt (*sic ubique*)

Haud ignota loquor *totumque* sparsa per orbem. A. II, 91 + I, 602.

Ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
 15 intonsi montes, ipsae iam carmina rupes,
 ipsa sonant arbusta; deum namque ire
 per omnes
 terrasque tractusque maris caelumque pro-
 fundum

E. V, 62 ss. + G. IV, 221
 s. (cf. E. IV, 51).

ne dubita, nam uera uides, qui foedere certo
 aeternis *regit* imperiis et temperat iras. A. I, 230 + I, 57.

20 Ni faciat, maria ac terras nox incubat atra. A. I, 58 + I, 89.

Mel. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas! G. II, 499.

Namque, fatebor enim, genus a quo principe
 nostrum

A. IV, 20 (cf. Catal. XI, 11)
 + A. III, 168.

andierat Stimicon, laudauit carmina nobis. A. I, 20 + E. V, 55.

Sis felix! nam te maioribus ire per altum
 25 auspiciis manifesta fides pro laudibus istis.)

A. I, 330 + III, 374 s
 + X, 825

Tit. Accipe daque fidem; neque est ignobile
 carmen:

maior agit deus atque opera ad maiora
 remittit,

A. XII, 429.

unus qui nobis cunctando restituit rem,

A. VI, 846.

ille operum custos, hominum rerumque
 repertor,

G. IV, 215 + A. XII, 829.

30 *quo* sine nil altum mens inchoat, ipse uolutat
 quae sint, quae fuerint, quae mox uentura
 trahantur.

G. III, 42 + A. VI, 185 (cf.
 E. IX, 37).
 G. IV, 393.

His *etenim* signis atque haec exempla secuti
 esse *animas* partem diuinæ mentis et haustus
 aethereos dixere, quia sit diuinitus illis
 35 ingenium, quamuis angusti terminus aeni

G. IV, 219 ss. + I, 415
 s. + IV, 206.

V. 20 inu. bat (meras.) *cod.* 21 in *marg. cod.* De domino dicit.
 23 stimi conlaudabit *cod.* 26 nec qui est *cod.* 32 in *margine cod.* De
 hominibus dicit 33 austus *cod.*

terrenique hebetant artus moribundaque A. VI, 732.
membra.

At genus immortale manet; ne quaere doceri. G. IV, 205 + A. VI, 614.

Igneus est ollis uigor et caelestis origo, A. VI, 730.

et cum frigida mors animas eduxerit artus, A. IV, 385.

40 has omnis, ubi mille rotam uoluere per annos, A. VI, 748.

tempora dinumerans deus euocat agmine A. VI, 691 + VI, 749.
magno.

Reddunt se totidem facies terraeque de- A. IX, 122 + G. I, 479.
hiscunt;

sed reuocare gradum superasque euadere ad A. VI, 128.
auras,

hoc uirtutis opus, terras temptare repostas, A. X, 469 + III, 364.

45 sideream in sedem atque alto succedere caelo. A. X, 3 + G. IV, 227.

Mel. *Tityre, tamne aliquas ad caelum hinc ire*
putandum est

sublimis animas iterumque ad tarda reuerti A. VI, 719 ss. + III, 494.

corpora? nos alia ex aliis in fata uocamur?

immortalis ego? pertemptant gaudia pectus; A. XII, 882 + I, 502.

50 si modo quod memoras factum contingere A. IV, 109 + I, 413.

possit!

Tit. Ne dubita nulla fati quod lege tenetur; A. III, 316 + XII, 819.

crede deo, nam uera uides, sine posse parentem. A. V, 467 + III, 316 + IX, 90.

Quam minime re fato prudentia maior. G. I, 416.

Mel. Credo equidem, nec uana fides: quis talia
demens

55 abnuat? et me uictusque uolensque remitto. A. IV, 12 + IV, 107 s. + XII, 833.

Stultusego paruis componere magnasolebam; E. I, 20 + I, 23.

38 *in margine cod.* De inferis dicit 44 *in marg. cod.* De superis
47 De resurrectione *cod. in marg.* 53 Quam minime refato (*tum spa-*
tium 4 circiter literarum in cod.) prudentia maior: *fort. scrib.* Quod mi-
nime reris *ex Aen. VI, 97.* 55 remitto *cod.* 56 magno *cod.*

nec mea iam mutata loco sententia cedit. A. IX, 220.

Unum oro : doceas iter et sacra hostia pandas, A. VI, 106 + VI, 109.

quidue sequens tantos possim superare labores, A. III, 368.

- 60 [Tit.] Dicam equidem nec te suspensum, A. VI, 722.
nate, tenebo,

et quo quemque modo fugiasque ferasque A. III, 459.
laborem.

Aude, hospes, contempnere opes : uia prima A. VIII, 364 + VI, 96.
salutis ;

intemerata fides et mens sibi conscia recti }
praemia digna ferant ; freti pietate per ignem }
A. II, 413 + I, 604 s. + XI, 187.

- 65 inuenere uiam ; requies ea certa laborum. A. VII, 297 + III, 393.

Inuitant croceis halantes floribus horti G. IV, 109.

fortunatorum nemorum sedesque beatae A. VI, 639.

semper erunt ; quorum melior sententia menti, E. V, 74 (?) + A. II, 35.

his locus urbis erit diuini gloria ruris. A. III, 393 + G. I, 168.

- 70 Nam qui diuitiis soli incubuere repertis, A. VI, 610.

distulit in seram commissa piacula mortem, A. VI, 569.

ausi omnes inmane nefas auroque potiti, A. VI, 624.

urgentur poenis ; quam uellent aethere in alto A. VI, 561 + VI, 436.

omnia, et superas caeli uenisse sub auras. G. I, 318 (?) + A. VII, 768.

- 75 *Mel.* Quae tibi, quae tali reddam pro carmine
dona ?

Non opis est nostrae ; *nomen* tollemus ad A. I, 601 + E. V, 51.
astra,

Tityre ; discussae umbrae et lux reddita menti. E. IX, 23 + A. XII, 669.

Tit. Non haec humanis opibus, non arte magistra }
proueniunt ; quae sit poteris cognoscere uirtus. }
A. XII, 427 s. + E. IV, 27.

57 caedit *cod.* 60 Tit. *om. cod.* ; de bona conuersatione in saeculo
in marg. 61 quocumque *co*l 62 contempore *cod.* 66 De paradiso dicit
cod. in marg. — alantes *cod.* 70 de gehenna dicit *cod. in marg.* —
reperite *cod.* 77 Tyt *aut hunc uersum habet cod., omittit ante u.* 78.

- 80 Ni refugis, prima repetens ab origine pergam. G. I, 177 + A. I, 372.
- Mel.* Immo age eta prima dic, hospes, origine nobis; A. I, 753.
accipio agnoscoque libens ut uerba parentis. A. VIII, 155.
- Tit.* Accipe: prisca fides facta, sed fama perennis. A. II, 65 (uel A. III, 486 uel
A. VI, 136) + A. IX, 79.
Nunc canere incipiam, quoniam conuenimus G. I, 5 + E. V, 1.
ambo
- 85 montibus in nostris; referunt ad sidera ualles. E. V, 8 + VI, 84.
Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo; E. IV, 5.
maius opus moueo: laudes et facta parentis. A. VII, 45 + E. IV, 26.
Nam neque erant astrorum ignes nec lucidus
aethra
siderea polus, et nox obscura tenebat. } A. III, 585 s. + IV, 461
(cf. III, 587).
- 90 Tum pater omnipotens rebus iam luce relectis G. II, 325 + A. IX, 461.
aera dimouit tenebrosum et dispulit umbras. A. V, 839.
Principio caelum et terras solemque cadentem A. VI, 724 + IV, 480.
lucentemque globum lunae camposque li- A. VI, 725 + 724.
quentes,
noctis iter, stellis numeros et nomina fecit; A. X, 162 + G. I, 137.
- 95 inde hominum pecudumque genus uitaeque }
uolantum }
et quae marmoreo fert monstra sub aequore } A. VI, 728 s.
pontus; }
et medium luci atque umbris iam diuidit G. I, 209.
orbem
temporibusque parem diuersis quattuor G. I, 258.
annum.
- Nec torpere graui passus sua regna ueterno G. I, 124.
- 100 mouit agros curis acuens mortalia corda, G. I, 123.
ut uarias usus meditando extunderet artes. G. I, 133.

---

83 facta *cod.* 87 maris *cod.* 88 aether *cod.* 90 De deo dicit *cod.*
in marg. — luce rectis *cod.* 92 De principio dicit *cod. in marg.*
95 unde *cod.*

- exitiis positura modum; responsa dabuntur } A. VII, 129 + II, 376 s. +
 125 fida satis; manifesta fides secreta parentis. } II, 3¹⁹ (uel III 375) + II
 299.
 Ipse haec — *manifesta fides* — celeris man- A. IV, 270.
 data per auras
 interpres *monitum spirantumque adfore A. IV, 378 + ? + A. X,
 uerbis 547.
 seraque terrifici cecinerunt omina uates; A. V, 524.
 namque fore inlustrem *dictis factisque* A. VII, 79.
 canebant.
 130 O quam te memorem, uirgo? cui mentem A. I, 327 + VI, 11.
 animumque
 semine ab aethereo superis concessit ab oris A. VII, 281 + II, 91.
 omnipotens. A. X, 615.

---

128 omnia *cod.* 129 canebat *cod.* 130 de maria dicit *cod. in marg.*

Herr Trumpp hielt einen Vortrag:

Der Taufritus der äthiopischen Kirche.

Derselbe wird in den „Abhandlungen“ veröffentlicht werden.

Historische Classe.

Sitzung vom 1. Juni 1878.

Herr Preger hielt einen Vortrag:

Der Tractat des David von Augsburg über die Waldesier.

Derselbe wird in den „Abhandlungen“ veröffentlicht werden.

Herr Trumpp legte vor:

„Die Rubâ'is des Abû Sa'îd bin Abulkhair¹⁾
(Zweite Sammlung) von Prof. Dr. Hermann Ethé.“

31) Khulâç. Wâlih. Ind. Off. 2415 u. 1265. Ell. 292.

دستی که زدی ²⁾ بناز در زلف تو جنگ
چشمی که ³⁾ بدیدنت زدل بردی زنگ
آن چشم ⁴⁾ به بست بی تو ام دیده بخون
وان دست بکوفت بی تو ام سینه بسنگ

1) Im Anschluss an die 30 von mir in diesen Blättern vor drei Jahren (Sitzungsberichte, philosophisch-philologische Classe, 1875 pg. 145—168) publicirten Vierzeilen des Altmeisters des persischen Rubâ'i, Abû Sa'îd bin Abulkhair (+ 440), erlaube ich mir hier eine neue Sammlung, 62 weitere Gedichte desselben Verfassers enthaltend, in Text und metrischer Uebersetzung zu veröffentlichen. Die Quellen derselben sind ausser denselben neun Originalwerken, welche den Stoff zu der ersten Sammlung geliefert (siehe die Anmerkung am oben angegebenen Orte), drei neue Handschriften, nämlich die Tadbkirah des Yusuf 'Alikhân, vollendet 1184 (Cod. Sprenger 337, siehe Sprenger's Cat. Oudh. p. 192), eine persische Anthologie der Münchener Hof- und Staatsbibliothek (Cod. pers. 6 f. 48a) und eine ähnliche der India Office Library zu London (Nr. 1265).

2) Wâlih: بناز وزلف.

3) Wâlih, 1265 und 2415: زدیدنت.

4) 2415: نشست. Ell. 292:

آن چشم بهجران تو ام شهرة شده

Uebersetzung:

„Die Hand, die oft mit deinen Locken den Krieg geführt
voll Lustbehagen,
Das Aug', das oft im Anschau deiner den Rost vom Herzen
fortgetragen,
Seit du geschieden, hat das eine in Blut getaucht mein ganz
Gesicht mir,
Seit du geschieden, hat die andre mit Steinen mir die Brust
zerschlagen.“

32) Makhz. Wálih. Æll. 292. Ind. Off. 1265.

ای برهنم آن عارض چون لاله پرست
رخسار نگار چاره ساله پرست
گر چشم خدای بین نداری باری
خورشید پرست به که گوساله پرست

Uebersetzung:

„Zu dem Antlitz dort, Brahmane, das wie Tulpen ganz, —
doch bete!
Zu des vierzehnjähr'gen Liebehens holdem Wangenkranz
doch bete!
Ist kein Auge dir beschieden, das die Gottheit schaut, für-
wahr denn
Lieber als zum Kalb zu beten, zu der Sonne Glanz doch
bete!“

33) Makhz. Sprenger 337. Cod. pers. 6. Ind. Off. 1265.

اللہ بفریاد من بیکس رس
لطف و کرمت یار من بیکس بس
هرکس بکسی و حضرتی می نازد
جز حضرت تو ندارد این بیکس کس

Uebersetzung:

„O Gott, wenn ich um Hülfe rufe, zu mir Verlass'nem komm
 geschwind,
 Genug, wenn deine Huld und Güte mir Armern treu ver-
 bündet sind!
 Wohl jeder kann sich eines Freundes, sich eines hohen
 Gönners rühmen,
 Doch einzig dich allein, o Hoher, hab' ich verwaistes Men-
 schenkind!“

34) Makhz. Wālih. Ind. Off. 1265. Ell. 292 u. 294.

در کویتو میدهند جانی بجوی
 5) جانی چه بود که کاروانی بجوی
 6) از وصل تو یکجو بجوانی ارزد
 7) زمین جنس که مائیم جهانى بجوى

Uebersetzung:

„Man schenkt Jedwem eine Seele in deinem Hage, suche
 nur!
 Nur eine Seele? nein, von Seelen ein ganz Gelage⁷⁾, suche
 nur!
 Die ganze Welt wiegt's auf, ein Korn nur von deinen
 Reizen zu geniessen⁸⁾,
 Drum eine Welt, gefüllt mit Leuten von unsrem Schlage,
 suche nur!“

5) Ell. 292: جانرا چه محلّ.

6) Ell. 292: از تو صنما جوى بجانى ارزد.

7) Wörtlich: „eine Karawane.“

8) Nach Ell. 292 lautet dieser Vers:

„Ein Körnchen nur von dir, o Liebchen, wiegt schier an
 Werth auf eine Seele.“

35) Makhz. Wâlih. Ind. Off. 1265. Ell. 294.

تا روی ترا (9) بدیدم ای شمع طراز
نه کار کنم نه روزه دارم نه نماز
چون با تو بوم حجاز من جمله نماز
چون بی تو بوم نماز من جمله حجاز

Uebersetzung:

„Seit dein Antlitz ich gesehen, Leuchte du, tarâzentsprossen,
Blieb dem Fasten, dem Gebet ich, jeder Thätigkeit ver-
schlossen;
Bist du bei mir, ganz dann löst sich in Gebet mir die Ver-
zückung —
Bist du fern, bleibt all mein Beten in Verzückung ganz
zerflossen!“

36) Ind. Off. 2415. Ell. 294. Cod. pers. 6.

دارم (11) گنهی ز قطره باران بیش
وز (12) شرم گنه فکنده ام سردر پیش
آواز آمد که سهل باشد درویش
تو در خور خود کنی و ما در خور خویش

Uebersetzung:

„Ach, ich sündigte viel öfter, als der Regen Tropfen zählt,
Und ich sank gebeugten Hauptes nieder drum, — von Schaam
gequält;

---

9) Ell. 294 und Wâlih: دیده ام.

10) Ell. 294: نی.

11) 2415 u. Cod. pers. 6: گنه از.

12) Ell. 294: وزجرم.

Da von oben rief's: gemach doch, Derwisch! ganz nach
 eig'nem Gusto
 Handle ich ja selbst und diesen Grundsatz hast du auch
 erwählt.“

37) Ell. 294. Ind. Off. 1265.

دل کرد بسی نگاه در دفتر عشق
 جز ⁽¹³⁾ روی خوشت ندید رو در خور عشق
 چندانکه رخت حسن نهد بر سر حسن
⁽¹⁴⁾ بیماریه دلم عشق نهد بر سر عشق

Uebersetzung:

„Ach so oft und viel mein Herz auch in der Liebe Buch
 studirt,
 Stets der Liebe Sonn' entstrahlte deine Wange, reizgeziert;
 Drum so lang' auf Schönheit Schönheit häuft dein Antlitz
 — ist's auch einzig
 Lieb' und immer neue Liebe, die mein krankes Herz gebiert.“

38) Ell. 294.

راه تو بهر قدم که پویند خوش است
 وصل تو بهر صفت که جویند خوش است
 روی تو بهر چشم که بینند نکوست
 ذکر تو بهر زبان که گویند خوش است

Uebersetzung:

„Dein Pfad ist, ob man ihn auch walle in dem, — in jenem
 Gleise, schön!

---

13) 1265: جر روت (!) ندید هیچ رو در خور عشق

14) 1265: شوریده.

Dein Huldgenuss ist, ob erstrebt auch in mannichfachster
Weise, schön!
Von gleicher Schönheit ist dein Antlitz, mit welchem Auge
man dich schaue,
Dein Lobpreis ist, in welcher Sprache man immer auch dich
preise, schön!“

39) Cod. pers. 6.

هر گز غم ایام نداریم و خوشیم
گر چاشت رسد شام نداریم و خوشیم
چون پخته بما میرسد از مطبخ عنب
از کس طمع خام نداریم و خوشیم

Uebersetzung:

„Vor Zeitengram sind wir geborgen — und wohlgemuth
sind wir;
Uns quält kein Abendbrot am Morgen, und wohlgemuth
sind wir.
Wir brauchen, liefert uns die Küche nur stets gekochte
Trauben,
Durchaus für rohe nicht zu sorgen — und wohlgemuth
sind wir!“

40) Cod. pers. 6. Sprenger 337.

ای خالق ذو الجلال وای بار خدای
تا چند روم در بدر و جایبجای
یا خانه آمید مرا در در بند
یا قفل مهمات مرا در بکشای

Uebersetzung:

„Du mein Gott voll hehrer Grösse, du mein Weltenschöpf-
ungshort,
O wie lang' von 'Thür zu 'Thür noch soll ich gehn — von
Ort zu Ort?
Schliess mein Hoffnungshaus für immer oder ziehe von der
Truhe
Meines angstvoll ersten Strebens endlich nun den Riegel
fort!“

41) Makhz. Ind. Off. 1265.

گر قرب خدا میطلبی دلجو باش
اندر پس و پیش خلق نیکوگو باش
خواهی که چو صبح صادق القول شوی
خورشید صفت با همه کس یکرو باش

Uebersetzung:

„Fahnd' auf Herzen, willst von Gott du, dass vertraut er
mit dir spricht,
Gutes rede von den Leuten, ob sie's hören just, ob nicht!
Willst du wahrhaft sein und truglos gleich dem ächten Licht
des Morgens,
Zeige nach der Sonne Weise allen stets ein gleich Gesicht.“

42) Khulâç. Ell. 294.

¹⁵⁾ بی مونس و یار و همنشینم کردی
با محنت و ¹⁶⁾ درد و غم قرینم کردی
این مرتبه مقربان در تست
¹⁷⁾ یاربت بیچه خدمت اینچنینم کردی

15) Ell. 294: با فاقه و فقر همنشینم کردی.

16) Ell. 294: اندوه.

17) Ell. 294: اما.

Uebersetzung:

„Dir dank' ich's, dass um mich nicht länger ein trauer
Freundeskreis sich schaaft,
Durch dich bin ich mit Schmerz und Trübsal, durch dich
mit Gramesleid gepaart;
Das ist die höchste Günstlingsstufe an deinem Thor, doch
wissen möcht' ich,
Zu welcher Art von Dienst denn hast du mich ungewan-
delt solcher Art?“

43) Ell. 294. Ind. Off. 1265.

از باد صبا دلم چو بوی تو گرفت
بگذاشت مرا و جست و جوی تو گرفت
(¹⁸) اکنون زتنش هیچ نمی آید یاد
بوی تو گرفته بود و خوی تو گرفت

Uebersetzung:

„Als kaum es deinen Duft gespürt, der mit dem Ostwind
hergeflogen,
Hat mir Valet gesagt mein Herz, ist dich zu suchen aus-
gezogen;
Vergessen hat es längst nun schon den Leib, der einst ihm
Wohnstatt war,
Es hat zugleich mit deinem Duft dein ganzes Wesen ein-
gesogen.“

44) Cod. pers. 6.

یا ربّ زگناه زشت خود منفعلم
وز قول بد و فعل بد خود مجلم

18) Ind. 1265: اکنون زمن خسته نمی آرد یاد.

فیضی بدلم زعالم غیب رسان
تا نحو شود خیال باطل زدلم'

Uebersetzung:

„Herr, zerstört hat meiner Sünden Schmach mir meine Lebensbahn.

Schaam erregt mir all das Böse, das gesagt ich und gethan;
O aus jener Welt lass strömen einen Hulderguss in's Herz mir,
Dass vom Herzen weggetilgt mir werde jeder nicht'ge Wahn!“

45) Ell. 294. Cod. pers. 6.

ای در صفت ذات تو حیران که و مه
وز هر دو جهان خدمت درگاه تو به
علت تو ستانی و شفا هم تو دهی
یا ربّ تو بفضل خویش بستان و بده'

Uebersetzung:

„O du, in dessen Wesens Deutung die Denkkraft Gross und Klein versiegt,

Dess Vorhofdienst an Werth unendlich die beiden Welten überwiegt,

Die Krankheit nimmst von uns hinweg du und gibst dafür uns Heilmittel.

O nimm und gib nur, Herr, wie's immer in deinem Huld-ermessen liegt.“

46) Ell. 294.

یا ربّ زتفاعتم توانگر گردان
وز نور یقین دلم منور گردان
اسباب من سوخته سر گردان
بی منت مخلوق میسر گردان'

Uebersetzung:

„Selbstzufried'nen Sinnes Schätze, Gott, gib in die Hände
du mir!

In mein Herz das Licht der sich'ren Ueberzeugung sende
du mir!

Führe, ohne Staubgebor'nen mich zum Danke zu verpflichten,
Was ich heisser Tollkopf treibe, all zum guten Ende du mir!“

47) Ell. 292.

مارا نبود دلی که خرم گردد
خود بر سر کوی ما طرب کم گردد
هر شادی عالم که بما روی نهد
چون بر سر کوی ما رسد غم گردد

Uebersetzung:

„Uns ist kein Herz beschieden, drin Freud' und Frohsinn
schalten,

Und nie kann laut Ergötzen in unserm Umkreis walten;
Muss jede Erdenlust doch, die uns sich zugewendet,
An unsres Gaues Grenzen zu Gram sich umgestalten.“

48) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind Off. 1265.

19) بازار دلی را که تو جاننش باشی
معشوقه پیدا و نهانش باشی
زان می ترسم که از دل آزاری تو
دل خون شود و تو در میانش باشی

19) Makhz., Wâlih und 1265: بازار تا anstatt بازار.

Uebersetzung:

„Ob rings du im Bazar des Herzens, das Seele erst durch
dich empfangen,
Das Lieb' auch bist, nach dem sie alle so offen wie geheim
verlangen,
Mir bangt vor einem doch — du könntest durch Herzbe-
drückung ganz das Herz mir
In Blut verkehren, und du selber — du bliebest mitten
drin gefangen!“

49) Ell. 292.

تا دل ز علائق جهان خُر نشود
اندر صدف وجود ما دُر نشود
پَر می نشود کاسه سرها ز هوس
هر کاسه که سر نگون بود پُر نشود

Uebersetzung:

„So lange sich von ird'schen Banden nicht gänzlich frei
die Herzen ringen.
Wird auch in unsres Daseins Muschel die wahre Perle
nimmer dringen.
Es füllt durch irdische Begierde des Kopfes Becher nie mit
Wein sich;
Du stellst ja auf den Kopf den Becher, wie kannst du
ihn zum Vollsein bringen?“

50) Cod. pers. 6.

یا ربّ سبب حیات حیوان بفرست
وز خوان کرم نعمت الوان بفرست
از پیر لب تشنه آن طفل نبات
از سینه ابر شیر باران بفرست

Uebersetzung:

„Sende, Gott, des Lebens Nahrung allen, die da Leben haben,
Send' uns von der Güte Tafel mannichfache Liebesgaben;
Sende um der durst'gen Lippen all der Pflanzenkinder willen
Milch des Regens aus der Wolke Brust, dass sie sich froh
dran laben!“

51) Ell. 292. Ind. Off. 1265.

در دل چو (20) کجیست روی بر خاک چه سود
چون زهر بدل رسید تریاک چه سود
تو ظاهر خود بجامه آراسته
دلهای پلید و جامه پاک چه سود

Uebersetzung:

„Wozu in Staub dein Antlitz neigen, wenn doch dein Herz
voll Unverstand?
Wenn Gift dir schon in's Herz gedrungen, was frommt's,
ob Gegengift zur Hand?
Ob du mit Kleidern noch so sehr auch dir aufgeputzt den
äuss'ren Menschen,
Wenn doch voll Schmutz das Herz da drinnen, was nützt
dir da ein rein Gewand?“

52) Ell. 294.

یارب نظری بر من سرگردان کن
لطفی بمن شکسته حیران کن
با من مکن آنچه من سزای اویم
آنچه از کرم و لطف تو آید آن کن

کریست : 1265 : 20)

Uebersetzung:

„Einen Huldlick schenke, Herr, mir, — bin im Kopf
 ganz wirbeltoll!
 Bin gebrochen, irr! — o gönne mir der Güte kärgsten Zoll!
 Thu mit mir nicht, wie ich selber es verdient — o nein!
 dein Handeln
 Sei, ein Ausfluss deiner Güte, gnadenreich und hochsinnvoll!“

53) Cod. pers. 6.

ای زلف مسلسلت بلایِ دل من
 وی لعل لبثِ گره کشایِ دل من
 من دل ندهم بکس برایِ دل تو
 تو دل ندهی بکس برایِ دل من

Uebersetzung:

„Füllt dein Ringelhaar auch ewig mir das Herz mit Weh
 und Ach,
 Löst doch stets dein Mundrubin mir all mein Herzensun-
 gemach!
 Dir zu Liebe schenk' ich nimmer einem Andren drum
 mein Herz auch.
 Mir zu Liebe hängt das deine keinem Andren jemals nach!“

54) Ell. 294.

عارف که ز سیر معرفت آنگاه است
 بیخود ز خودست و با خدا همراہ است
 نفی خود و اثبات وجود حق کن
 این معنی لا اله الا الله است

Uebersetzung:

„Wer gelöst als Eingeweihter der Erkenntniss tiefste Fragen,
Hat, zu Gott gesellt, für immer sich des eig'nen Seins
entschlagen;

Drum denn — Gottes Sein bejahe, und dein eigen Selbst
negire!

Das allein ja will die Phrase: „Ausser Gott kein Gott!“
besagen.“

55) Ell. 292.

من بودم²¹ دوش و آن بُت بنده نواز
از من همه لابه بود و از وی همه ناز
شب رفت و حدیث ما بپایان نرسید
شب را چه کُنه قصّه ما بود دراز

Uebersetzung:

„Ich weilte bei dem Götzen gestern, der voll von sanftem
Mitleidsdrang,

Er übte nichts als Schelmereien, und ich, ich flehte zärtlich
bang;

Die Nacht verstrich, und unser Plaudern war noch zum
Ende nicht gekommen,

Ist drob die kurze Nacht zu tadeln? o nein! wir plauderten
zu lang!“

56) Makhz.

پیوست ز من کشیده دامن دل تست
فارغ ز من سوخته خرمن دل تست
گر عمر وفا کند من از تو دل خویش
فارغتر از آن کنم که از من دل تست

21) Im Text steht: دوش و statt دوش و .

Uebersetzung:

„Mehr und mehr hat stets dein Herz sich trotzig von mir
abgekehrt,
Leer von mir nun ist's, dess Ernte längst vom Feuer schon
verzehrt;
Doch wenn Wort mir hält das Leben, will von dir mein
eigen Herz ich
Mehr noch leeren, als du selber schon von mir dein Herz
geleert.“

57) Ell. 292. Ind. Off. 1265.

از بادد بروی شیخ زنگ آوردن
با قوم ²²⁾ بکعبه در درنگ آوردن
اسلام ز جانب فرنگ آوردن
بتوان نتوان ترا بچنگ آوردن

Uebersetzung:

„Wohl möglich wär's, dass selbst die Wangen des Scheichs
vom Weine Feuer fingen.
Ich könnte mit dem Haufen Stunden wohl in der Kā'ba
selbst verbringen;
Ja denkbar wär' es, zum Bekenntniss des Islām Franken
gar zu zwingen,
Doch ganz und völlig dich zu fassen, nur das allein wird
nie gelingen!“

58) Ell. 294.

ای نیک نکردد و بدیها کردد
وانگه بخلص خود تبراً کردد

22) Ell. 292 hat gegen das Metrum, aber treffend dem Sinne nach:
با قوم سلام.

بر لطف مکن تکیه که هرگز نبود
ناکرده چو کرده کرده چون ناکرده'

Uebersetzung:

„Wenn Gutes du noch nie gethan, wenn stets du Schlechtes
nur ersonnen,
Und wähnst, du seist gerettet nun, du seiest allem frei
entronnen,
O bau auf Gottes Huld dann nicht — denn nimmer wird
zu Nichts Vollbrachtes,
Und nimmer zu Vollbrachtem wird, was du noch nie zu
thun begonnen!“²³⁾

59) Ind. Off. 1265 und 2415.

دردا که درین زمانه پر غم و درد
عیبا که درین دائره غم پرورد

23) Dies rubâ'i ist augenscheinlich eine Antwort auf eine von Avicenna's persischen Vierzeilen, die ich in den „Nachrichten der Göttinger Akademie“, 1875 ns. 21 p. 555 ff. veröffentlicht habe, und zwar auf die erste dort gegebene:

مائیم بلطف حق توآ کرده
وز نیک و بد خویش تبرآ کرده
آنجا که عنایت تو باشد باشد
ناکرده چو کرده کرده چون ناکرده'

„Wir haben nun durch Gottes Huld den Stand der Heiligen gewonnen, Dem Guten sind, dem Bösen wir, das uns in Banden hielt, entronnen; Denn da, wo deine Gnade wirkt, vergeht in nichts, was wir vollbrachten; Und dennoch zum Vollbrachten wird, was wir noch nie zu thun begonnen.“

Unser Dichter hat absichtlich denselben Reim beibehalten, den Avicenna gebraucht, und das ist auch in der Uebersetzung nachgeahmt worden.

24) 1265: غینا .

هر روز فراق دوستی باید²⁵ دید
هر لحظه وداع همدمی باید کرد

Uebersetzung:

„Weh, dass man in diesem Zeitlauf, voll von Schmerzen,
voll von Harm,
Ach, dass man in diesem Kreislauf, nie an Gram und
Kummer arm,
Jeden Tag von einem Freund sich trennen muss, und jede
Stunde
Ew'ges Lebewohl muss sagen einem Bruder treu und warm!“

60) Cod. pers. 6.

ای آنکه میسری و بی همتائی
کس را نبود ملک بدین زیبائی
درها همه بسته است و خلقان خفته
یارب تو در لطف بها بکشائی

Uebersetzung:

„O du, der alles führt zum Glück. o du, der gänzlich ohne
Gleichen,
Kein Einz'ger herrscht mit solehem Glanz wie du in
solehen weiten Reichen!
Verschlossen sind die Pforten all, in Schlummer liegt die
ganze Welt,
Nun öffne deiner Güte Thor, lass heimlich, Herr, zu dir
mich schleichen!“

---

25) 2415: دید statt کرد.

61) Ell. 292.

من از تو جدا نبوده‌ام تا بوم
اینست دلیل طالع مسعودم
در ذات تو ناپدیدم از معدومم
وز نور تو ظاهرم اگر موجودم

Uebersetzung:

„Noch nie war ich von dir getrennt, seit ich von dir mein
Sein empfangen,
Das zeigt mir, welch beglückt Gestirn auf meinem Pfad mir
aufgegangen!
Dein eig'nes Wesen hüllt mich ein, muss ich im Nicht-
sein trostlos bangen,
Aus deinem Lichte strahl' ich auf, lässt du in's Dasein
mich gelangen!“

62) Cod. pers. 6.

در هر سحری با تو همی گویم راز
در حضرت تو همیکنم عرض نیاز
بی منت بندگانت ای بنده نواز
کار من بیچاره سرگشته بساز

Uebersetzung:

„Mein geheimstes Sinnen flüstr' ich stets beim Frühlicht
dir in's Ohr,
Leg' in deiner Hofburg immer meines Flehens Bittschrift
vor;
Knechten unverpflichtet führe du, der Knechte selbst empor
Huldvoll zieht, mein Werk für mich aus, der ich ganz
den Kopf verlor!“

63) Ell. 294.

در دل دردیست از تو پنهان که می‌رس
 تنگ آمده چندان دلم از جان که می‌رس
 با این همه حال و اینچنین تنگدلی
 جا کرده محبت تو چندان که می‌رس'

Uebersetzung:

„Es fiel durch dich mein Herz zur Beute dem Schmerzens-
 drange — frage nicht!
 Mein Herz ward um der Seele willen so eng' und bange
 — frage nicht!
 Und dennoch hat zu dir die Liebe trotz aller meiner Her-
 zensenge
 In meinem Herzen Platz gegriffen ach schon so lange —
 frage nicht!“

64) Ell. 294.

رنجورم و در دل از تو دارم صد غم
 بی لعل لبست حریف دردم همه دم
 زین عمر ملولم من مسکین غریب
 خواهد شود آرامگه‌م کوی عدم'

Uebersetzung:

„Gramerfüllt um dich im Herzen hundert Kümmernisse
 trag' ich —
 Fern von deinem Mundrubine stets mich nur mit Schmerzen
 plag' ich; —
 Ueberdrüssig dieses Lebens bin ich ganz, ich armer Fremd-
 ling,
 In des Nichtseins Gau allein nur ew'ger Ruhe Ziel erjag' ich!“

65) Cod. pers. 6.

تسبیح مَلَك را و صفا رضوانرا
دوزخ بد را بهشت مر نیکانرا
دنیا جم را و قیصر و خاتانرا
جانان ما را و جان ما جانانرا

Uebersetzung:

„Es sei dem Riswân Glanz beschieden, es sei den Engeln
Preis und Heil!
In's Paradies geh' ein der Gute — zum Höllenpfehl der
Böse eil'!
Es sei den Königen und Kaisern, den Fürsten all die Erde
feil!
Nur werde meine Seel' dem Liebchen und mir das Lieb-
chen selbst zu theil!“

66) Ell. 294.

از بیم رقیب طوف کویت نکنم
وز طعنهٔ خلق جست و جویت نکنم
لب بندم و از پای نشینم لیکن
این نتوانم که آرزویت نکنم

Uebersetzung:

„Ich will aus Furcht vor dem Rivalen nicht länger deinen
Gau umschweifen,
Dem Schmähn der Leute zu entgehen, auf deiner Spur nicht
länger streifen;
Die Lippe schliess' ich, niedersitz' ich — doch nimmer
kann ich der Begierde
Nach dir es wehren, stets auf's neue mit Sehnsuchtsdrang
mich zu ergreifen.“

67) Ell. 292.

ای قبله هر که مقبل آمد کویت
 روی دل مقبلان عالم سویت
 امروز کسی کز تو بگرداند روی
 فردا بکدام روی بیند رویت'

Uebersetzung:

„O Kibla aller, die beglückt in deinem Gau geborgen,
 Die Herzen aller schaun zu dir, die kühn entsagt den
 ird'schen Sorgen!
 Mit welchem Antlitz aber schaut, wer heut von dir hie-
 nieden
 Sein Antlitz kehrt, da droben wohl dein eignes Antlitz
 morgen?“

68) Wâlih. Ind. Off. 1265.

چشم همه اشک گشت و چشم بگریست
 در عشق تو بی چشم همی باید زیست
 از من اثری نماند این عشق زچيست
 چون من همه معشوق شدم عاشق کیست'

Uebersetzung:

„Ganz zur Thräne ward mein Auge — ausgeweint nun
 ist's und leer;
 Blind muss ich hinfort geniessen deiner Liebe Huldverkehr;
 Wozu frommt solch Lieben? Spuren giebt von mir es nir-
 gends mehr;
 Leiden ganz nur muss ich Liebe — wer denn wirkt und
 übt sie — wer?“

69) Ell. 294.

دل جای تو شد و گرنه پر خون گنمش
در دیده توئی و گرنه جیخون گنمش
امید وصال تُست جانرا ورنه
از تن به هزار حیلہ بیرون گنمش

Uebersetzung:

„Deine Wohnstatt ist mein Herz nun — tranken würd'
ich's sonst mit Blut;
Du nur füllst mein Auge — füllen würd' ich's sonst mit
Thränenfluth!
Dir in Liebe sich zu einen hofft allein noch meine Seele;
Aus dem Leib mit tausend Listen riss' ich sonst sie wohl-
gemuth!“

70) Ell. 292.

سلطان گوید کہ نقد ثنجینہ من
صوفی گوید کہ دلق پشمینہ من
عاشق گوید کہ درد دیرینہ من
من دامن و من کہ چیست در سینہ من

Uebersetzung:

„Es spricht der Fürst: „mein Schatz allein nur ist Kapital,
das Zinsen trägt;“
Der Çûfi spricht: „die Kutte ist es, die hären um den Leib
sich legt;“
Verliebte sprechen: „nein! der Gram ist's, der täglich neu
in uns sich regt;“
Doch was es wirklich ist, weiss ich nur: was tief mein In-
nerstes bewegt.“

71) Cod. pers. 6.

ای دوست طواف خانه ات میخوام
بوسیدن آستانه ات میخوام
بی مدت خلق توشه این رهرا
میخوام و از خزانه ات میخوام

Uebersetzung:

„Um deine Klausel, Freund, den Umlauf, den heil'gen, halten
möcht' ich wohl!
Auf deiner Schwelle meine Lippen zum Kusse falten möcht'
ich wohl!
Zum Dank den Leuten mich verpflichten, das möcht' ich
nicht, doch Wegkost haben
Aus jenem Schatz, den deine Hände allein verwalten, möcht'
ich wohl!“

72) Ell. 292.

گل از تو چراغ حسن²⁶⁾ در گلشن برد
وز روی تو آئینه دل روشن برد
هر خانه که شمع رخت افروخت درو
خورشید چو ذره نور از روزن برد

Uebersetzung:

„Dir allein hat ihrer Schönheit Strahl die Ros' im Hain
entführt,
Seinen Glanz des Herzens Spiegel deiner Wang' allein ent-
führt.

---

26) Der Text hat ein unpassendes و vor در.

Durch das Fenster jedes Hauses, drin dein Antlitz aufgeleuchtet,
Hat's als winzig Stäubchen Lichtes all der Sonne Schein entführt.“

73) Cod. pers. 6.

ای در خم چوگان تو دل همچون گوی
بیرون نه زغرمان تو دل یکسر موی
ظاهر که بدست ماست اورا شستیم
باطن که بدست تست اورا تو بشوی

Uebersetzung:

„In deines Haares Schlägelkrümmung ist ganz dem Ball
mein Herz vergleichbar;
Kein Haarbret weicht von deines Wunsches Geheiss es ab,
das unausweichbar!
Mein Aeuss'eres hab' ich rein gewaschen, das ganz in meine
Hand gegeben;
O wasche du nun rein mein Inn'eres, das deiner Hand allein
erreichbar.“

74) Ell 294.

گر چشم تو در مقام ناز آید باز
بیمار تو بر سر نیاز آید باز
ور حسن تو یک جلوه کند بر عارف
از راد حقیقت بجزاز آید باز

Uebersetzung:

„Wenn ihm nur mit Schelmenblicken erst dein Aug' be-
rührt auf's Neue,
Glaub', dass deinem Kranken leicht dann Liebesschwächen
glückt auf's Neue!

Wirft auch auf den Eingeweihten einen Strahl nur deine
 Schönheit,
 Dem Alltäglichen entsagt er flugs und ist verzückt auf's
 Neue!“

75) Cod. pers. 6.

یا ربّ تو مرا بیار دمساز رسان
 آوازده دردم بهم آواز رسان
 آنکس که من از فراق او غمگینم
 اورا بمن و مرا باو باز رسان

Uebersetzung:

„Lass mich, Herr, den Freund doch finden, der in Ein-
 tracht mit mir wallt,
 Hilf, dass zu dem Gleichgestimmten meines Herzens Stimme
 schallt!
 Eine ihm mich wieder, gieb mich ihm zurück, um des-
 sentwillen,
 Seit er schied, von Gramesseufzern all' mein Inn'res wie-
 derhallt.“

76) Ell. 294.

هر چند زکار خود خبردار نه ایم
 ببهودد تماشا تر گلزار نه ایم
 بر حاشیة کتاب چون نقطه شک
 بیکار نه ایم اگرچه در کار نه ایم

Uebersetzung.

„Ist unser Mangel an Erkenntniss des eig'nen Thuns auch
 noch so gross,
 Doch wallen durch den Rosenhain wir nicht ganz von
 höh'rer Einsicht bloss,

Und wie am Rande eines Buches ein deutvolles Frage-
zeichen,
So, ob auch nicht in Werken thätig, sind doch auch wir
nicht wirkungslos!²⁷

77) Ell. 294. Sprenger 337.

قدت قدّم زبار همت خم کرد
چشمیت چشم چو چشمها پر نم کرد
خالت حال چو روز خود تیره نمود
زلفت کارم چو²⁷ تار خود در هم کرد

Uebersetzung:

„Dein Wuchs hat meinen Wuchs gekrümmt durch all die
Last von Gram und Sehnen;
Es hat dein Auge quellengleich das meine angefüllt mit
Thränen;
Auf einmal hat dein Schönheitsmaal mich selbst und deinen
Glanz verdunkelt,
Dein Haar Verwirrung meinem Thun gebracht und deinen
Lockensträhnen.“

78) Ell. 294.

قومی که حقست قبله همت شان
تا سر داری مکش²⁸ سر از خدمت شان
آنرا که چشیده زهر آفاق زدهر
خاصیت تریاق دهد صحبت شان

---

27) Ell 294 hat کار خود statt خود کرد.

28) سر ist nicht in der Handschrift; da es aber für Metrum und Sinn unerlässlich ist, habe ich es eingefügt.

Uebersetzung:

„Lass dein Haupt, so lang ein Haupt dir, stets in treuer
Diensteshaft

Derer, die zur Gottheit beten mit der Inbrunst Segenskraft!
Reicht doch allen, die das Schicksal Gifttrank kosten liess
hienieden,

Ein untrüglich Gegenmittel einzig ihre Brüderschaft.“

79) Ell. 292.

ما با می و مستی سر تقوی داریم
دنیا طلبیم و میل عقبی داریم
کی دنیوی و دین هر دو بهم جمع شوند
اینست که ما نه دین نه دنیوی داریم

Uebersetzung:

„Stets beim Wein und weinestrunken, schau, wie fromm
wir Gott verehren!

Wie nach Irdischem wir strebend doch nach Ewigem be-
gehren!

Aber lassen sich die beiden, Erdenlust und Glauben, einen?
Einfach so, dass nie um Glauben noch um Ird'sches wir
uns scheeren!“

80) Ell. 292. 294.

چون عود نبود چوب بید²⁹⁾ آوردم
روی سیه و موی سفید آوردم
³⁰⁾ تو خود گفتی که ناامیدی کفرست
³¹⁾ بر قول تو رفتم و امید آوردم

29) Ell. 294 hat an allen drei Stellen آوردیم.

30) Ell. 294: چون فرمودی.

31) Ell. 294: فرمان تو بردیم.

Uebersetzung:

„Da ich keine Laute hatte, bracht' ich flugs ein Weidenrohr,
Reckte recht mein weisses Haar noch und mein schwarzes
Antlitz vor;
Und da selber du geboten, dass es gottlos, nicht zu hoffen,
Lieh ich, deinem Worte folgend, auch der Hoffnung noch
mein Ohr!“

81) Ell. 294.

ای دل چو فراتش رڭ جان بکشودت
منمای بکس خرّۀ خون آلودت
مینال چنانکه نشنوند آوازت
میسوز چنانکه بر نیاید دودت

Uebersetzung:

„Schlug dir deiner Seele Ader, Herz, des Liebchens Scheiden
wund,
Keinem andren Auge zeige je dein Kleid von Blut so bunt!
Geh in Jammer auf, doch nimmer lass die Welt dein Klagen
hören,
Steh in Flammen ganz, doch nimmer thu's durch Rauch
den Menschen kund!“

82) Ell. 292.

زان پیش که طاق چرخ اعلا زده اند
وین بارثۀ سپهر مینا زده اند
ما در عدم آباد ازل خوش خفته
بی ما رقم عشق تو بر ما زده اند

Uebersetzung:

„Lange ruht' ich, eh' entworfen noch der höchste Sphären-
bogen,

Lange, eh' der bläulich helle Himmelhofkreis noch gezogen,
 Sanft im Ewigkeitennichts schon, und in mir geschrieben
 sah ich

Deine Liebe, eh' ich je noch Lebensodem eingesogen!“

83) Ell. 294.

از خاک درت رخت اقامت نبرم
 وز دست غمت جان بسلامت نبرم
 بر دار نقاب از رخ و بنمای جمال
 تا حسرت آن رخ بقیامت نبرم‘

Uebersetzung:

„Deiner Pforte Staub entreissen kann ich nimmer meine Habe,
 Nie dem Gram um dich die Seele, dass Gesundheit neu sie labe!
 Drum der Wange Schleier lüfte, lass mich schauen deine
 Schönheit,

Dass ich bis zum jüngsten Tag nicht bang danach zu
 seufzen habe!“

84) Cod. pers. 6.

ای آنکه سپهر را پر از ابر کنی
 وز لطف نظر بسوی هر ثبر کنی
 کردند تمام خانهای تو خراب
 ای خانه خراب تابکی صبر کنی‘

Uebersetzung:

„Der du rings den Kreis der Sphären dicht umhüllst mit
 Wolkenmassen,

Der du selbst den Glaubenslosen ohne Huld blick nie gelassen,
 Der Verwüstung fiel zum Raube alles was an Häusern dein —
 O wie lang noch, Hausberaubter, willst du in Geduld dich
 fassen?“

85) Ell. 294.

تا گرد گل تو سنبل آمد بیرون
صد ناله زمن چو بلبل آمد بیرون
پیوسته ز سبزه گل برون می آید
این طرفه که سبزه از گل آمد بیرون

Uebersetzung:

„Seit grüne Hyacinthen rings aus deinen Rosen all ent-
sprungen,
Sind hundert Klagetöne mir, wie sonst der Nachtigall ent-
sprungen —
Dass Rosen spriessen aus dem Grün, alltäglich ist's - doch
einzig hier nur
Ist aus den Rosen selbst das Grün — o unerhörter Fall! —
entsprungen!“³²⁾

86) Eli. 294.

باز آی که تا صدق و نیازم بینی
بیداری شبهای درازم بینی
نی نی غلطم که خور فراق تو مرا
کی زنده گذاردم که بازم بینی

Uebersetzung:

„Kehr zurück und meine Treue schau, mein brünstig Flehn
und Bangen,
Schau, wie schlaflos ich durchwache all die Nächte, all die
langen!
Aber nein! — im Irrthum bin ich — wohlerrwünscht ist
mir dein Fernsein!
Würde nicht in deines Auges Strahle flugs mich Tod um-
fangen?“

32) Die grünen Hyacinthen sind der sprossende Flaum auf der
rosigen Wange des Freundes.

87) Ell. 292.

ای غم که حجاب صبر بشکافتہ
 بیتابی من دیدہ و بر تافتہ
 شب تیره و یار دور و کس مونس نہ
 ای حجر بکش کہ بیکسم یافتہ

Uebersetzung:

„Du hast, o Gram, der du mir längst den Schleier der Geduld zerstückt,
 Ob du mich gleich entkräftet sahst, auf mich mit ganzer Kraft gedrückt.
 Die Nacht ist finster, fern von mir der Freund, und nirgends ein Vertrauter;
 Drum tödte ganz mich, Trennungsschmerz, da ganz der Hülfe ich entrückt.“

88) Ell. 294.

حاصل زدر تو دایما کام جهان
 لطف تو بود باعث آرام جهان
 با فیض خدا تا باید تابان باد
 مهر علمت مدام بر بام جهان

Uebersetzung:

„Deine Pforte bringt Gewährung, wird im Herzen wach der Welt
 Je ein Wunsch — und deine Güte stillt das Ungemach der Welt.
 Möchte doch, so lang' es frommt uns, stets durch göttliche Ergiessung
 Deiner Weisheit Sonn' hernieder flammen auf das Dach der Welt!“

89) Ell. 294.

دل بر سر عهد استوار خویش است
جان در غم تو بر سر کار خویش است
از دل هوس هردو جهانم بر³³ خاست
الّا غم تو که بر قرار خویش است

Uebersetzung:

„Es hat mein Herz sein Wort verpfändet und wird es
halten sonder Scheu;
Nach dir nur schmachtet meine Seele, und dies Geschäft
ist täglich neu;
Geschieden ist aus meinem Herzen der Eifer ganz für beide
Welten,
Nur einzig Gram um dich belebt es, und der bleibt stets
sich selber treu!“

90) Ell. 294.

در ماند کسی که بست در خوبان دل
وز مهر بتان نگشت پیوند کُسل
در صورت تِل معنی جان دید و بماند
پای دل او تا بقیامت در کُسل

Uebersetzung:

„Der bleibt stecken, dem das Herz sich je an schöne Lieb-
chen band,
Der den Weg, von holden Götzen sich zu scheiden, niemals
fand!
Geist'gen Inhalt sah in ird'scher Form er — seines Her-
zens Fuss drum
Haftet bis zum jüngsten Tag auch ewig fest im ird'schen Tand.“

33) In der Handschrift steht خواست.

91) Ell. 294.

فریاد و فغان که یار در کوی مغان
میخواره زمی نه نام یابد نه نشان
زانگونه نهان نداشت که بر خلق نهان
نشتست نهان گشتن او نیز نهان

Uebersetzung:

„Im Gau der Magier labt mein Freund sich am Wein —
o Jammer und Verdruss!
Und weder Ruf noch Anerkennung verschafft ihm all der
Weingenuss!
Selbst, dass er ganz sich barg, verborgen blieb das ver-
borgner Weisheit Jüngern,
So trefflich wusst' er auszuführen den Weltvergessenheits-
entschluss!“

92) Ell. 294.

وی شانه زد آن ماه خم گیسورا
بر چهره نهاد زلف عنبر بورا
پوشید بدین حیلہ رخ نیکورا
تا هر که نه محرم نشناسد اورا

Uebersetzung:

„Traun! den Kamm zog jener Mond dort durch sein Haar,
das ringelgleiche,
Senkt' es nieder dann auf's Antlitz, all das ambraduftend
weiche;
Um erkennbar dem Vertrauten nur zu sein — mit list'gem
Streiche
Hielt er so sich drum die Wange ganz verhüllt, die an-
muthreiche!“

Herr Haug legt vor eine Abhandlung des Herrn Ethé in Oxford:

„Die Lieder des Kisâ'î“.

Einer der berühmtesten vorfirdûsischen Dichter Persiens neben dem grossen Meister Rûdagî¹⁾ war dessen jüngerer Zeitgenosse und Nachfolger Kisâ'î, dessen bisher vollständig unbekannte Lieder ich in Folgendem gesammelt und mit einer Uebersetzung, sowie biographischen Notizen begleitet habe. Die hierzu benutzten Quellen sind: 1) Muh. 'Aufî's Tazkirah, die älteste einheimische Literaturgeschichte, verfasst um's Jahr 617, Sprenger'sche Samml. Nr. 318 f. 85. 2) Haft Iqlîm, vergl. die vorjähr. Sitzungsberichte p. 626, Elliot Coll. 158 f. 207b, — 160 f. 3, Onseley Coll. 377 f. 198. 3) Lutf 'Alîs Atashkadah, vergl. Sitzungsberichte v. 1872 p. 297, Elliot Coll. 17 f. 80, — 387 f. 83b. 4) Wâlih's Riâdh-ushshu'arâ, vergl. Sitzungsber. v. 1873 p. 621, Elliot Coll. 402 f. 282b, Sprenger'sche Samml. Nr. 332 f. 414. 5) Khulâçat-ulafkâr, vergl. ebend. p. 627, Elliot Coll. 181 f. 245. 6) Makhzan-ulgharâib, vergl. ebend. p. 627, Elliot Coll. 395 f. 354. 7) Khushgû's Safînah, verf. 1137, Sprenger'sche Samml. Nr. 330 f. 12b. 8) Nadrat's Tazkirah, vergl. Sitzungsber. v. 1872 p. 300, Anmerk. 63, India Office 2578 f. 33b. Ich citire für den biographischen Theil nur den Originaltext 'Aufî's und füge in der Uebersetzung die Erweiterungen der übrigen Tazkiras hinzu.

1) Vergl. meine Abhandl.; „Rûdagî, der Sâmândendichter“ in den Nachrichten der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Jahrgang 1873 pp. 663—742.

1279-5. 5

Hakîm Kisâ'i aus Marw.

الحکیم کسائی المروزی، کسائی شاعری بود که کساء زهد در بر داشت و کلاه فقر بر سر، غبار آزار از عرصهٔ دل بآستین تسلیم فرو رفته و گرد حرص از صخرای سینه بآب دو دیدهٔ درد نشانده و اکثر اشعار او در زهد و وعظ است و در مذاقب اهل بیت نبوةٔ

Hakîm Majd-uddîn Abû Ishâq (Khulâç., Wâlih und Atashk.) Kisâ'i aus Marw war ein Dichter, der das Gewand der Askese um die Brust trug und den Turban der Armuth und Gottesbedürftigkeit auf dem Haupt²⁾. Die Erdschicht der Begierde hatte er von der Herzensfläche mit dem Aermel der willenslosen Gottergebenheit fortgefegt und den aufwirbelnden Staub der Lüsternheit von dem Busenplan mit dem Nass der beiden Gramesaugen gelöscht. Man sagt, er habe stets sein Gewand (Kisâ) sich über das Gesicht gezogen, daher sei er unter dem Namen Kisâ'i bekannt geworden (Makhz.). Nach anderen führte er seinen Dichternamen einfach deshalb, weil er sich das Gewand der Askese um die Schulter geschlagen (Khulâç.). Die meisten seiner Gedichte beziehen sich auf Askese, enthalten warnende Mahnungen oder feiern die trefflichen Eigenschaften der Prophetenfamilie, besonders der Fâtimah und des 'Alî (Wâlih, H. Iql. und Makhz.). Daneben ist er besonders reich an originellen Bildern und Vergleichen. Er hat auch die 'Abbâsiden durch Lobgedichte verherrlicht (Wâlih), und ebenso vieles zum Preise der Sâmâniden, ja selbst noch des Sultâns Mahmûd von Ghaznah gedichtet (Khulâç., Wâlih, Atashk. etc.).

2) Atashk. nennt ihn geradezu einen Bekenner des Çûfismus, der

علم توحید و ترک .

Er war geboren am Mittwoch den 26. Shawwâl A. H. 341³⁾ und muss, falls die Angabe 'Aufîs und anderer Biographen richtig ist, dass er die gleich unter 1 folgende berühmte Elegie am Ende seines Lebens zur Zeit des Abschiedes von der Welt und in dem Moment des Uebergehens in eine andere (در آخر عمر بهنگام وداع و ساعت رحيل) gedichtet, schon im ersten oder zweiten Regierungsjahre Sultân Mahmûds, 391 oder 392 (nur etwas über 50 Jahre alt) gestorben sein. Freilich stimmt damit die Bemerkung in Wâlih sehr wenig, dass sein Leben über die natürliche Grenze hinausgegangen sei. — Von seinen vielen Liedern sind uns (mit Weglassung der in 'Aufî durch Wurmfrass absolut unleserlich gewordenen) folgende erhalten:

1) 'Aufî. Makhz. H. Jql. Safîn. (in letztem nur V. 1, 2, 10 und 12). Metrum هجئت.

1 بسیصد⁴⁾ و چهل و یک رسید نوبت سال
 چهار شنبه و سه روز باقی از شوال
 بیآدمم بجهان تا چکویم و چکنم
 سرود گویم و شادی کنم بنعمت و مال
 ستوروار⁵⁾ بدنیا گذاشتم همه عمر
 که برده گشته فرزندم و اسیر عیال
 بکف چه دارم ازین پنجه شمرده تمام
 شمارخانه با صد هزار گونه دیوال

3) Nicht den 27., wie einige Biographen angeben, denn der Shawwâl hat nur 29 Tage und schloss im Jahre 341 am Sonnabend. —

4) So 'Aufî, H. Jql. und Safîn. zweifellos richtig; nur Makhz. hat aus Versen نود statt چهل, also 391; das wäre eher das Todesjahr.

5) H. Jql.: برینسان.

- 5 من این شمار باخر چگونه فصل کنم
 که ابتدایش دروغست و انتهایش محال⁶⁾
 درم (7) خریدۀ آرم ستم رسیدۀ حرص
 نشانهٔ حدثانم شکار ذل سوال
 دریغ تر جوانی دریغ عمر لطیف
 دریغ صورت نیکو دریغ حسن و جمال
 کجا شد آن همه خوبی کجا شد آن همه عشق
 کجا شد آن همه نیرو کجا شد آن همه حال
 سرم بگونهٔ شیرست و دل بگونهٔ قیر
 زخم بگونهٔ نیلست و تن بگونهٔ نال⁸⁾
- 10 نهیب مرگ بلرزاندم همه شب و روز
 چو کودکان بدآموزرا نهیب دوال
 گذاشتیم و گذاشتیم بودنی همه بود
 شدیم و شد سخن ما فسانهٔ اطفال
 ایا کسای پنجاه بر تو پنجه گذارد
 بکند بال ترا زخم پنجه و چنگال
- 13 تو گر بمال و امل پیش ازین فدادی میل
 جدا شو از امل و کوش وقت خویش بمال⁹⁾

6) Dieser Vers fehlt in H. Jql.

7) H. Jql. in Ell. Coll. 158: . خریدۀ .

8) Dieser Vers findet sich nur in Makhz.

9) In H. Jql. und Safin ist aus den beiden letzten Versen ein einziger gebildet, der das erste Hemistich von V. 12 und das zweite von V. 13 umfasst.

Uebersetzung.

- 1 „Dreimalhunderteinundvierzig just betrug der Jahre Zahl,
Mittwoch war es, und drei Tage übrig noch vom Mond
Shawwâl,
Da betrat mit dieser Frage ich die Welt: „was thun?
was reden?“
Singen, ei, und froh geniessen Geld und Gut und üpp'ges
Mahl!
Ach! gefesselt an Familie, in der Kinder Bann ver-
bracht' ich
Gleich dem Lastthier all mein Leben hier in diesem
Jammerthal.
Zähl' ich heut die funfzig Jahre nach — was hab ich?
nur ein Zahlbuch,
Drin verzeichnet stehn der Sünde Posten hundert-
tausendmal,
5 Und wie lös' ich nun zum Schlusse diese Rechnung, die
am Ende
So verkehrt, in die sich anfangs gleich ein schlimmer
Fehler stahl?
Lüsten fiel mein Gold zum Opfer — übel aus schlug die
Begierde,
Mir, dem Schwätzerstichblatt, prägte Klatschsucht auf
der Schande Maal!
O du holder Glanz der Jugend, o du Leben, süß und
lieblich,
Du Gestalt von Reiz umflossen, leuchtend in der Schön-
heit Strahl!
Wohin schwand denn all die Anmuth? wohin schwand
denn all die Liebe?
All die Stärke und Begeistrung¹⁰⁾ — wohin schwand
das allzumal?

10) Ich habe *حاله* hier in seiner mystischen Bedeutung: „Ekstase, ekstatischer Moment“ gefasst.

- Milchweiss ist mein Haupt geworden, schwarz wie Pech
das Herz mir, bläulich
Meine Wange, und mein Körper gleich dem Rohr so
dünn und schmal.
- 10 Wie die Furcht vor Schlägen Kinder schreckt, die
schlechtem Wandel fröhnen,
Lässt mich Todesfurcht erzittern Tag und Nacht in
banger Qual.
Abgelebt und fertig bin ich — alles ward, wie's werden
musste,
Und mein Lied ist wie ich selber Kindermähr nun, alt
und schaal!
- Ja, mit allen Fünfen packte dich die Funfzig, o Kisâ'î,
Und mit ihren Krallen kratzte sie von Federn ganz
dich kahl!
- 13 Hoffnung lass bei Seit, doch müh' dich jetzt noch rasch
um wahren Reichthum,
Galt auch Reichthum sonst und Hoffnung niemals deines
Herzens Wahl!“ —

2) 'Aufi. H. Iql. (nur die beiden Schlussverse). Safiu.
(nur der letzte Vers). Metrum مضارع.

1 بکشای چشم ژرف نکه کن چو شنبلید
تابان بسان گوهر اندر میان خوید
بر سان عاشقی که زشرم رخان خویش
دیبای سبز را برخ خویش در کشید
چون خوش بود نبید برین تیغ آفتاب
خاصه که عکس او بنبید اندرون مدید
جام کبود و بادۀ سرخ و شعاع زرد
کوئی شقایقست و بنفشه است و شنبلید

- 5 آن روشنی که چون زیباله فرو چکد¹¹⁾
 گوئی عقیق سرخ ز لولو فرو چکید
 6 وآن¹²⁾ صافی که چون بکف دست بر نهی
 کف از قدح ندانی نی از قدح نبید

Uebersetzung.

- 1 „Dein scharfes Auge öffne wohl und schau, wie dort
 juwelenlicht
 Der Shambalid¹³⁾ in hellem Glanz hervor aus grünen
 Halmen sticht!
 Ist's nicht wie ein Verliebter ganz, der, weil ihm Schaam
 gefärbt die Wangen,
 Sich rings den grünen Seidenflor gezogen um sein An-
 gesicht?
 Und dort der Wein, wie lieblich süß ist er im hellen
 Strahl der Sonne,
 Zumal wenn langen Streifen gleich sich ihr Reflex im
 Weine bricht.
 Das blaue Glas, der rothe Wein, die gelben Strahlen —
 ganz doch wahrlich,
 Als ob sich um der Tulpe Roth so Shambalid wie
 Veilchen flicht!
- 5 So ächten Glanz hat dieser Wein, dass, vom Pokale
 niederträufelnd,
 Er ganz dem rothen Carneol, wenn der aus Perlen
 träuft, entspricht.

11) H. Jql: چکید wie im zweiten Hemist.

12) Safin.: صافی می.

13) Shambalid ist eine Pflanze mit gelber Blüthe, ähnlich der der Orange, foenum graecum.

6 So rein ist er — wenn in die Hand du ihn gelegt, du unterscheidest

Vom Becher deine Hand nicht mehr und auch vom Wein den Becher nicht!“ —

3) ‘Aufî. Makhz. Khulâç. Wâlih. H. Iql. (nur die 4 ersten Verse). Nadrat (nur die 3 ersten Verse). Safin. (nur V. 2 und 3). Metrum خفيف

1 ای ز عکس رخ تو آینه ماه
 شاه حسنی و عاشقانت سپاه
 هر کجا بنگری دمد نرگس
 هر کجا بگذری بر آید ماه
 روی و موی تو نامه خوبیست
 چه بود نامه جز سفید و سیاه¹⁴⁾
 بلب و چشم راحتی و بلا
 برخ و زلف توبه و گناه
 5 دست ظالم زسیم کوته¹⁵⁾ به
 ای برخ سیم زلف کن کوتاه

Uebersetzung.

1 „Ein Abglanz deiner Wange ist des Mondes Spiegel ganz und gar,

Es reilt um dich, o Schönheitsfürst, als Heer sich der Verehrer Schaar!

14) In Safin., H. Jql. und Nadrat steht V. 3 vor V. 2, in Khulâç. steht er hinter V. 4.

15) Wâlih: کن statt به .

Wohin du deinen Blick nur kehrst, da sprossen rings
Narcissen auf,

Wohin du deinen Schritt nur lenkst, da stellt ein holder
Mond sich dar.

Ein schönes Buch zusammen ist dein Lockenhaar und
Angesicht,

Denn stets aus Schwarz und Weiss besteht ein Buch ja
nur — das ist doch klar?

Es wohnt in Lipp' und Auge dir so Labekost wie bittere
Pein,

Und Sünd' und Busse wohnt zugleich in Wange dir und
Lockenhaar!

5 Wenn sich die Hand des Frevlers fern vom Silber hält,
so frommts ihr wohl,

Da halte deiner Wange fern der Locken Silber immerdar!⁴

4) Lob 'Alis. 'Aufî. Makhz. H. Iql. Wâlih. Metrum هزج.

1) ¹⁶⁾ گو مدحت و بستای کسی را که پیمبر

بستون ¹⁷⁾ و قضا کرد و بدو دان همه کار

آن کیست برین حال و که بودست و که باشد

جز شیر خداوند جهان حیدر کزار

این دین هدی را بمثل دایره دان

پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرگار

4) علم همه عالم بعلی داد پیمبر

چون ابر بهاری که دهد ¹⁸⁾ سیل بگلزار

16) Makhz. und Wâlih: مدحت کن .

17) Makhz.: و ثنا .

18) Wâlih: آب .

Uebersetzung.

- 1 Lob und Preis lass dem erschallen, den gepriesen der
 Prophet selbst,
 Dem er durch Vorherbestimmung selbst die Herrschaft
 zuerkannt!
 Und wer ist's, der so geartet, der so war und sein
 wird? Keiner
 Als der Gottesleu, der rastlos stets dem Kampf sich
 zugewandt.
 Sieh, ein Bild des ächten Glaubens ist der Kreis — das
 inn're Centrum
 Ist Muhammad selbst, und 'Alî ist des Cirkels äuss'rer
 Rand.
 4 Und wie Lenzgewölk des Wassers Ströme schenkt
 dem Rosenhaine,
 Schenkte ihm des ganzen Weltalls Weisheit des Pro-
 pheten Hand! —

5) Aus einer Qaçîde zum Lobe des Sultâns Yamîn-
 uddaulah Mahmûd von Ghaznah. 'Aufî. H. Iql. Makhz.
 Wâlih. Metrum هزج.

- 1 گفـت گوئی که کان گوهرستی
 کز دایم کنی گوهر نشانی
 2 چو جانـت (19) از جود و رادی کرد یزدان
 تو بیجان زنده بودن کی توانی

Uebersetzung.

- 1 „Ein wahrer Perlenfundort ist, so scheint es, deine Hand,
 Denn Perlen sieht man stets dich ja in reicher Fülle geben;

19) از fehlt in der Sprenger'schen Handschrift des Wâlih.

2 Da Gott dir nun an Seelenstatt nur Edelmuth verliehn,
Wie kannst du ohne Seele so denn überhaupt noch leben?“

6) Trauerlied auf einen der Grossen (صدور) von Marw.
(nach Safin. auf den Emîr Nûh-i-Sâmânî, d. h. wohl Nûh
bin Mançûr bin Nûh, der von 366—387 regierte). 'Aufî.
Makhz. Safin. Nadrat. Metrum هجئت.

1 جنازهٔ تو ندانم کدام حادثه بود
که دیده‌ها همه (20) مصقول کرد و (21) رخ هجروح
2 از آب دیدهٔ چو طوفان نوح شد همهٔ مرو
جنازهٔ تو (22) در آن آب همچو کشتی نوح

Uebersetzung.

1 „Noch weiss ich's nicht, wie seltsam sich's begeben, dass
den Augen all
Dein Leichnam feuchten Glanz geliehn und alle Wangen
wund geschlagen!
Gleich Noah's Sündfluth hat ganz Marw der Augen
Thränenstrom ertränkt,
Und gleich der Arche Noah's wird dein Leib von dieser
Fluth getragen.“ —

7) 'Aufî. Metrum مضارع.

1 نیلوفر کبود ننگه کن میان آب
چون تیغ آب داده و یاقوت آبدار

20) Safin. : مفتول .

21) Safin. : دل .

22) Safin. : بدان آب .

هم رنگ آسمان و بگردار آسمان
 زردیش بر میانہ چو ماه ده وچهار
 3 چون زاعبی کہ دو رخ او سال و ماه زرد
 واز مطرف کبود ردا کرد وازار'

Uebersetzung.

- 1 „Sieh in des Wassers Mitte dort die blaue Lotosblume,
 Der hellgeschliff'nen Klinge gleicht, dem Sapphir sie genau.
 An Farbe ist sie Himmel ganz, und gleich dem Himmel
 trägt sie
 In ihrem gelben Mittelkelch den vollen Mond zur Schau;
 3 Dem Mönche ähnlich, dem sich längst schon gelb gefärbt
 die Wangen,
 Und der sich ganz und gar gehüllt von Kopf zu Fuss
 in Blau²³⁾. —

8) 'Aufi. Atashk. Safin. (nur der letzte Vers). Metr. هجئت.

1 بنوبهار جهان تازه گشت و خرّم²⁴⁾ گشت
 درخت سبز علم گشت و خاک معلّم²⁵⁾ گشت
 2 نسیم نیم شبان جبرئیل²⁶⁾ گشت مگر
 کہ بیخ و شاخ درختان خشک مریم²⁷⁾ گشت'

Uebersetzung.

- 1 „Neu verjüngt hat sich im Lenze nun die Welt und
 fröhlich ward sie,
 Grünes Banner ziert die Büsche und den Boden bunte Pracht;

23) Wörtlich: „der sich sein Ober- und Untergewand aus blauem Stoff gemacht.“

24, 25 u. 27) Atashk. hat alle drei Male گشت statt شد.

26) Hier hat Atashk. گشت, Safin. aber: بود.

2 Dürrer Bäume Blatt und Wurzel ward zur thränenden
Maria,
Darum steigt auch wohl als Zephyr Gabriel herab
zur Nacht! —

9) 'Aufî H. Iql. Atashk. (nur der zweite Vers).
Metrum مضارع.

1 گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت
مردم کریمتر شود اندر نعیم گل
2 ای گل فروش گل چه فروشی برای سیم
واز گل عزیزتر چه ستانی بسیم گل

Uebersetzung.

1 „Es ist ein köstliches Geschenk aus Edens Flur die Rose,
Und edler wird des Menschen Sinn im Rosenlustgefeld!
2 Weshalb verkaufst die Rose du für Silber, Rosenhändler,
Und wie er kaufst du je dafür, was mehr als Rosen gilt?“⁽²⁸⁾

10) Lob des Weins. Haft Iql. Safî. (nur der zweite
Vers). Metrum متقارب.

1 ازو بوی دزدیده کافور و عنبر
ازو رنگ برده عقیق یمانی

---

28) Einen ähnlichen Gedanken hat 'Umar Khayyâm, der berühmte
Freidenker und Dichter (ge-torben 517 d. H.) in Bezug auf den Wein
in folgendem Rubâ'i verwerthet (Ouseley Coll. 140 Nr. 62):

با آنکه شراب پرده ما بدرید
تا جان دارم نخوام از باده برید

2 بماند گل سرخ همواره تازه
اگر قطرهٔ زو بگل بر چکانی

Uebersetzung.

- 1 „Er ist's, von dem der Kampfer stets, der Ambra seinen
Duft sich stiehlt,
Er ist's, durch den Achate selbst von Jemen Farbe erst
gewinnen.
2 Und frisch und unverwelkbar bleibt die rothe Rose
immerdar,
Entnimmst du ihm ein Tröpfchen nur und lässt es in
die Rose rinnen!“ —

11) Auf einen jungen Walker und Wäscher (کازر بچه) gedichtet dem Wunsch eines hohen Gönners gemäss²⁹⁾.
'Auf. Safin. H. Iql. Metrum خفیف.

1 کوی و جوی از تو کوثر و فردوس
دل و جامه ز تو سیاه و سفید
2 رخ تو هست مایهٔ تو اگر
مایهٔ گازران بود خُرشید

من در عجبم ز می فروشان کایشان
به زین که فروشند چه خواهند خرید

„Hat des guten Rufes Schleier längst der Wein mir auch zerrissen,
Nimmer doch, so lang ich athme, will den Rebensaft ich missen.
Ob der Weinverkäufer staun' ich — wie für das, was sie verkauft,
Bess'res je sie kaufen wollen, das bei Gott nur möcht' ich wissen!“ —

29) Nach Safin.: „Auf einen jungen Walker, in den der Dichter ganz verliebt (شیفته) war.

Uebersetzung.

- 1 „Zum Kauthar ward durch dich der Strom, durch dich
der Gau zum Paradiese,
Die Herzen machst du gramesschwarz, die Kleider machst
du weiss und rein.
- 2 Es gilt den andren Wäschern stets als Haupterforderniss
die Sonne,
Doch du bedarfst zu dem Geschäft nur deiner Wange
ganz allein.“ —

12) Als den Dichter einige tadelten, dass er sich im
Alter noch schminke. 'Aufî. Atashkad. II. Iql. Safîn.
(nur der letzte Vers). Metrum رمل.

- 1 از خضاب من واز موی سیه کردن من
گر همی رنج خوری پیش خور و رنج مبر
- 2 غرضم زو نه جوانیست بتر سم که زمن
خرد پیران بچویند و نیا یند مگر

Uebersetzung.

- 1 „Zehrst am Groll du, weil geschminkt ich, weil ich
schwarz gefärbt das Haar mir?
Zehre doch am Imbiss lieber und den Groll lass ruhig
schwinden!
- 2 Nicht, um wieder jung zu werden, that ich's — nein!
aus Furcht, man möchte
Sonst bei mir der Greise Weisheit suchen und vielleicht
nicht finden!“³⁰⁾

30) Auf ganz denselben Vorwurf hat auch Rûdagi durch ein Rubâ'i geantwortet, vergl. meine oben genannte Abhandlung p. 739 Nr. 45. Es scheint, als ob Rûdagi dazu durch das in den vorjährigen Sitzungsberichten p. 658 von mir veröffentlichte Lied Khusrawânîs (Nr. 4) ver-

13) 'Aufi. Metrum هجئت.

1 سرودگوی شد آن مرغک سرود سرای
 چو عاشقی که بمعشوق خود دهد پیغام
 2 همی چه گوید گوید که عاشق شبگیر
 بگیر دست دل آرام و سوی باغ خرام'

Uebersetzung.

1 „Es ward zum Liedersänger ganz im Liedersaal das
 kleine Vöglein,
 Und ganz so wie ein Liebender, der's Liebchen lädt
 zum Stelldichein.
 Und was denn singt es? Hör, es singt: „wenn's Zwielicht
 dämmert, holdes Liebchen,
 Dann fasse deines Liebsten Hand und eil' mit ihm hinaus
 zum Hain!“ —

Anhang.

Wahrscheinlich um dieselbe Zeit wie Kisâ'i, nämlich 391, starb noch ein anderer Poët aus der frühesten Epoche persischer Dichtkunst, der 124 Jahre alte Sheikh Abû 'Abdallah Muhammad bin Hanîf, der, wie die einzige Quelle, Makhzan f. 14, berichtet, zu den شیع تابعین gehörte. Von ihm ist nur der folgende, nicht eben sehr originelle Sinnspruch erhalten (Metrum رمل).

هر کسی و کار خویش و هر کسی و بار خویش
 صیرفی بهتر شناسد قیمت دینار خویش'

anlasst, und viele Jahre später ebendasselbe Gedicht Khusrawânîs dem Kisâ'i zur Warnung und Mahnung von seinen Freunden vorgehalten worden sei. —

Uebersetzung.

„Jeder hat sein Amt hienieden, jeder ist mit Last beschwert,
Und der Wechsler kennt am besten seines Golddenares Werth!“

Ebenfalls um dieselbe Zeit, nämlich im Jahre 395, erfolgte der Tod des letzten Sâmânidendichters, der zugleich der letzte Prinz und Sprosse der Sâuâniden selbst war, Abû Ibrâhîm bin Nûh, bekannt unter dem Namen Muntaçir. Ueber ihn berichten die Quellen: 'Auî f. 7b, H. Iql. in der Einleitung zu Rûdagî, Elliot Coll. 158 f. 259b, 159 f. 166b und Ouseley Coll. 377, f. 518b Folgendes:

ایشان (آل سامان) نه پادشاه بوده اند و مدت
امارت و سلطنت ایشان هشتاد و هفت سال و سه ماه بود
ولایت خراسان و ماوراء النهر در نوبت عدل ایشان عظیم
وساکن و آمن بود و ایشان ملوک عالم پرور عدل گستر
بودند و نام نیک را خریداری کردند و اسمی آن نه
پادشاه که دوازده برج افلاک ده یازده رفعت بحضرت
ایشان میگذاردی درین یک رباعی درج کرده اند تا
ازباب تواریخ را حفظ آن آسانتر بود و یاد داشت دشوار
نیاید (رباعی)

نه تن بودند از آل سامان مذکور
گشته بامارت خراسان مشهور
اسماعیلی و احمدی و نصری
دو نوح و دو عبد الملك و دو منصور

وآخر این دولت بر امیر منصور اسماعیل بن نوح بن منصور السامانی ختم شد اگرچه جوان بود اما دولت پیر گشته بود منصور را و در امور ملک آل سامان سامان نمانده و جان ملک بزمق رسیده و در اول عهد سلطان یمین الدوله محمود بود بارها بر دست خصمان گرفتار شد و باز خلاص یافت بسیار کوشید تا ملک پدر بدست آرد اما با قضای آسمانی و تقدیر یزدانی کوشش انسانی مفید نیست و از ملوک آل سامان از هیچکس شعر روایت نکرده اند جز ازوی و اشعار او مطبوعست و پادشاهانه و در آن وقت که در بخارا بر تخت ملک نشست از اطراف خصمان بر خاسته بودند و ارکان دولت او تمام نفور شد شب وروز بر اسپ بودی و لباس او قبای ژند بود و اکثر عمر او در گریختن و آویختن بسر شد روزی جماعتی از ندمای او او را گفتند که ای پادشاه چرا (31) مجلس بزم نسازی و باسباب ملاحی که یکی از امارات پادشاهی است نه پردازی و این که آثار مردی را ثنای ظاهر و لایح انشا کرد (هزج)

1 گویند مرا خود زچه رو خوب نسازی
 ماوایگه آراسته و فرش ملون

31) So nach H. Jql. wohl richtiger als die Lesart 'Aufis:

ملابس خوب نسازی واسباب ملاحی نه برداری

با زعرهٔ گردان چکنم لحن مغنی
 با پویهٔ اسپان چکنم مجلس گلشن
 جوش می و نوش لب ساتی بچه کارست
 جوشیدن خون باید بر غیبهٔ جوشن
 اسپست و سلاحست مرا بزمنگه و باغ 4
 تیرست و کمانست مرا لاله و سوسن

Uebersetzung.

„Die Familie der Sâmâniden zählte 9 Fürsten, und die Dauer ihres Emirats und Sultanats betrug 87 Jahre und 3 Monate³²⁾. Das Gebiet von Khurâsân und Transoxanien ward unter ihrer gerechten Herrschaft gross und ruhig und sicher, und sie waren weltschirmende, gerechtigkeitsausbreitende Fürsten und erkaufte sich so einen trefflichen Ruf. Die Namen jener 9 Pâdishâhs, an welche die 12 himmlischen Thierkreise 10—11 (ihrer eigenen) Würdegrade fortwährend abtraten, sind in diesem Rubâ'î (von 'Unçurî, dem berühmten Dichterkönig am Hofe Mahmûds, nach H. Iql.) zusammengefasst worden, damit es den Chronisten leichter werde, sie zu memoriren, und es ihnen nicht schwer falle, sie im Gedächtniss zu behalten:

„Hochberühmte Herrscher waren einst im khurâsân'
 sehen Land

Neun vom Haus der Sâmâniden, noch als Fürsten wohl-
 bekannt:

Ahmad, Ismâ'îl je einer, und ein einziger gleichfalls Naçr,
 'Abdulmalik zwei und zwei auch Nûh und zwei Mançûr
 genannt.“

32) H. Iql. gibt richtiger 102 Jahre und 6 Monate an; das wäre der Zeitraum von 'Amr bin Laith's Tode 287 bis 389, wo 'Abdulmalik

Den Abschluss dieser Dynastie bildete nun Amîr Mançûr Ismâ'îl bin Nûh bin Mançûr (nach H. Iql. richtiger: Abû Ibrâhîm Ismâ'îl bin Nûh mit dem Beinamen Muntaçir). Aber wenn er selbst auch noch ein Jüngling war, das Reich war doch zu alt für ihn geworden, und in den Reichsgeschäften der Sâmâniden war keine Ordnung mehr geblieben, und die Seele des Reiches war bis zu ihrem letzten Athemzuge gekommen. Er lebte in den ersten Zeiten der Regierung Sultân Yamînu-uddaula Mahmûl's und fiel mehrere Male den Feinden in die Hände, kam aber immer wieder frei. Er gab sich viele Mühe, das väterliche Reich in seine Gewalt zu bringen, aber gegen himmlisches Verhängniss und göttliche Vorherbestimmung nützt menschliche Anstrengung nichts. Als Ilëkkhân aus Kâshgar kam und über 'Abdulmalik die Herrschaft gewann (389), da liess er dessen Bruder Muntaçir greifen und gefangen setzen. Der aber floh aus dem Gefängniss, durchirrte einige Jahre lang Transoxanien und Khurâsân und nachdem er drei Mal mit Ilëkkhân Krieg begonnen, wurde er ein Mal wenigstens Sieger. Später aber fand er durch die Hand des Ibn Bahij, des Beduinen, der von Seiten Sultân Mahmûl's kam, den Tod 395 (dieser ganze Passus ist aus dem H. Iql. herübergenommen, da 'Aufi ihn nicht hat)³³). Unter den Sâmânidenfürsten sind von keinem als von ihm Verse überliefert, und seine Gedichte sind vorzüglich und eines Fürsten würdig. Gerade in jener Zeit, als er in Bukhârâ den Königsthron bestiegen, hatten sich Feinde von allen Seiten erhoben, und seines Reiches Stützen waren alle geflohen. Tag und Nacht brachte er zu Pferde zu, sein Gewand war ein abgerissener Mantel, und beständig

bin Nûh starb. 'Aufi's Rechnung würde nur etwa die Zeit von 301 (Naçr bin Ahma'l's Regierungsantritt) bis 389 umfassen. —

33) Nach Mirkhond (vergl. *histoire des Samanides* par Defrémery p. 209) ward er nur im Zelt des Ibn Bahij, nicht aber durch ihn selbst, getödtet, auf Anstiften des Mâhrûi, der im Namen Mahmûl's dort gebot.

schlieft er mit dem Panzer (H. Iql.). Die meiste Zeit seines Lebens ging so in wechselnden Kriegsfällen (wörtl. im Fliehen und Packen) hin. Eines Tages sagte eine Schaar seiner Tafelgenossen³⁴⁾ zu ihm: „o Pâdishâh, weshalb veranstaltest du keine fröhlichen Schmausgesellschaften und beschäftigst dich nicht mit musikalischen Instrumenten, die doch eines der Wahrzeichen königlicher Würde sind?“ Da dichtete er dieses Lied, das ein offenes und deutliches Lob wahren Mannesthums enthält:

- 1 „Alles fragt mich: „weshalb lässt du heiter nicht dein
Antlitz strahlen,
Nicht in Schmuck die Wohnstatt prangen, bunt mit
Teppichen bezogen?“
Wie denn soll ich Kämpferschlachtruf mit dem Lied
des Sängers einen,
Rossestrab mit Hainbanketten, rosenblüthenduftumflogen?
Was denn nützt des Weines Schäumen, was des Schenken
süßer Mund mir?
Auf die Panzerringe nieder muss hier Blut nur schäu-
mend wogen!
- 4 Mir gilt Ross und Waffenrüstung statt des Hains und
Festschmaussaales,
Mir ersetzt der Pfeil die Lilie und die Tulpe mir der
Bogen!“ —

---

34) Einer seiner Vertrauten nach H. Iql.

Philosophisch-philologische Classe.

Sitzung vom 6. Juni 1874.

Herr Haug hielt einen Vortrag:

„Ueber die Interpretation der Vedas“.

(Wird in den Denkschriften veröffentlicht werden.)

Sitzung vom 4. Juli 1874.

Herr Hofmann trug vor:

„Zur Text-Kritik der altfranzösischen
Tristan-Fragmente“.

(Wird später in den Sitzungsberichten veröffentlicht werden.)

Historische Classe.

Sitzung vom 4. Juli 1874.

Herr von Giesebrecht trug vor:

„Der Bericht Radowiu's über den Ron-
calischen Reichstag von 1158“.

(Wird später in den Sitzungsberichten veröffentlicht werden.)
